

İçindekiler

-Hegemonyanın Tahkimi.....	3
-Leninci Parti Öğretisi.....	31
-Geri Kalmışlığının Nedeni Din mi?..	37
-Kapitalizmden Komünizme Geçiş ve Tek Ülkede Sosyalizm.....	57
-Bir Yoldaşa Mektup.....	113
-Yusuf Hoca ile Söyleşi.....	116
-Yaşamı On Yıla Sığdıranlar.....	118

Fiyatı; 75 TL

Söz ve Eylem Yayınları adına İmtiyaz Sahibi
ve Yazı İşleri Müdürü Münir Köymen
Siyasi, Süreli, Yaygın Türkçe Yayın
Adres: Sırapınar mah. Kilim sok. No:2/1
Çekmeköy- İstanbul
Baskı tarihi: Ocak 2025

NAS Ajans Basım Yayın Tanıtım
Sanayi Ticaret Ltd. Şti. Adresi: ODİN
Topkapı Center Maltepe Mahallesi
Gümüşsuyu Caddesi No.:28/411
Zeytinburnu-İstanbul
Matbaa Sertifika No: 46523

İletişim: bilgi@sozveeylem.com

ABD Hegemonyasının Ekonomik, Politik ve Askeri Tahkimi

Ekonomideki Güç Değişimi ve ABD Hegemonyası

Söz ve Eylem'in 13. Sayı'sında, dünya kapitalist ekonomisinin 1945-1980 yılları arasındaki gelişimi ele alınmıştı. Orada, ABD hegemonyasının oluşumu ve gelişiminin koşulları üzerinde durulmuş ve ekonomideki gelişmeler verileriyle açıklanmıştı. Yazıda da belirtildiği gibi, 1950'de ABD kapitalist dünyanın alternatifsiz tek hegemonik gücüydü. Savaş sonrasında elde ettiği bu konumla kendi ekonomik, politik ve askeri hegemonyasını kurmaya girişti. Sistemi yeniden kurdu ve kurduğu sistemi dünyaya dayattı.

ABD hegemonyasını kurmak ve dünyaya dayatmakta önemli ekonomik avantajlara sahipti. Başta büyük ve verimli ve hammadde bakımından zengin toprakları sahipti. Hammadde, enerji ve tarımsal üretimde büyük ölçüde kendi kendine yeter bir konumdaydı. 2. Paylaşım Savaşı'nda bütün ileri kapitalist ülkeler ve Sovyetler Birliği savaşın ağır ekonomik, politik ve askeri sonuçlarıyla karşı karşıya iken, ABD hiçbir zarar görmediği gibi, savaştan ekonomik, politik ve askeri üstünlükle çıktı. ABD'nin diğer bir avantajı da yarattığı kültür ve bu kültürün beslediği aşırı tüketim alışkanlığıydı. Bu alışkanlık, ABD ekonomisine bütün süreç boyunca iç pazara dayanma olanağı sağladı.

1950-1970 yılları arasında ABD hegemonyası hızlı bir ekonomik gelişme gösteren Almanya ve özellikle de Japonya tarafından zorlanmaya başladı. Savaş sonrasında bağımsızlıklarını önemli ölçüde yitiren bu iki ülke, ekonomik gelişmelerini ABD yardımlarıyla sürdürdüler. Almanya, yerle bir edilmiş olsa da sahip olduğu sanayi alt yapısını ABD finans desteğiyle geliştirirken, tıpkı 1. Paylaşım Savaşı sonrasında ABD'nin İngiltere'den taklit ettiği teknolojiyi geliştirerek hızlı bir ekonomik büyüme

yakalaması gibi, Japonya da ABD denetimi altında, ABD'den taklit ettiği teknolojiyi geliştirerek kendi damgasını taşıyan bir ekonomik büyümeyi sağladı. Bu iki ülkenin katettiği ekonomik büyüme 1970'li yıllarda ABD hegemonyasının ekonomik üstünlüğünü bir alternatif olma eğilimini ortaya koyuyordu. 1945'de ABD dünya imalat sanayi üretiminin ve dünya ticaretinin yaklaşık %50'sini elinde tutuyordu. 1950'de ABD'nin GSMH'si 381 milyar dolardı. Bu miktar (İngiltere-71, Fransa-50, B. Almanya-48, Japonya-32 ve İtalya- 29) beş kapitalist ülkenin GSMH'lerinin toplamından daha fazlaydı. 1980'ne gelindiğinde bu tabloda önemli değişimler oldu. ABD 2,590 milyar dolar GSMH'yle hala kapitalist dünya ekonomisinin lideriydi. Bunu 1,205 milyar dolarla Japonya ve 828 milyar dolarla B. Almanya izliyordu. Rakamlardan da görüleceği gibi bu otuz yılda ABD GSMH'si 6,8 kat büyürken, Japonya yaklaşık 40 kat, B. Almanya 17 kat büyüdü. Japonya ve B. Almanya'nın bu hızlı ekonomik büyümelerinde ABD'den alınan yardımlar kadar, bu iki ülkenin silahlanma yarışının dışında bırakılmış olmalarının da önemli bir payı vardır. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra bu iki ülkenin asker sayısı sınırlandı, silahlanmaları, onlara dayatılan vesayet anlaşmalarıyla yasaklandı. İleri teknolojiye yönelme, ABD pazarına sorunsuz giriş, düşük faizli kredi ve silahlanma yarışının dışında kalma, bu ülkelerin hızlı büyümesini kolaylaştıran faktörler oldu.

Bu yıllar içinde ABD ekonomik hegemonyasında bazı kırılmalar yaşandı. Önce 1971'de dünyada borç veren tek ülke statüsünü kaybetti. Ardından doları devalüe etmek zorunda kaldı ve dolar altına endeksli bir para özelliğini kaybetti. Dünyada Mark ve Yen bölgeleri oluştu. ABD ancak 1974'te, kendisinden sonra en büyük petrol üreticisi olan Suudi Arabistan'la petrolün dolarla satılmasını öngören bir anlaşma yaparak doların fiili rezerv para olma özelliğini koruyabildi.

Bu gelişmeler Japonya ve Almanya'nın ABD'nin ekonomik hegemonyasını zorladığını ortaya koyuyordu. ABD'nin vesayeti altındaki B. Almanya ve Japonya bu hızlı büyüme ve ekonomik hegemonyayı "tehdit" etmenin bedellerini 1980 sonrasında ödemeye başladılar. Ucuz kredi muslukları kapatıldı. ABD pazarına ulaşım, artırılan gümrük vergileri ve kotalarla zorlaştırıldı. 1995'te ABD Japonya'yı "Plaza" anlaşması olarak adlandırılan bir anlaşmaya zorladı. Anlaşma Japon mallarına gümrük duvarlarının yükseltilmesi ve ihracat sınırlamaları yanında dolar karşısında Yen'in değerinin yükseltilmesini öngörüyordu, benzer bir anlaşma B. Almanya'yla da yapıldı. Bu anlaşmalardan sonra her iki ülkenin de ihracatı sekteye uğradı. En çok kaybeden Japonya oldu. Japon ihracatının GSMH içindeki payı %14'ten dramatik bir biçimde %9'a düştü. Böylece ABD, her iki ülke üzerindeki vesayet hakkını kullanarak onları saf dışı etmiş

oldu. Japon ekonomisi “Plaza” anlaşmasından sonra kısmi bir durgunluk dönemine girdi. Yavaşlayan büyüme 2024’de %1’e kadar geriledi. İhracattaki düşüşleri iç pazarı genişletmekle dengelemeye çalışsa da Japon halkının tasarruf alışkanlığını kıramadığı için bunda başarılı olamadı. Bir dönem elektronik eşya ve otomobil sektöründe sağladığı gelişmeyi sürdürmedi. Japon ekonomisinin en önemli zorluklarından biri enerjide dışa bağımlılık ise, diğeri de iç pazarın darlığıdır. Japonya iç pazarı genişletmek için faizleri sıfıra indirdi. Ama bu önlem halkın tasarruf alışkanlığını değiştirmeye yetmediği gibi, 20 milyar dolayındaki Japon tasarruflarının yurtdışına yönelmesine yol açtı. Japonya uzun yıllar faizleri sıfırda tutuktan sonra 2024 Ağustos’unda 0,25 puan artırınca, Japon tasarruflarının geri döneceği korkusuyla bu durum, dünya borsalarında dramatik düşüşlere yol açtı.

Almanya’ya gelince, Alman ekonomisi uzun yıllar dış ticaret fazlası veren iki ekonomiden biriydi. Son dönemde yaşadığı sorunlarla bu özelliğini kaybetti. ABD’nin Alman ihracat ürünlerine gümrük vergisini artırması ve dünya ticaretindeki gerilemeyle birlikte, Alman ihracatı da geriledi. Almanya otomobil, kimya ve beyaz eşya sektörlerinde lider konumunu, teknolojik gelişmelere uyum sağlamakta geç kalınca kaybetmeye başladı. Alman ekonomisini etkileyen en önemli faktörlerden biri de Ukrayna Savaşı oldu. Rusya yaptırımlarına gönüllü katılmanın bedelini ekonomik durgunlukla ödemeye başladı. En başta 10 milyar Euro harcadığı Kuzey-2 boru hattının bombalanmasına ses çıkarmadı. İkincisi Rusya’dan aldığı ucuz petrol ve doğalgazdan vazgeçti. Almanya bunun bedelini üç kat pahalı ABD sıvılaştırılmış gaz ve petrolünü almakla ödedi. Sonuç, Alman ekonomisinin 2023’teki küçülmesi oldu. Ekonomideki küçülme 2024’te de sürdü. 2025, Almanya ekonomisindeki sorunların katlanarak büyüyeceğinin işaretlerini veriyor. Alman otomobil devlerinden Volkswagen, Almanya’daki 7 fabrikasından üçünü kapatabileceğini duyurdu. Bunu başka bir çelik devi Thyssen’in 5 yıl içinde çalışanlarının %40’ını ve beyaz eşya devi Bosch’un, 2025’de 2.500 işçiyi işten çıkaracağı açıklaması izledi. Bosch bu açıklamasına, yarı iletken üretimi için ABD’de fabrika kuracağını da ekledi.

Gelecekte ABD hegemonyasını ekonomik olarak zorlayacak olan Çin ise, 1980’de 284 milyar dolar GSMH ile henüz bir tehdit olmanın çok uzağındaydı. Sovyetler Birliği’nin çökmesinin sağladığı sermaye risk güvenliği, genişleyen pazar ve ucuz işgücü, tıpkı 1945 sonrasında yaşandığı gibi, kapitalist dünya ekonomisinin hızlı bir şekilde gelişmesine olanak sağladı. Çin bu süreçte, kapitalizme kontrollü geçişle uyum sağladı ve Japonya’ya benzer bir performans yakaladı. Batılı firmaları ülkeye çekerek

başlattığı atılımı, ABD’den ve diğer ülkelerde taklit ettiği teknolojiyi geliştirerek kendi hikayesini oluşturdu. 1980-2000 arasında Çin ekonomik büyümesini sürdürdü. 2000’de GSMH’sini 1,227 milyar dolara çıkartarak, ABD, Japonya, Almanya İngiltere’den sonra beşinci sıraya yükseldi. Aynı dönemde ekonomik ve politik enkazın içindeki Rusya’nın GSMH’si 278 milyar dolar düzeyindeydi.

Çin yakaladığı bu hızlı büyümesiyle ekonomisini 2010’da Japonya’nın üzerine çıkararak, dünyanın ikinci büyük ekonomisi haline geldi. 2010 yılından önce Çin bazı uyarılar olsa da ABD tarafından bir rakip olarak görülmüyordu. Tersine ABD ve Avrupa ülkeleri, şirketlerinin yatırımlarını ucuz işgücüne ve geniş bir pazara sahip olan Çin’e yönlendirdi. O yıllarda Çin, dünya ucuz meta üretiminin büyük bir atölyesi olarak görülüyordu. Batılı şirketlerin düşen kâr oranlarına karşı kârlarını artırmanın alanıydı. Çin’in bu konumu 2015’ten sonra hızla değişmeye başladı. Söz konusu olan sadece Çin’in hızlı büyümesi değil, Çin sanayi ve teknolojisindeki değişimdi. Sanayide Çinli kapitalistlere ve devlete ait şirketler öne çıkmaya ve kendi markalarını oluşturmaya başladı. Bunu teknolojideki başarılar izledi. Bunun sonucunda Çin sanayii, ucuz ve kalitesiz mal üretiminden, ucuz ama eskisiyle kıyaslanamaz kaliteli yığinsal meta üretimine geçti. Artık Çin, ABD’nin ekonomik hegemonyası için sadece bir potansiyel tehdit değil, yakaladığı büyüme potansiyeliyle aynı zamanda fiili bir tehdittir.

2010-2019 yılları arasında ABD ekonomisi ortalama %2 oranında büyürken, Çin ortalama %7,3 büyüyerek, ABD’nin ardından dünyanın ikinci büyük ekonomisi haline geldi. Aynı durum iki ülkenin dünya GSMH’si içindeki payları için de geçerlidir. 2019 IMF verilerine göre ABD’nin dünya GSMH’sindeki payı %24,5, Çin’in payı ise %16,3 oldu. Çin’i, %5,9’la Japonya, %4,4’le Almanya, %3,3’le Hindistan, %3,1’le İngiltere ve Fransa, %2,3’le İtalya ve %1,9’la Rusya izledi. Büyük bir sıçramayla 2019’da ikinci sıraya yerleşen Çin, 2005’te 2,3 trilyon GSMH ile dünya sıralamasında 9. sıradaydı. 2005’te ABD’nin GSMH’si 13 trilyon dolarla Çin’inkinin altı katıydı. 2019’da ise ancak 1,5 katı kadardı. 2005-2019 yılları arasında ABD’nin GSMH’si 8,4 trilyon dolar artarken, Çin için bu artış 11,8 trilyon dolar oldu. İki ülkenin dünya ticaretindeki payları da benzer bir seyir izledi. 2019 verilerine göre Çin dünya ticaretindeki %12’lik payıyla, ABD’yi (%11) geride bıraktı. Aynı yıla ait verilere göre ihracatta Çin, ABD’yi geride bırakırken (%15,5’e karşı %8,8) ithalatta ise ABD, Çin’i geride bıraktı. (%13,5’e karşı %10,8) Çin, dış ticarete sürekli fazla verirken, ABD tam tersine sürekli olarak açık vermeyi sürdürdü. Bu durum iki ülke arasındaki ticarete de aynı seyri sürdürdü. 2019’da

ABD, Çin’le olan ticaretinde 275 milyar dolar açık verdi. Çin, teknoloji üretiminde de ABD’yi zorlamayı sürdürüyor. Sosyal medya ve iletişim sektörlerinde Huawei ve Apple rekabeti iki ülke arasındaki rekabetin simgesi haline geldi.

ABD ekonomik hegemonyasını tehdit eden Çin’e karşı harekete geçmekte daha fazla gecikmedi. 1915’den başlayarak Çin ihraç ürünlerine kotalar uygulandı, gümrük vergileri yükseltildi. Yüksek teknoloji ürünlerinin Çin’e satışını kısıtlayan önlemler alındı. ABD şirketlerine Çin’den çıkış çağrıları yapıldı. Yüksek teknoloji Çin mallarının (Cep telefonları, bilgisayarlar, güneş panelleri, lityum pil üretimi, oyun setleri, elektrikli otomobiller vb.) ihracını önlemek için önlemler artırıldı. Bazı Çin şirketlerinin yöneticilerinin ABD’ye girişi yasaklandı. Yüksek teknolojiye dayalı 42 Çin şirketi ABD’nin kara listesine eklendi. Bu önlemler her geçen yıl daha da sıkılaştırıldı. Çin teknoloji alanında yol aldıkça, rekabette zor yöntemleri devreye sokuldu. Öyle ki Çin teknoloji şirketlerinin yöneticileri dahi tutuklandı. ABD açığı kapatmak için Çin üzerindeki baskısını artırarak sürdürdü. Özellikle Trump döneminde Çin üzerindeki ekonomik baskı daha da artırıldı. Bu baskı sonucunda 2018’de imzalanan ticaret anlaşmasıyla Çin, ABD’ye bazı tavizler vermek zorunda kaldı.

ABD’nin baskısıyla AB ve Japonya’da Çin’e karşı uygulanan yaptırımlara katıldı. Çin bir anlamda ekonomik abluka altına alındı. ABD 1990’larda Japonya’ya onaylattığı geri çekilmenin daha katmerlisini Çin’e uygulamaya başladı. Çok daha ileri giderek Çin ekonomisini Covid 19 salgınıyla tehdit etti. Ama Covid’in etkisi Çin’le sınırlı kalmadı. Etki, tüm kapitalist ekonomiye yayıldı. Sistemde tedarik zincirinin kırılmasına yol açarak meta fiyatlarının aşırı artışına, dolayısıyla kapitalizmin dünya krizinin yeniden harlanmasına yol açtı. ABD’nin Çin’e karşı uygulamaya koyduğu yaptırımların ardından birçok ABD ve AB firması Çin’deki üretimlerini, bölgedeki bazı ülkelere taşımaya başladı. İlk öne çıkan ülke Vietnam oldu. Bütün bu önlemler sonucunda Çin’in ABD, AB ve Japonya’ya ihracatında gerilemeler oldu.

Çin, uygulanan yaptırımların etkisini kırmak için bazı tedbirlere başvurdu. Gümrük vergilerini etkisizleştirmek için başta Meksika ve Vietnam olmak üzere üçüncü ülkelerde montaj bantları kurdu. Çin’de üretilen mallar buralarda montajlanıp etiketlenilerek, Çin malı değilmiş gibi üçüncü ülkelere satılıyor. Çin dış ticaretini çeşitlendirdi ve yüksek teknoloji ürünlerine yöneldi. Elektrikli otomobillerde kat ettiği gelişmeyle dünyanın sayılı markalarının krallığını sarsmaya başladı. Çin, ABD, AB ve Japonya’da kaybettiği pazarı, Asya ve Afrika ülkelerine yönelerek telafi etmeye çalışıyor. Bu süreçte Çin’in ABD’ye olan ihracatı azalmaya baş-

ladı. ABD'ye ihracatındaki payı Ocak 2017'de %22'den, Ocak 2021'de %19'a ve Haziran 2022'de %13'e kadar geriledi ve gerileme devam ediyor. ABD'nin Çin'e ihracatında da benzer bir düşüş yaşandı. (2022'de %7'ye düştü) Yaptırımlar sonrası ABD ve Avrupalı şirketlerin Çin pazarındaki payı da düşmeye başladı. Volkswagen'in Çin otomobil piyasasındaki payı hızla düşüyor, Kârının %40'ının, %37'sini Çin pazarından elde eden BMW ve Mercedes'in durumu da Volkswagen'den farklı değil.

ABD, bu yöntemlerle kısmi sonuçlar elde etse de Çin'in ekonomik büyümesini geriletmeye yetmedi. Kısa bir bocalamanın ardından 1923'te diğer kapitalist ülke büyüme oranları %2'nin altında (bazı ülkelerde, örneğin ABD %2,09, Almanya'da büyüme eksiye düştü) kalırken, Çin ekonomisi %5,01 büyüme oranını yakaladı. Aşağıdaki Tablo 2000 -2024 yılları arasında belirli ülkelerin dünya ekonomisindeki durumlarını gösteriyor.

Nominal Değerlerle Ülkelerin GSMH Oranları (Milyar Dolar)

Ülkeler	2000	2010	2020	2023	2024*
ABD	10,251	15,112	20,971	26,643	27,789
Japonya	4,968	5,813	5,036	5,277	5,540
Almanya	1,949	3,442	3,857	4,553	4,795
İngiltere	1,665	2,514	3,775	3,675	3,924
Fransa	1,363	2,667	2,633	3,080	3,924
İtalya	1,147	2,256	1,899	2,165	2,272
Çin	1,206	6,200	14,957	21,790	23,689
Hindistan	477	1,722	2,868	3,880	4,288
Rusya	278	1,680	1,494	1,718	1,715

Kaynak IMF * Beklenen

Bu tabloda ilk göze çarpan 2000'de ABD'nin GSMH'si Çin'in 8,5 katı iken, ikisi aradaki fark 2010'da yaklaşık 2,5, 2020'de 1,7 ve 2024'te 1.14'e kadar geriledi. Eğer karşılaştırma satın alma pariteleri üzerinden yapılırsa 2023 verilerine göre Çin'in GSMH'si 32,931 milyar dolarken, ABD GSMH'si bunun gerisinde kalarak, 26,940 milyar dolar olarak gerçekleşti. Tabloda ikinci dikkat çeken ise Hindistan'ın 4,288 milyar dolarla Almanya'dan sonra beşinci sıraya yükselmesidir. Bu da “yukarıdakiler” tablosuna yeni ülkelerin katılmaya başladığını gösteriyor. Ticaret verileri karşılaştırıldığında, Çin ve ABD arasındaki rekabetin Çin lehine değiştiği görülecektir. 2001'de ABD'nin dünya ihracatındaki payı %16, ithalattaki payı ise %24'tü. 2022'de ABD'nin dünya ihracatındaki payı %8,3'e düşerken Çin'in payı %14,4'e yükseldi. Yine DTÖ'nün 2023 verilerine göre ABD'nin ihracatı 2,019 ithalatı da 3,376 milyar dolar olarak gerçekleşti. İki ülkenin ticaret hacmi ise 2023'de Çin lehine olmak üzere 750

milyar dolardı. Aynı dönemde Çin'in ihracatı 3,380 ve ithalatı 2,659 milyar dolar oldu. Bu oranlar ABD ve Çin arasında kızışan rekabetin Çin lehine değiştiğini gösteriyor. Bu noktada bir parantez açmak gerekiyor. ABD'nin ihracatındaki gerileme doğrudan ABD ekonomisinde bir gerileme anlamına gelmiyor. Çünkü, Çin'in aksine ABD ekonomisi daha ziyade iç pazara dayalı olduğundan ihracattaki bu gerileme ABD ekonomisini zannedildiği gibi çok fazla etkilemiyor.

Yatırımların uygulamaya konulmasıyla birlikte, Çin'in ticaretinde önemli değişiklikler oldu. Çin yatırımların etkisini Asya, Afrika ve zayıf da olsa Latin Amerika ülkelerine yönelerek telafi etmeye çalışıyor. 1980 sonunda Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra, Asya'nın iki büyük ülkesi Rusya ve Çin arasında normalleşme süreci sınır sorunlarının çözümüyle yol aldı. İki ülke arasında gelişen ilişkiler 1996'da Şangay İşbirliği ve Güvenlik Örgütü'nün (ŞİÖ) kurulması girişimiyle yeni bir düzeye yükseldi. ŞİÖ, 2001'de Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan'ın bir araya gelmesiyle bir ekonomik ve güvenlik ("Ekonomik İşbirliği ve Bölgesel Terörle Mücadele") örgütü olarak kuruldu. Katılımlarla genişledi. Çin'in Orta Asya ülkelerinde, özellikle Kazakistan'da önemli yatırımları var. Çin'in Kazakistan'daki ticaret hacmi 2020'de %41,5'den 2022'de %70,2 milyar dolara çıktı. Çin'in önderlik ettiği ikinci ekonomik örgütlenme 2009'da kurulan BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) oldu. 2014'te üyeler arasında ekonomik ilişkileri koordine edecek bir "Yeni Kalkınma Bankası" kuruldu. BRICS'in kuruluşu Batı tarafından G7'nin muadili bir girişim olarak görüldü. Ekim 2024 Zirvesi'nde BRICS, Mısır, Etiyopya, İran ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin katılımıyla genişledi. Bu genişlemeyle birlikte dünya nüfusunun %46'sini temsil eden BRICS, dünya ekonomisinin %28-30'unu ve dünya ham petrol üretiminin %43'ünü elinde tutuyor. 2024 Zirvesi'yle BRICS hem alan hem de hedefler bakımından daha geniş bir alana yayıldı. Hedefleri arasında; üye ülkeler arasında ticaretin yerel paralarla yapılması yer alıyor ki, bu küçükte olsa doların egemenlik alanına fiili bir müdahale anlamı taşıyor.

Çin ŞİÖ ve BRICS'de partner oldukları İran'la daha önce 25 yıl süreli bir petrol anlaşması imzalamıştı. Bu anlaşmayla birlikte Çin-İran ilişkileri kurumsal bir nitelik kazandı. Çin ayrıca bölge ülkeleri BAE ve S.Arabistan'la da ilişkilerini geliştirdi. Her iki ülkeyle ticaretin kendi paralarıyla yapılması anlaşması imzaladı. BAE'de önemli yatırımları var. S.Arabistan'la bir kısmı Yuan'la ödemeli petrol alım anlaşması imzaladı. S.Arabistan'la İran arasında diplomatik ilişkinin kurulmasını sağladı. Arasında El

Fetih ve Hamas'ın da yer aldığı 14 Filistinli örgütü Pekin'de bir araya getirdi ve bağımsız bir Filistin devletinin kurulması için birlikte çalışmaları kararının alınmasını sağladı. Toplantıdan sonra Çin BM temsilcisi yaptığı açıklamada, Filistinli örgütlerin direnişinin meşru olduğunu ve terörizm olarak nitelendirilemeyeceğini açıkladı.

Çin'in Afrika ülkeleriyle ilişkileri daha eskiye dayanıyor. Çin, Afrika ülkeleriyle ilişkisi 2000 yılında kurulan Çin Afrika İşbirliği Forumu'yla (FOCAC) kurumsal bir düzeye yükseldi. O tarihten bu yana bu form 9 kez toplandı Son toplantı 4-6 Eylül 2024'te yapıldı. Forum'a 54 Afrika ülkesinden 53'ü katıldı. (katılmayan tek ülke Tayvan'ı tanıyan Esvatini oldu.) Şi Cinping forumdaki konuşmasında; çok kutuplu bir dünya vurgusu yaptı. Afrika ülkeleri ve Çin'in "Gelişmekte olan ülkelerin uluslararası eşitlik ve adalet için birlikte çalışması gerektiğini vurguladı. Çin Afrika'da altyapı ve yeraltı kaynaklarına yatırım yapıyor. 2023'de bu alanlara yaptığı yatırımlar 280 milyar dolardı. Çin'in Asya, Afrika ve Ortadoğu'da ABD ve Fransa'nın bölgedeki egemenliğini sınırlayan bu faaliyetleri, sadece bir emperyalist genişleme olarak değil, bunun da ötesinde Çin hegemonyasının oluşmasına yönelik "mütevazı" adımlar olarak görülmelidir.

Çin'in Asya, Afrika ve Ortadoğu ülkeleriyle gelişen ilişkilerine değinirken bu ülkeleri kara yoluyla birbirine bağlayacak İpek ve Yol projesine değinmeden olmaz. Çin'den başlayıp Avrupa'ya uzanan bu proje Çin, Orta Asya, Rusya ve Ortadoğu'da 65 ülkeyi birbirine bağlıyor. İpek ve Yol, Çin için ticaretin sürekliliğini sağlayacak bir koridor olarak işlev görüyor. Deniz yoluyla ticaretinin hem uzun hem de güvenli olmaması İpek Yol projesini Çin için daha da önemli kılıyor. Demir ve karayollarıyla ülkeleri birbirine bağlayacak olan proje, birbirine bağlı üç ayrı güzergahtan oluşuyor. Kuzey koridoru Çin'den başlayarak Rusya üzerinden Avrupa'ya, Orta koridor Çin ile Orta Asya'yı birleştiriyor, Türkiye üzerinden Avrupa'ya uzanıyor, Güney koridor, Çin, Hindistan üzerinden Ortadoğu'ya uzanacak. Ekim 1923'de "Bir Kuşak Bir Yol Forumu" Pekin'de toplandı. Forum'a 140 ülke başkan, başbakan ve dışişleri düzeyinde katıldı. Macaristan (Orban) hariç AB ülkeleri ve ABD forma katılmayan ülkeler arasındaydı. Çin proje kapsamında bir trilyon Yuan'dan fazla para harcayarak 300'den fazla projeyi hayata geçirdi. Bu alanda da ABD ile kıyası bir rekabet sürüyor. ABD ve İngiltere, İpek yolu engellemek için kimi Orta Asya ve Ortadoğu ülkelerine baskı yapıyor. Güney koridoru adı altında Hindistan'dan başlayıp Ortadoğu'ya; BAE, S.Arabistan, Ürdün, İsrail, oradan da Avrupa'ya uzanan alternatif bir projeyi öne çıkartıyor.

Özellikle Ukrayna Savaşı sonrasında Rusya, Çin'in ithalatında başta doğalgaz, petrol ve alüminyum olmak üzere önemli bir yer tutmaya başladı. Çin'in Rusya'yla olan ticaret hacmi 2023'de 240 milyar dolara yükseldi. Çin Rusya'dan ucuza doğalgaz ve petrol ithal ediyor, buna karşı Rusya'ya yüksek teknoloji ürünleri satıyor. İki ülke ticari faaliyetlerini dolarla değil, Ruble ve Yuan'la yaparak doların fiili egemenliğine karşı tutumlarını birleştiriyor.

Bu bağlamda Çin ekonomisinin bazı özelliklerine de değinmek gerekiyor. Çin ekonomisi enerji bakımından büyük ölçüde dışa bağımlı. Çin enerji açığının büyük oranda ittifak ülkeleri, Rusya ve İran'dan karşılıyor. BAE ve S.Arabistan da Çin'in enerji ihtiyacının karşılanmasında önemli bir yer tutuyor. Bu ülkelerle uzun süreli anlaşmalar yaparak ekonomisini sürpriz gelişmelerden korumaya çalışıyor. Çin ekonomisinin ikinci büyük sorunu ihracatının önemli ölçüde ABD ve AB'ye bağımlı olması, Çin, bu sorunu ihracatının yönünü değiştirerek, yeni ülkelere yönelerek (Rusya, Pakistan, Meksika vb.) çözmeye çalışıyor. Yüksek teknoloji üretiminde gösterdiği gelişme Çin'e ihracatın yön değiştirmesinde önemli bir avantaj sağlıyor. Çin'in üçüncü dezavantajı pazarlara uzak oluşudur. Deniz yolu ticaretinin zaman açısından uzunluğu ve ABD tarafından denetleniyor oluşu Çin'in pazarlara, zamanında ve güven içinde ulaşmasını engelliyor. Çin bu sorunu yukarıda da değinildiği gibi, İpek ve Yol projesiyle aşmayı planlıyor. Avantajlarına gelince, Çin ucuz işgücüyle girdiği ekonomik yarışta kısa sürede dünyanın imalat merkezi haline geldi. Burada durmayarak yüksek teknolojiye dayalı bir ekonomi yarattı ve Çin'e yönelik ucuz işgücü, kötü ürün algısını değiştirdi. GSMH ve dünya ticaretindeki yeriyle dünyanın ikinci büyük ekonomisi düzeyine ulaştı. Bunun yanında Çin'in ön önemli avantajlarından biri de sahip olduğu nadir elementlerdir. Elektronik otomobiller, robotlar, yüksek teknolojiye dayalı motorlar, güneş ve rüzgar türbinleri, savaş uçakları, füzeler, kamera lensleri, yarı iletkenler vb. birçok alanda kullanılan 20'den fazla nadir element Çin'de üretiliyor. Bu da Çin'in dünya ekonomisi ve ticaretinde artan rolünü belirliyor.

Bu süreçte Rusya'nın ekonomisinin seyrine gelirse, önce şu tespiti yapmak gerekiyor; Rusya sahip olduğu ekonomiyle, ABD'nin ekonomik hegemonyasına bir tehdit olmaktan çok uzaktır. Yukardaki tablo da bu yargıyı hiçbir şüpheye yer bırakmayacak ölçüde doğruluyor. Tabloda da görüleceği gibi Rus ekonomisi Sovyetler Birliği'nin yıkılışından sonra darmadağındı. 2000'de ekonomiyi yeniden toparlamaya başladığında GS-MH'si 278 milyar dolarla sıradan bir ülkeydi. 2000-2010 yılları arasında

yakaladığı büyümeyle GSMH'sini 1,680 milyar dolara yükseltmeyi başararak ilk yirmi ekonominin içinde yer aldı. Ukrayna Savaşı'yla birlikte ekonomisi 2022'de %2,9 geriledikten sonra kendini yeniden toparlamaya başladı.

Rusya'nın ABD için yarattığı tehlike onun kısmen geçmişten devraldığı politik etki ve askeri gücüdür. Bu bugün de Rusya'nın Orta Asya'daki etkisini belirliyor. Bu politik etki ve askeri güçle Rusya içindeki ayaklanmaları bastırdı, istikrarı sağladı. Gürcistan'ı Abhazya ve Kuzey Osetya'dan çıkardı. Kırım'ı ilhak etti ve Kazakistan'daki iç karışıklığa müdahale edebildi. Ukrayna'da savaşın başlamasının ardından Rusya'nın bir kısım toprakları (Rusların yoğun yaşadığı bölge) daha ilhak etmesinin yanında, ABD ve İngiltere'nin kışkırtmalarının önemli bir etkisi olduğu açıktır. Güdülen amaç, Rusya'nın bölünmesi, ekonomik ve askeri gücünün kırılmasıydı. Bu konuda üç yıldır süren gelişmeler biliniyor. Bilinenleri tekrarlamadan kısa bir özet yaparsak; Başta ABD, AB, İngiltere ve yüze yakın ülkenin Ukrayna'nın yanında yer aldığı bu savaş, ekonomik ve askeri olmak üzere iki cephede yürütülüyor. Önce ekonomik yaptırımlarla sonuç alma denendi. Rusya'yla ticaret yasaklandı. Ancak birkaç ülke bu yasağın dışında kalacağını belirtti. Türkiye'de bunlardan biriydi. Yaptırımlar konusunda ABD ve İngiltere'nin Türkiye'ye ayrıcalık tanınmasının iki nedeni vardı, birincisi, enerjide Rusya'ya bağımlı olması, diğeri de Rusya'daki Batılı firmaların faaliyetlerini, Türkiye kanalını kullanarak, sürdürebilmesiydi. Böylece Türkiye bir anlamda Rusya'nın nefes borusu oldu. Karşılığını ucuz petrolle aldı. Zamanla Rusya'ya yönelik yaptırımlarda yer almayan birçok ülke de yaptırım tehdidi altında konumlarını yumuşatmak zorunda kaldı.

Ekonomik yaptırımlarla Rus ekonomisini çökertme olasılığı azaldığı oranda silahlar devreye sokuldu. Ukrayna'ya önce top, tank savar vb. verilmesiyle başlayan silahlandırma giderek tanklar, uçaklar kısa menzilli füzeler; SİHA'larla sürdürüldü. Bunlar yetmeyince hava savunma sistemleri, uzun menzilli füzelerle birlikte bu silahları kullanacak askeri uzmanlar devreye sokuldu. Böylece savaş Rusya-Ukrayna savaşı olmaktan çıkarak, fiili olarak ekonomik (IMF, DTÖ,DB) siyasi ve askeri örgütleriyle (NATO...) ABD ve İngiltere ile Rusya savaşına dönüştü. Avrupa'da AB ülkeleri pasifikte, Japonya, Güney Kore, Avusturalya, Yeni Zelanda ve ABD'nin egemenliği altındaki bir dizi ülke bu savaşta ABD-İngiltere ekseninin tamamlıyorlar.

Rusya bu süreçte ekonomik önceliklerini değiştirerek yaptırımların

etkisini kırmaya yöneldi. Rusya'nın ABD'nin denetimindeki SWIFT sisteminden çıkarılmasını, Rusya yerel paralarla ticareti geliştirerek aşmaya başladı. Rusya zaten kurucularından biri olduğu BRICS, ŞİÖ ve etki alanındaki Orta Asya ülkeleriyle yerel paralarla ticareti çoktandır sürdürüyordu. Savaşın sonra bu sisteme yeni ülkeler, BAE, S. Arabistan vb. eklendi. Avrupa'nın petrol ve doğalgaz ithalatını kesmesini Asya'ya özellikle Rusya ve Hindistan'a yönelerek telafi etti. Çin Rusya'nın ihracatında ilk sıraya yerleşti. Hindistan ikinci sırayı aldı. Rusya'nın petrol ihracatında "dost ülke" olarak nitelendirdiği ülkelerin payı %84'e, (bunun %40 Çin'e %45 Hindistan'a ihraç ediliyor) Doğalgaz ihracatındaki payı ise %86'ya yükseldi Avrupa'nın payı ise %4'e geriledi. Rusya'nın 2022'de ŞİÖ üyeleriyle ticareti de gelişti. Bu dönemde Çin-Rusya ilişkileri henüz askeri bir ittifaka dayanmıyor olsa da hem ekonomi hem siyasi hem de askeri alanda gelişmesini sürdürdü. 2013-2023 arasındaki on yılda Çin Lideri Şi ile Putin arasında 42 kez yüz yüze görüşme yapılmış olması ilişkinin boyutu ve niteliği hakkında yeterince bilgi vermektedir.

Bu dönemde Rusya'nın Orta Asya ve Kafkasya ülkeleriyle ilişkileri İngiltere (Türkiye), ABD, AB, gölgesinde şekilleniyor. Son iki yıldır Orta Asya ve Kafkaslar batılı ülkelerin, özellikle ABD, İngiltere, Almanya ve Fransa'nın devlet, hükümet başkanları, dışişleri bakanları ve istihbarat örgütlerini deyim yerindeyse su yolu oldu. Biri gidiyor, öteki geliyor. Orta Asya ve Kafkasya'ya yönelik bu trafik salt ekonomik amaçlı değil, daha çok politik ve askeri amaçlı. Bu ülkeler içinde başlıca ilgi odağı, özellikle zengin petrol yataklarına sahip olduğu halde bunları yeterince kullanamayan Kazakistan'dır. Orta Asya ülkeleriyle ticarette Çin 70,2 milyar dolarla birinci sırada, onu 27,9 milyar dolarla ikinci sırada AB izliyor. Rusya ise 42 milyar dolarla üçüncü sırada yer alıyor. AB içinde Fransa'nın yatırımlarının toplamı 20 milyar, Almanya'nınki 10 milyar doları geçti. 900'den fazla Alman şirketi faaliyet yürütüyor. Kazakistan, AB ülkelere petrol ve uranyum satarken, onlardan teknoloji ve yüksek teknoloji ürünleri satın alıyor. 2023'de Kazakistan'la Almanya arasında "stratejik ortaklık belgesi" imzalandı. Mayıs 2023'te önce Çin Lideri Şİ, beş Orta Asya ülkesi (Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan) ülkeleriyle görüştü. Bunu İngiltere, Almanya, Fransa ABD temsilcileriyle görüşmeler izledi. Almanya en çok Kazak petrolünün Avrupa'ya taşınmasıyla ilgileniyor. Bunun önündeki tek engel Rusya, çünkü Kazak petrolü Rus boru hattını kullanmadan taşınmıyor. İngiltere ve ABD'nin ilgilendiği alan ekonomiden ziyade (ticaretteki payı 2022'de ancak 4,4

milyar kadar) bu ülkeleri kendi hegemonyasının bir parçası haline getirmek. Bu görüşmelerden sonra bölgeyi en son ziyaret eden Putin oldu. Görünürde ana gündem enerji, elektrik santralleri, madenler olsa da, görüşmede tüm bu ziyaretlerin bir envanterini çıkardığını varsaymak gerekir. Rusya için bu beş Orta Asya ülkesi içinde şüphesiz en önemlisi hem zenginlikleri hem Rusya'yla 7,600 km sınırı bulunması, hem de %18'e varan Rus nüfusa sahip olması nedeniyle Kazakistan'dır. Rusya'nın 2023 itibarıyla Kazakistan'la ticaret hacmi 28 milyar dolar, yatırımları 17 milyar dolardı ve Kazakistan'da 6 bin Rus şirketi faaliyet gösteriyor.

Kafkasya'da Rusya'nın durumu Orta Asya'dakinden daha zor. Rusya ve Azerbaycan Birleşik Devletler Topluluğu (BDT), Rusya ile Ermenistan ise hem BDT hem de Kollektif Güvenlik Örgütü (KGÖ) üyesi. Gürcistan'la Rusya arasındaki ilişkiler 2008'deki savaştan sonra kesilmişti. İlişkiler Gürcü Rüyası partisinin iktidara gelmesinden sonra yumuşamaya başladı. Gürcistan ile Rusya arasındaki ekonomik ilişkiler de gelişti. Ukrayna savaşının ardından Gürcü yönetimi, Rusya'nın işgalini kınamakla birlikte yaptırımlara uymayacağını açıkladı. Artan baskılara karşın bu tavrını sürdürdü. Gürcü Rüyası, 2024 sonunda yapılan seçimi yeniden kazanınca Batı Gürcistan'daki güçlerini harekete geçirdi. Rus yanlısı olmakla itham edilen hükümetin seçime hile karıştırdığı gerekçesiyle kitleler sokaklara döküldü. Fransız vatandaşı olan Gürcistan Cumhurbaşkanı Garibaşvili, seçimin hileli olduğunu ilan ederek sokağa destek verdi. Oy-lar ikinci kez sayıldı, ama sonuç değişmedi. Gürcistan-Rusya ilişkileri bu gelişmelerin ortamında sürüyor.

Azerbaycan, Rusya'nın dağılmasından sonra Türkiye dahil Batı ile ilişkileri en fazla gelişen ülke oldu. İngiltere Azerbaycan'ın hamiliğini üstlenmiş durumda, en fazla yatırımı olan Batı ülkesi, Azerbaycan ordusunun NATO standartlarında organizasyonu Türkiye'ye, silahlandırılması ise İsrail'e havale edildi. Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ sorunu, hem Batı ile bu iki ülke, hem de Rusya ile bu iki ülke ilişkilerinin gelişimini belirleyen ana sorun oldu. Rusya'nın arabuluculuğu, bu iki ülkeden bazen biriyle bazen diğeriyle Rusya arasında ilişkilerin gerilmesine yol açtı. Rusya ve Batı'nın bu sorunda, bir taraf Azerbaycan'ı İngiltere'ye kaptırmamak, diğer taraf Azerbaycan'ın Rusya'dan koparılması adına Azerbaycan'dan yana bir "tarafsızlık" politikası izledi. Her iki taraf da Ermenistan hükümetine Karabağ'dan vazgeçmesi için baskı yaptı. Azerbaycan arkasına aldığı bu güçlerle Eylül 2023'de Karabağ'a girdi. Dağlık Karabağ Cumhuriyeti Ocak 2024'de kendisini fesh etmek

zorunda kaldı. Karabağ'da yaşayan 150 bin civarındaki Ermeni'nin 100 binden fazlası ülkelerini terk edip Ermenistan'a göç etmek zorunda kaldı. Ermenistan yönetimi Karabağ'ın Azeri toprağı olduğunu açıklamasıyla sorun şimdilik "çözülmüş" oldu. Bu gelişme hem Rusya hem de Fransa hariç Batı'nın Kafkasya'daki konumları yeniden belirlendi. Azerbaycan ağırlıklı olarak İngiltere eksenine (Türkiye artı İsrail) kalırken, Rusya'yla da ilişkilerini geliştirdi. Ermenistan, 2023 Ekim'inden sonra Batı ile ilişkilerini hızla geliştirdi. Karabağ'ı kaybetme sorumluluğunu Rusya'ya yıkarak, Paşinyan'ın baştan beri amaçladığı Rusya'dan kopuşa doğru dev bir adım attı. BDT ve KGÖ'nun 2024'teki toplantılarına katılmadı. Bu iki örgütten çıkacağını açıkladı.

Ukrayna Savaşı'ndan sonra Rusya'nın kendi hinterlandındaki ilişkiler gerilerken, Afrika ile olan ilişkileri gelişimini sürdürdü. Rusya'nın Afrika ülkeleriyle olan ilişkisi 2019'da Soçi'de ilki düzenlenen "Afrika Zirvesi"yle bir sıçrama gösterdi. İkinci zirve, pandemi nedeniyle bir yıl gecikmeyle Temmuz 2023'de Petersburg'da toplandı. Zirveye 22'si başkan ve başbakan düzeyinde olmak üzere 54 Afrika ülkesinden 49'u katıldı. 2019'da katılan ülke sayısı 43'dü. Katılımın bu düzeyi Ukrayna Savaşı'ndan sonra Rusya üzerinde kurulmaya çalışılan tecritin hedefine ulaşmadığının bir diğer göstergesi oldu. (Benzer bir katılım ŞİÖ ve BRICS toplantılarında da gerçekleşmişti) Zirvenin gündeminde tahıl koridorunun yeniden açılması sorunu önemli bir yer tuttu. Putin tüm engellemelere rağmen bir kısmı bağış olarak, Afrika'ya tahıl sevkiyatının süreceğini belirtti. Zirvede katılımcı Afrika ülkeleriyle madencilik, kimya, nükleer enerji ve silah satımını içeren anlaşmalar imzalandı. Rusya 2017-2019 arasında toplam silah satışını %44'ünü Afrika ülkelerine yaptı. Rusya'nın Afrika'nın birçok ülkesinde maden şirketleri ve askerleri (Wagner güçleri) bulunuyor.

Rus ekonomisi Şubat 2022'de Ukrayna'ya girmesinden sonra Rus ekonomisi %2,1 küçüldü, bu küçülmenin ardından 2023'de yeniden büyüme trendini yakaladı ve %2,8 büyüdü. 2025 büyüme beklentisi ise %3,5 2023 yılı işsizlik %3,2 ve enflasyon %7,4 gerçekleşti. Ekonomiyle ilgili bu veriler Rus ekonomisinin savaşa, kuşatmaya, yaptırımlara rağmen mevcut duruma uyum sağladığını, gerilemeler yaşansa da ticaretini çeşitlendirerek Batı'nın beklediği ekonomik çöküşün gerçekleşmediğini gösteriyor. Ayrıca Rusya'ya uygulanan tecrit büyük ölçüde kırıldı. Rusya Şubat 2022'de Ukrayna'ya girdiğinde BM'ye sunulan kınama kararına sadece 5 ülke olumsuz oy kullanırken, daha sonraki oylamalarda kullanılan olum-

suz oy ve çekimser oylarda önemli bir artış oldu. Bu süre içinde Rusya'nın kurucularından biri olduğu iki uluslararası örgütün (ŞİÖ ve BRICS) bileşimi ve çevresi genişledi. Afrika'daki etkisi arttı. Bütün bunlar ABD ve İngiltere'nin başını çektiği Batı'nın Rusya'ya yönelik ekonomik ve politik yaptırımlardan beklediği etkiyi elde edemediğini gösteriyor.

Hegemonyanın Politik ve Askeri Tahkimi Rusya, Ukrayna

Yukarıda söylenenler ABD'nin ekonomik hegemonyasının dünya çapında bir gerileme içinde olduğunu ortaya koyuyor. Ekonomik hegemonyadaki gerileme otomatik olarak politik ve askeri hegemonyada bir gerilemeyi ifade etmese de onun üzerinde olumsuz, hatta belirleyici bir etkide bulunabilir. Çünkü politik ve askeri güç, son tahlilde ekonomik güç tarafından belirlenir.

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra, ABD hegemonyasının ayaklarından bir diğeri olan "özgür dünyanın" komünizm tehdidinden kurtarılması misyonu da sürdürülemez oldu. Artık Avrupa devletlerini hegemonyaya bağlayacak bağ da ortadan kalktı. Bu gelişmenin ardında Avrupa Birleşik devletleri projesi de gerçeklik kazandı. 1993'te AB'nin kurulması ABD hegemonyasında açılan ilk gedikti. AB kuruluşundan sonra 2004, 2007'deki genişlemelerle 27 Avrupa ülkesini bünyesinde topladı. 2013'de 28 üyeye ulaştı. AB, gerçekte Avrupa'nın Almanya ve Fransa kısmen de ABD ve İngiltere arasında bölüşülmesi demekti. Bölüşüm, Avrupa'da birçok ülkenin etnik temelde parçalanmasıyla gerçekleştirildi. Bu süreçte ABD'nin Avrupa'daki askeri varlığı da azaldı.

Bilinen bir kuraldır. Gücün en tepe noktaya çıktığı bir dönemde en ufak bir gerilemeyi kabul etmek, gevşemek, genellikle kaybetmenin başlangıcıdır. ABD, hegemonyasını sürdürmek için bu gevşemeyi durduracak yeni bir politik argüman üretmek zorundaydı. Bu yeni argüman "dünyanın terörizmden kurtarılması" oldu. Bu argümanın bütün unsurları Sovyetler Birliği varlığını sürdürürken hazırlanmıştı. Komünizme karşı din argümanının kullanılması, dine dayalı gerici ve cihatçı grupların örgütlenmesi, Sovyetlerin yıkılmasının ardından yeni duruma hizmet edecek tarzda yeniden örgütlendi. Medeniyetler çatışması, ABD ve İngiltere'nin denetimindeki bu terör örgütlenmesinin ideolojik temelini oluşturdu. Terörizme karşı mücadele adı altında oluşturulan bu konsensüsle bir dizi ülke istikrarsızlaştırıldı. ABD, Bosna, Kosova, Afganistan ve Irak'taki müdahalelerde, AB ve diğer ülkelerin katkısını sağlayarak veya birçok ülkeyi tarafsız konuma düşürerek, hedeflediği amaca kısmen de olsa ulaştı. Ancak bu hegemonyadaki çatlağı kapatmak için yeterli olmadı. ABD'nin terörizme

karşı savaş konsepti, terörü besleyen ve örgütleyen bizzat ABD'nin kendisi olduğu gerçeğini örtemedi.

ABD'nin terörizme karşı ortak mücadele konsepti inandırıcılığını yitirmeye başlayınca bu kez yeni konsensüs “düşman, terörist devletler” üzerinden kuruldu. Sovyetler Birliği döneminde ABD hegemonyasının kısmen dışında kalan birçok devlet; Irak, İran, Libya, Suriye, Küba, vb., terörizmi destekleyen, düşman devletler ilan edildi. Suriye ve Libya'da iç savaş, ABD, İngiltere kısmen de Fransa'nın hava saldırılarıyla birlikte yürütüldü. Bu operasyonlar ABD etrafında tam bir kenetlenmeye yol açmadı. Birçok Avrupa ülkesi operasyonlara karşı bir tavır almadıysa da destek de vermedi. Özellikle Rusya'nın Libya ve Suriye'de sürece müdahil olması, ABD karşıtı güçleri desteklemesi ABD'nin sağlamaya çalıştığı konsensüsü bozucu bir rol oynadı. Bu durum birçok Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkesinde ABD karşıtı tepkilerin de artmasına yol açtı.

ABD'nin eski müttefiklerini hegemonya içine çekebilmek için daha büyük ve inandırıcı argümanlara ihtiyacı vardı. Bulmak zor olmadı. Rusya ve Çin yeni düşman devletler konseptine alındı. Bu konsept eskileriyle kıyaslandığında daha reel ve inandırıcıydı. Rusya'nın birliğini sağlaması, ekonomik ve askeri olarak kendini toparlaması, Avrupa'da “genetikleşmiş Rus tehdidini” güncelleştirdi. Ayrıca Rusya'nın Suriye ve Libya'da üsler kurması ve Afrika'da artan etkinliği, ABD hegemonyasını olduğu kadar Almanya ve Fransa'nın da çıkarlarını tehdit ediyor. Çin'e gelince, Çin Batılı emperyalist güçler; İngiltere, Almanya ve Fransa için ekonomik gelişimi ve dünya ticaretindeki konumu nedeniyle ortak bir tehdit olarak görülüyor. ABD için ise sadece bir ekonomik tehdit değil, durdurulmazsa gelecekte, politik ve askeri bir tehdidi temsil ediyor. Ayrıca yarı iletken teknolojisinde dünya birincisi olan Tayvan'ın statüsü ABD Çin ilişkilerini geriyor. Tayvan'ın Çin'in bir parçası olduğunu tüm ülkeler kabul ediyor olsa da ABD fiili olarak Tayvan'la kurduğu ilişkilerde bunun tersine davranıyor. Bu durum Pasifikte Çin ile ABD ve müttefiklerinin (Japonya, Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda vb.) arasında savaş olasılığını gündemde tutuyor.

Bu iki düşman ülkeden öncelik hangisine, Rusya'ya mı Çin'e mi verilecekti? Bu konu ABD stratejistleri arasında bir tartışma konusu oldu. Eski ABD Dışişleri Bakanı Kissinger, önceliğin ABD hegemonyasına bir tehdit oluşturan Çin'e verilmesini savundu. Hatırlanacaktır, Kissinger, 1972'de Mao'yu Sovyetler Birliği'ne karşı birlikte hareket etmeye de ikna etmişti. Diğer görüş ise Rusya ile Çin arasında gelişen ilişkileri ileri sürerek, Çin'in yalnız bırakılması için önceliğin Rusya'ya verilmesini savunuyordu. Sonuçta, İngiltere'nin de telkinleriyle Rusya'nın öne alınması

kabul gördü. Sovyetlerin dağılmasından sonra Orta Asya ve Kafkaslarda oluşan cumhuriyetler ABD ve İngiltere politik ve istihbari faaliyetlerinin açık alanı haline geldi. ABD ve İngiltere Orta Asya ve Kafkasya’da Rusya’nın etki alanını sınırlamak için birçok girişimde bulundu. ABD bölge ülkelerinin bir kısmında terörizmle savaş adı altında askeri üsler kuruldu. Batı’nın etkisine en açık ülke olarak belirlenen Ukrayna ve Gürcistan’da ayrılma süreci kendi doğal akışına bırakılmadı. Süreç, ABD ve İngiltere’nin kontrolünde “renkli devrimler”le hızlandırıldı. Rusya, biri Karadeniz’in batısı diğeri doğudan kuşatma altına alınmaya çalışıldı. ABD ve İngiltere’nin eski Sovyet cumhuriyetlerindeki faaliyetleri Söz ve Eylem’in 13. ve 16. sayılarında ayrıntılı olarak ele alındı. Bu yazıda tekrardan kaçınarak Rusya’yı ABD ve İngiltere’nin baş hedefi haline getiren ve NATO-Rusya savaşına dönüşen Ukrayna Savaşı’na kısaca değineceğiz.

Rusya 2008’de Gürcistan’a müdahalesi ABD İngiltere ile Rusya arasındaki ilişkilerde bir dönüm noktası oldu. Gürcistan’a müdahaleyi önlemeyen Anglosakson cephe Ukrayna’da işleri sıkı tutmaya karar verdi. Aynı yıl Ukrayna’nın NATO’ya alınması gündeme getirildi. 2010’da Ukrayna’da Rus yanlısı Viktor Yanukoviç’in seçimleri kazanmasından sonra işler değişti. Yanukoviç NATO ve AB üyeliğini reddedince 2014’te bir darbeye devrildi. Batı yanlısı yeni hükümet, Ukrayna’nın AB ve NATO üyeliği yeniden, bu kez anayasa maddesi haline getirilerek, gündeme geldi. Bununla yetinmedi, Rus nüfusun yoğun yaşadığı Donetsk ve Luhansk’in özerkliğini kaldırdı ve ülkede Rusça konuşmayı yasakladı. Rusya 2014’de yapılan referandumla Kırım Rusya’ya katılma kararı aldı, bu kararla Kırım Rusya tarafından ilhak edildi. Bunlar Rusya’nın Ukrayna’ya girişinin yüzeydeki görüntüleri idi. Altta ise Ukrayna, İngiltere’nin girişimleriyle adım adım bir savaşa hazırlandı. Ukrayna’nın çeşitli yerlerinde üsler inşa edildi, kimyasal ve biyolojik silah üreten klinikler kuruldu. Ukrayna ordusu NATO standartlarına uygun olarak organize edildi.

1999’da 16 üyeyle başlayan NATO genişlemesi 2024’te 32 üyeye ulaştı. Bu üyelerin 30’u Avrupa kıtasında yer alıyor. Prenslikler dışarıda tutulursa, kıtada NATO’ya üye olmayan ülke sayısı sadece sekizdir. NATO üyelik haritasında dikkat çeken bir başka özellik de Rusya’nın (Ukrayna ve Belarus sınırları dışında) çepeçevre NATO üyeleriyle kuşatma altına alınmasıdır. Buna ek olarak NATO, “Barış için Ortaklık”, Akdeniz Diyalog Girişimi, Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi vb. adlar altında Asya’da ve Avrupa’da bir dizi ülkeyi kendi ekseninde tutmaktadır. Ayrıca, ABD’nin başta Pasifikte faaliyet gösteren AUKUS (ABD, İngiltere, Avusturalya) olmak üzere birçok kıtada kurduğu askeri örgütlenmeler NATO’yla bağlantılıdır. 2017’den bugüne G7 toplantıları NATO toplan-

tlarıyla birleştirildi. Böylece NATO, üye olmayan Pasifik ülkelerini de (Japonya, Avusturalya, Güney Kore vb.) içine alan fiili bir Atlantik- Pasifik askeri örgütlenmesine dönüştürüldü. Bu tarihten itibaren Batı'nın tüm ekonomik ve askeri örgütlerinin toplantılarının değişmez maddesi Rusya ve Çin oldu. Bu toplantılarda Rusya açıktan düşman devlet, Çin ise "küresel düzeni bozan" devlet olarak nitelendirildi.

Rusya'yı kışkırtarak, Ukrayna'ya girmesini sağlamak görevini İngiltere üstlendi. İngiliz istihbarat örgütü Genelkurmayı sürekli olarak Rusya'yla savaşın kaçınılmaz olduğunu açıkladılar ve savaşa hazır olduklarını belirttiler. Kasım 2021'de ABD ile Ukrayna arasında ekonomi, güvenlik, enerji ve savunma konularını içeren stratejik işbirliği anlaşması imzalandı. Anlaşmanın imzalanmasının ardından Ukrayna Dışişleri Bakanı Kuleba yaptığı açıklamada, artık şimdi Rusya'yı durduracak güçlü bir müttefike sahip olduklarını söyledi. Askeri ve ekonomik işbirliği öngören benzer bir anlaşma Şubat 2022'de İngiltere, Polonya ve Ukrayna arasında imzalandı. Anlaşmanın içeriği, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü korumak, enerji bağımsızlığını sağlamak ve Ukrayna'yı askeri olarak desteklemek olarak açıklandı. İngiltere bu anlaşma ile Ukrayna'ya 100 milyon dolarlık yardımda bulundu. Bu anlaşmalarla birlikte, Polonya ve Ukrayna'ya ABD ve İngiliz birlikleri ve silahlarının yerleştirilmesi hızlandı. Ukrayna Dışişleri Bakanı anlaşmanın AB'de endişe yaratacağını öngörmüş olacak ki, "NATO ve AB'ye alınincaya kadar bekleyemezdik" açıklamasında bulundu. Bir AB üyesinin AB'den bağımsız olarak İngiltere'yle böyle bir anlaşma yapması Fransa ve Almanya'nın tepkisine yol açtı. Polonya Başbakanı, Berlin'e çağrılarak üçlü bir görüşme yapıldı. Görüşme sonrasında Avrupa'nın güvenliği için üçlü zirvenin süreceği açıklandı. Almanya ve Fransa'nın tepkisine yol açan, sadece, Polonya'nın AB'den ayrılan İngiltere'yle anlaşma yapması değil, bu anlaşmanın arka cephesiydi. İngiltere'nin AB'yi baypas ederek, Polonya, Ukrayna, Türkiye üzerinden Azerbaycan'a uzanan bir ekonomik ve askeri köprü kurmasıydı.

Rusya'nın hedefleriyle birleşen İngiltere ve ABD'nin kışkırtmaları sonuç verdi, Rusya Şubat 2022'de Ukrayna'ya girdi. Savaş daha başlangıçta Rus-Ukrayna savaşı olmaktan çıktı. Başında büyük güçlerin (Atlantik-Pasifik NATO) yer aldığı yüzü aşkın ülke askeri, mali ve manevi desteğiyle Ukrayna'nın yanında yer aldı. Rusya ancak birkaç ülkenin manevi desteğini arkasında buldu. Bu haliyle savaş gelecekteki paylaşım savaşının başlangıç versiyonu oldu. Rusya başlangıçta hedeflerine, Ukrayna'nın NATO'ya alınmasından vazgeçilmesi, hükümetin devrilmesi, Kırım, Donetsk ve Luhansk'ın ilhakının kabulü vb. kısa sürede ulaşacağını varsaydı. İngiltere ve ABD'nin hedefi ise savaşın mümkün olduğu kadar uzatılması,

bu sırada Rusya'nın tecrit edilmesi, ekonomisinin çökertilmesi, içeride etnik ve dinsel ayrılıkların harekete geçirilmesiyle Rusya'nın dağıtılması vb. idi. İki taraf da ön gördüğü hedeflere ulaşamadı. 2023 yılı ortalarında Rusya Zaporozjya ve Herson'un %80'ini Donetsk' %90 ve Luhansk'in %65'ini kendi topraklarına kattı. 2023 yazında Ukrayna karşı taarruza geçti. Ukrayna bu süreçte Batı'dan aldığı silah, askeri uzman ve istihbarat desteğiyle Rusya ve Kırım'da pek çok askeri hedefi bombaladı, üst düzey subaylara karşı suikastlar düzenlendi. Ama bunlar savaşın seyrini Ukrayna lehine değiştirmeye yetmedi. Savaşın tıkanıdığı bu noktada Ukrayna, Rusya'nın Kursk bölgesine işgal ederek ve uzun menzilli füzeler kullanarak durumu değiştirmeye yöneldiyse de sonuç alamadı. Rusya, bu saldırılara nükleer silah kullanma doktrinini değiştirerek, (Eski doktrin nükleer silahların bu silahlara sahip ülkelere kullanılacağını öngörürken, yeni doktrin, Ukrayna'ya Rusya'nın içlerini vuracak silah verenleri de kapsayacak biçimde değiştirildi.) ve uzun menzilli yeni füzeleri devreye sokarak karşılık verdi.

Sahada, kullanılan yeni silahlar ve karşılıklı hamlelerle savaşın gidişatında ciddi bir değişimin sağlanamaması ve uluslararası alanda Ukrayna'ya verilen desteğin zayıflamaya başlaması savaşta mevcut durumun özetini oluşturuyor. Nedeni doğrudan Ukrayna Savaşı olmasa da Avrupa'da önemli politik değişimler oldu. Almanya ve Fransa'da hükümetler yıkıldı. Macaristan baştan AB'ye rağmen Rusya'yla ilişkilerini sürdürüyor. Avrupa kamuoyunda Ukrayna'ya yönelik sempati azalıyor.

Haziran 2024'te İsviçre'de düzenlenen Ukrayna zirvesi Ukrayna'ya verilen uluslararası destekteki gerilemenin somut bir göstergesi oldu. Zirveye 92 ülke ve 8 uluslararası kurum katıldı. Almanya, Japonya, İngiltere ve Japonya'nın başbakanlık düzeyinde temsil edildiği zirveye Çin katılmadı. Hatırlanacaktır, Mart 2022'de Rusya'nın Ukrayna'ya girişini kınayan BM bildirisine 141 ülkenin imzası vardı. 78 ülke tarafından imzalanan sonuç bildirisinde, Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne vurgu yapıldı, gıda güvenliği ve nükleer güvenlik sorunlarına değinildi. Bildiride, Rusya'nın Ukrayna'dan çıkma talebi bile dile getirilmedi. Bazı ülkeler (Ürdün, Irak, Ermenistan) sonuç bildirisinden imzalarını geri çekti. Putin zirveden bir gün önce, Rusya'nın işgalindeki bölgelerin Rusya'da kalması, Ukrayna'nın NATO'ya girmemesi, nükleer silaha sahip olmaması, Rusya'ya uygulanan yaptırımların kaldırılması, Ukrayna'nın Nazilerden temizlenmesi maddelerini içeren barış planını açıkladı. Soruna ilişkin somut bir plan ortaya konulmayan zirvede, Putin'in planına değinilmedi. Zirveye Türkiye adına dışişleri bakanı ve Türkiye'deki Ortodoksların ruhbani lideri Bartelemous katıldı. Bartelemous sonuç bildirisini Ekümenik Patrik olarak imzaladı.

Böylece Türkiye, Patrikhanenin ayrı bir devlet olma yolundaki girişimlerini de destelemiş oldu.

Ukrayna’da sürmekte olan savaşın mevcut durumu, yol açtığı gelişmeler dikkate alınarak, bugünkü sonuçları şöyle özetlenebilir. Aşağıdaki değerlendirmeler, savaş henüz devam ettiği, bir ateşkes olsa bile, bir anlaşmayla sonuçlanamayacağı bugünkü durumu ilişkindir. Henüz tam olarak hedeflerine ulaşamamış olsalar da savaşın ekonomik politik ve askeri olarak tek kazananı ABD ve İngiltere oldu. ABD Kuzey Akım hatlarını bombalayıp işlevsizleştirerek, Avrupa’nın Rusya’ya olan enerji bağımlılığını sonlandırarak, kendine bağladı. Bir dönem önce “beyin ölümü” gerçekleşen NATO’yu yeniden “diriltti.” NATO, hem üye sayısı hem de kapsam olarak genişledi. ABD önderliğini yaptığı diğer askeri örgütlenmelerle NATO’yu birbirine bağlayarak deyim yerindeyse Atlantik-Pasifik NATO’su olarak yeniden örgütledi. Dünyadaki silahlanma yarısını büyüttü. Daha büyük bir savaşa hazırlık olarak, Rusya’nın savaş yeteneğini ve elindeki silahların özelliklerini, kapasitesini ölçme olanağını elde etti. Rusya’yı Ukrayna sahasına kilitleyerek, diğer alanlarda etki ve güç kaybetmesini sağladı. Öte yandan, yaptırım tehdidi, hegemonyayı dayatmakta işlevsel olsa da bir merkezkaç kuvveti de kendi içinde barındırıyor. Birçok ülkeyi yaptırımlardan kurtulmanın arayışı içine sokuyor.

Bütün gücü ve olanaklarıyla savaşta yer alan AB, bu savaşta kaybedenlerin safında yer aldı. AB ülkelerinin ekonomik, askeri ve politik olarak ABD’ye olan bağımlılıkları katmerleşti. AB ülkeleri enerjide Rusya’ya bağımlılıktan kurtulma adına ihtiyaç duydukları petrol ve doğalgaza üç misli bir fiyat ödeyerek, ABD’ye bağımlı hale geldi. Almanya, milyarlarca euro harcadığı Kuzey Akım 1 ve 2 boru hatlarını çöpe attı. Daha önce bedel ödeyerek ülkelerinden söküp attıkları ABD üsleri ve askerleri katlanarak geri geldi. Almanya ve Fransa tüm bunlara İngiltere’nin AB’yi istikrarsızlaşmasını engellemek için katlandı, ama sonuç değişmedi. AB ekonomik, politik ve askeri güç kaybıyla, ABD hegemonyasına eklemlemelerle çöküş sürecine girdi.

Savaşta Rusya’nın durumuna gelince, ekonomik, politik ve askeri kuşatma altında güç kaybına uğradı. ABD’nin denetimindeki uluslararası ödemeler sisteminden çıkartıldı, ticareti engellendi, 300 milyar dolar tutarındaki varlığına el konuldu, yaptırım tehdidiyle üçüncü ülkelere yapılacak yüksek teknolojik ürünlere erişimi engellendi. Bütün bunlar Rus ekonomisinin çökeceği, çöken ekonominin iç karışıklıklara yol açacağı hesaplandı. İkisi de olmadı. Rusya ekonomisini bu yeni duruma ayak uydurması uzun sürmedi, ihracatın yönünü Asya’ya, özellikle Çin ve Hindistan’a çevirdi. Batıda kaybettiğin doğuya yönelerek telafi etti. Rusya Hazi-

ran 2023’de Wagner isyanından sonra ordusunu yeniden yapılandırmaya başladı. Ordu üst yönetimi ve savunma bakanlığında önemli değişiklikler yapıldı.

ŞİÖ, BRICS’in artan etkinliğinden de yararlanarak, uluslararası izolasyonu etkisini azalttı. Afrika’daki etkinliğini koruyabildi. En fazla gerileme ve güç kaybını kendi hinterlandında, Orta Asya ve Kafkasya’da yaşadı. Bu alanda Türk Devletler Topluluğu ile Türkiye’yi bir koçbaşı olarak kullanan İngiltere’nin etkinliği arttı. Ermenistan’ın Rusya’dan kopuşu hızlandı. Kazakistan’da ise Çin’in etkinliği güçlendi. Bu süreçte Rusya’nın Çin, Hindistan ve Kore Halk Cumhuriyeti’yle (KHC) ilişkileri güçlendi. KHC ile Rusya arasındaki ilişkiler Rusya’nın ABD yaptırımlarına uyması nedeniyle alt seviyedeydi. Putin Haziran 2024’te KHC’yi ziyaret etti. İki ülke arasında askeri ve ekonomik ve stratejik işbirliği anlaşmaları imzalandı. Stratejik işbirliği anlaşması, ülkelerden birine saldırı yapıldığında diğerinin onu desteklemesini öngörüyor. Çin ile ilişkiler ise hiçbir dönemde olmadığı kadar stratejik bir derinlik kazandı. Ekonomik ilişkilerin yanında askeri ilişkiler de gelişti. Çin ve Rusya 2012’den bu yana 45 tatbikatta yer aldı, bunları yarısı sadece Çin ve Rusya’nın birlikte yer aldığı tatbikatlardı.

Ortadoğu

Son yirmi beş yıldır dünyanın birçok bölgesinde, ülkesinde iç savaşlar ve ilhakçı savaşlar yaşanıyor. Bu savaşların hepsinde baş aktör ABD ve İngiltere. ABD tarihteki her hegemon güç gibi hareket ediyor ve hegemonyasına yönelik en ufak bir belirtiye karşı acımasız davranıyor. Hegemonyayı kemiren merkezkaç gücü, savaş ve iç savaşlar yoluyla etkisizleştirmeye çalışıyor. Bu süre içinde seçili ülkeler savaş ve iç savaşlarla yerle bir edildi. Bir ülkenin işi bitirilince savaş ve iç savaş başka bir bölgeye, ülkeye taşındı. 2022 başında gündemi Rusya-Ukrayna Savaşı belirledi. Bu savaş belirli bir sınıra ulaşıncaya, Ortadoğu yeniden savaş alanına çevrildi. İsrail Ekim 2023’de Hamas’ın saldırısını bahane ederek Gazze’ye saldırdı. Aradan geçen bir yıldan fazla sürede yaşananlar, seçili hedefler, hedeflerin ortadan kaldırılma biçimleri, saldırının uzun süreli bir istihbarat ve askeri hazırlığa dayandığını gösteriyor. İsrail’in Gazze saldırısında görünen hedefi Hamas’ın “yok edilmesi” olsa da, asıl hedef Filistin halkının tümünden ortadan kaldırılmasıydı. Saldırı bu hedef doğrultusunda hiçbir savaş kuralı tanımadan sürdürüldü. İsrail’in bu pervasız saldırıyı sürdürmesini olanaklı kılan ise bütün kurumları, ekonomik, politik, askeri güçleriyle ABD hegemonyasını arkasına almasıdır. Ukrayna Savaşı’ndan sonra bir kez daha benzer bir durum yaşandı. Belli başlı ülkeler İsrail’in

arkasına dizildi. Öteden beri ABD hegemonyasına şu ya da bu biçimde karşı olan devletlerin açıklamaları, Filistin’e destek mesajlarının ötesine geçmedi. İran ve İran’ın etkisindeki örgütler, Lübnan Hizbullah’ı, Yemen’de Husi güçler, Irak’taki Haştişabi vb. Filistin halkıyla dayanışmayı sürdürdü. Bu dayanışmayı kırmak için İsrail savaşı bölgeye yaydı. Suriye ordusu Lübnan’a girdi. Lübnan Hizbullah’ının liderleri öldürüldü, üyelerinin telefonları patlatıldı. Hamas’ın siyasi lideri İran’daki otelde ve İranlı General Suriye konsolosluğunda vurularak öldürüldüler. Normal koşullarda bir savaş nedeni sayılabilecek bu saldırılar İran tarafından “onur kurtarıcı” eylemlerle geçiştirildi. Bütün bu süre içinde Gazze’ye herhangi bir somut destek vermemesine rağmen Suriye belirli aralıklarla bombalandı.

2024 sonunda İsrail ile Hizbullah arasında geçici bir “ateşkes” imzalandı. Buna rağmen İsrail, Lübnan ve Gazze’yi bombalamayı ara vermeden sürdürüyor. İran’ın onuru ve bölgedeki etkinliği ona ve onun desteklediği güçlere vurulan ağır darbelerle kırıldı. Birkaç kez denenmesine rağmen başarılı olamayan iç savaş ortamı bu darbelerle daha da olgunlaştırıldı.

Bölgedeki savaşın sonraki hedefi, zaten 13 yıllık bir iç savaş ve ilhaklara konu olan Suriye’ydi. Suriye’de iç savaş ve emperyalist müdahale 2011’de başladı. İç savaş başlatan cihatçı örgütler ABD, İngiltere tarafından yönlendirildi. Bu örgütlerin bir kısmı, o zamanki adıyla “Özgür Suriye Ordusu -ismi sonradan Suriye Milli Ordusu (SMO) olarak değiştirildi-Türkiye tarafından, diğer kısmı ise İngiltere tarafından eğitilip donatıldı. Katar ve S.Arabistan tarafından finanse edildi. 2015’de Rusya’nın savaşa dahil olmasının ardından Suriye’de savaşın seyri değişmeye başladı. Mayıs 2015’de Rusya, İran ve Suriye “ılımlı” muhaliflerini temsil eden Türkiye’nin katılımıyla Astana süreci başlatıldı. Aralık 2016’da ilk ateşkes ilan edildi, 2017’de çatışmasızlık bölgeleri belirlendi. Bu süre içinde Türkiye, Suriye’nin kuzeyindeki Cerablus, Afrin ve Tel Abyat bölgelerini işgal etti. 2018’de Halep’in Esat güçleri tarafından geri alınmasının ardından İdlib’de cihatçı örgütler ve Türkiye ile Suriye rejimi arasında çatışmasızlık bölgesi oluşturuldu. Ve İdlib cihatçı örgütlerin toplanma alanına dönüştü.

HTŞ lideri Ebu Muhammet el Colani’nın (Ahmet-El Şara) hayat hikayesi, Suriye’de iç savaş sürecinin gelişiminin de bir özeti gibidir. Suriye vatandaşı olan Colani, Irak’ta insanların kafalarını kesen IŞİD’e katıldı. IŞİD, Irak sorumluları arasında yer aldı, 2006’da ABD güçleri tarafından Musul’da yakalandı, beş yıl Irak’taki ABD hapishanelerinde “vakit geçirdi” 2011’de serbest bırakıldı ve Suriye’ye geri döndü. El Nusra’yı kurdu. 2016’da El Nusra’yı feshederek Şam Fetih Cephesi’ni, 2017’de birkaç selefi cihatçı örgütle birleşerek Heyet Tahriri Şam’ı (HTŞ) kurdu. 2018’den

2024 arasında İdlib, HTŞ önderliğinde kurulan Suriye Kurtuluş Hükümeti tarafından yönetildi. Bu tarihler arasında İdlib dünyanın pek çok ülkesinden gelen selefi cihatçı güçlerin merkezi oldu. HTŞ bu süre içinde İngiltere ve Ukrayna tarafından eğitilip donatılarak iktidara hazırlandı.

Suriye’de dengenin rejim lehine değişimini sağlayan Rusya’nın Şubat 2022’de Ukrayna’ya girişinden sonra, güçlerinin önemli bir kısmını (Wagner ve diğer güçleri) geri çekmesi, ardından Ekim 2023 İsrail saldırılarından sonra İran’ın ve Lübnan Hizbullah’ının aynı yolu izlemesi ve Suriye savaş kapasitesinin İsrail bombardımanlarıyla etkisizleştirilmesi sonucu mevcut denge de cihatçı örgütler lehine değişti. 2018-2024 arasında Suriye rejimi savaşın ve yaptırımların yol açtığı ekonomik zorluklar, Kürtlerle uzlaşmayı gerçekleştirememesi ve orduda artan yolsuzluklarla sürekli güç kaybetti ve Aralık 2024’te hiçbir varlık göstermeden silindi. HTŞ, önünde hiçbir engel kalmayınca İdlib’den hareketle 13 günde Şam’a ulaştı.

Putin yaptığı açıklamada, rejimim düşüşünü ordunun kaçışına bağladı. Suriye ordusunun Halep’te küçük bir HTŞ grubunun (350 kişilik bir güç olduğu söyleniyor) girişine müdahalede bulunmadan geri çekildiği gerçek olsa da bu çekilişin Rusya’dan bağımsız olmadığı da başka bir gerçektir. Rusya, aktif olarak 2015’ten beri Suriye’deydi. 2015-2024 arasındaki sürede Suriye ordusu üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğu açıktır. Ordunun bu etkiye rağmen korku, yozlaşma veya başka bir nedenle geri çekilmesinin açıklanması gerçeğin üstünü örten bir gerekçedir. Ordunun geri çekilmesinin Rusya ile ABD arasında Ukrayna ve Suriye’yi içeren bir anlaşmaya dayandığını varsaymak gerekiyor. Rusya’nın HTŞ’nin Halep’e girişinden sonra, Lazkiye’deki hava ve Tartus’daki deniz üssü hariç, Suriye’deki askeri varlığını geri çekmesi bu varsayımı güçlendiren somut bir kanıttır. Rusya, S-400’ler de dahil Suriye’den geri çektiği askeri varlığının bir kısmını Rusya’ya bir kısmını da Libya’daki üslerine nakletti. Rusya’dan sonra İran da Suriye’deki askeri varlığını sonlandırdı.

ABD, İngiltere, Türkiye, Almanya, Fransa, Arap ülkeleri vb. HTŞ lideri Colani ile görüşmek için sıraya girdi. Gerçekte bu ülkelerin hepsi 2011’den itibaren, belki de daha önceden HTŞ ve diğer cihatçı örgütlerle ilişkideydi. Kimi ülkeler HTŞ ve diğerlerini eğitip donattı, kimileri finanse etti, kimileriye hareket tarzını, strateji ve taktiğini belirledi. Türkiye dışişleri bakanı, bir Fransız televizyonuna verdiği demeçte, diğerlerinden daha acemice davranarak, HTŞ ile ilişkilerinin çok önceye dayandığını itiraf etti. ABD ve İngiltere istihbarat örgütleri bir senarist titizliğiyle Colani ve diğer HTŞ liderlerinin, nasıl oturması, kalkması, ne giyip ne söylemesi konusunda imaj danışmanlığı üstlendiler. Dünün kafa kesenlerini bugün dünya halkları karşısına demokrasi, özgürlük ve eşitlik havarisi olarak çı-

karttılar. Yeni imajlarla biçimi değiştirse de içerik, ideoloji değişmeden kalıyor.

Şam'ın düşüşüyle Ortadoğu tarihinde Baas dönemi kapandı. Yeni bir dönem Ortadoğu'da istikrarsızlık ve İsrail hegemonyası dönemi başladı. Bu yeni dönemin muhtemel gelişmelerini şöyle sıralayabiliriz. HTŞ'nin Şam'da yönetimi ele almasıyla birlikte Suriye'de etnik ve dinsel ayrılıklara dayalı istikrarsızlık daha da büyüyecektir. HTŞ'nin sahip olduğu ideoloji ve iç savaş sürecinde ortaya koyduğu pratik, tersi iddia edilse de Suriye'nin etnik ve dinsel yapısını kapsayacak bir yapının kurulmasını dışlar. Nitekim Colani daha şimdiden HTŞ içindeki gruplara dayalı bir bürokrasi ve ordu yaratmaya başladı bile. Valiler atıyor, rütbeler dağıtıyor. Dünün IŞİD'cileri bugünün Suriye'sinde karşımıza vali, general ve albaylar olarak çıkıyor. İstikrarsızlığı büyütecek olan sadece HTŞ' ideolojik konumu ve emperyalist devletlerin çıkar farklılıkları değil, farklı etnik ve dinsel yapıların kendi istemleridir de. Ayrıca son dönemde bölgedeki gelişmelere bakıldığında emperyalist devletlerin girdikleri her yerde (Irak, Libya, Afganistan vb.) istikrarsızlığı büyüttüklerini görüyoruz. Bölgede sözü edilen gelişmeler, ABD hegemonyasının güçlendirilmesiyle bağlantılıdır. Hegemonya, stratejik çıkarların dayatılmasına dayanır. Bu stratejide istikrar ancak, geniş bir çerçevede çıkarlar garanti altına alındığında söz konusudur. Bu sağlanana kadar esas olan istikrarsızlığın büyütülmesidir.

Şam'da yönetimi ele almasından sonra, Rusya Suriye'deki üslerin geleceğini belirlemek üzere vakit kaybetmeden HTŞ ile görüşmeye başlasa da üslerinin geleceği HTŞ'den çok ABD ve İngiltere'nin tavrına, onlarla yapılan/yapılacak anlaşmalara bağlı. Esat'ın düşüşü ve Rusya'nın Suriye'den kovulması, onun Ortadoğu ülkeleriyle, özellikle BAE ve S.Arabis-tan'la olan ilişkilerini de olumsuz yönde etkileyecektir. Ayrıca Rusya'nı etkisizleşmesine ek olarak İran'ın bölgede yaşadığı yenilgi de Çin'in bölgedeki konumunu sarsacaktır.

Rusya'nın ve İran'ın etkisinden arındırılan bölge ABD ve İngiltere tarafından, İsrail hegemonyasını sağlayacak biçimde yeniden dizayn ediliyor. Daha önce Abraham anlaşmalarıyla birçok Arap devleti İsrail hegemonyası içine çekilmişti, şimdi buna Suriye ve kısmen Irak ve Lübnan ekleniyor. Filistin sorunu ise, İsrail'in uyguladığı soykırım, etnik arındırmayla tarihin kara sayfalarına eklendi.

Son BAAS rejiminin yıkılmasında Suriye'deki bombardımanlarıyla önemli bir rol üstlenen İsrail, Şam'ın düşüşünün ardından yarım kalan işi-ni tamamlayarak, Suriye'nin bütün savunma kapasitesi ve silah envanteri-ni yerle bir etti. Bununla yetinmeyerek Golan tepelerini ilhak etti, burada durmadı, Suriye'nin güneyindeki işgal bölgesini doğuya doğru büyütüyor.

İsrail, Davut Koridoru adını verdiği bu bölgede (ABD'nin de bu bölgede El Tanf üssü bulunuyor.) kendi denetiminde özerk bir Dürzi devleti kurarak, bunu, Fırat'ın doğusundaki Kürtlerin denetimindeki bölgeyle birleştirmeyi hedefliyor. HTŞ bu aşamada İsrail'e karşı bir söz söylememeye bile dikkat ediyor. HTŞ'nin Şam valisi İsrail'in Suriye'deki ilhak ve işgaline rağmen, İsrail'le hiçbir sorunları olmadığını açıkladı. İşgali kastederek "biraz ilerledi", "biraz bombalandı" diyerek İsrail'e karşı hassasiyetini ortaya koydu. Ama bu bile İsrail'i teskin etmeye yetmedi. İsrail dışişleri bakanı ABD ve İngiltere'den gelen açıklamaların tersine, Şam'daki yönetimin bir "çete" olduğunu, "meşru" olmadığını, "Suriye'deki sahte oyuna "inanmadıklarını" söyledi. Dışişleri bakanının bu ve benzer açıklamaları, İsrail'in Suriye'deki işinin işgalle sınırlı kalmayacağını gösteriyor.

Türkiye'ye gelince, Türkiye baştan beri bölgede ABD ve İngiltere'nin çıkarlarının gereğini yerine getirmede gönüllü oldu. Suriye'deki cihatçı grupları destekledi. Bununla yetinmeyerek, Kuzey Suriye'de birkaç bölgeyi işgal etti. Kendine bağlı güçlerle Suriye Milli Ordusu (SMO) adıyla Müslüman kardeşler ideolojisinde bir ordu kurdu. Türkiye'nin bu faaliyetlerinin dayandığı temel saik, Kürt düşmanlığıydı. Kürt düşmanlığı aynı zamanda Türkiye ile ABD arasında tek anlaşmazlık konusuydu ve bu anlaşmazlık, Suriye rejiminin yıkılmasından sonrada varlığını sürdürüyor. Bu düşmanlıkla HTŞ iktidarı almak için araçlarla Şam'a yürürken, SMO Türkiye'nin yönlendirmesiyle Kürtler üzerine yürüdü. SDG güçleri önce Tel Rıfat'tan ardından da kısmen Menbiç'ten, Fırat'ın doğusuna çekildi. Bu sırada Türkiye Şam'da doğan boşluğu MİT başkanı ve dışişleri bakanını Colani'ye göndererek kapamaya çalıştı. Colani ile konuşulan yine aynı konuydu, SGD'nin silah bırakması, Kürtlere özerklik verilmemesi, olanaklıysa Kürt bölgesine saldırı. Türkiye bu istemlerini kabul etmesi karşılığında HTŞ'ye her şeyi vermeye hazır. Colani ile pazarlıklar başladı bile, Colani istemiş olmalı ki, Atatürk Havaalanı'nda düzenlenen saldırıda yer alan ve 45 kez müebbet hapse mahkum edilen IŞİD'liler serbest bırakıldı, Colani'nin generalliğe terfi ettirdiği El Kaide üyesi Ömer Muhammet Çiftçi terör listesinden çıkarıldı. Şimdilik Türkiye'nin daha neleli pazarlık konusu ettiğini henüz bilmiyorsak da tahmin etmek mümkün. Türkiye'nin Suriye'de bir şeriat devleti kurulması için tüm olanaklarını seferber edeceği açıktır. Türkiye Şam'da bir kısmen açık, kısmen örtülü pazarlıkları yürütürken, içeride zafer naralarıyla bezenen bir dinci, milliyetçi, şoven dalga örgütleniyor. Namazlar kılınıyor, fetih hutbeleri okunuyor, Mitingler düzenleniyor. 1 Ocak 2025 sabahı İstanbul'da devletin ve AKP kurmaylarının katılımıyla yapılan miting, siyasi İslam'ın çokça uyguladığı bir takiyedir. Türkiye Gazze'ye saldırısı başladığından bu yana

İsrail’le ticari ve istihbari ilişkilerini kesmemiştir. İsrail’e yük taşıyan gemiler İzmit Derince ’deki limandan yükleniyor. Liman işletmesinin ortaklarından biri olan ZİM International Shipping Lines şirketinin sahibi Erdoğan’a yakınlığıyla biliniyor, öteki ortak ise bir İsrail şirketi. MİT casus yazılımlarını İsrail’den alıyor. Türkiye’nin hava ve deniz savunma sistemleri İsrailli Rafael Advanced Defense System tarafından karşılanıyor. Azerbaycan’dan İsrail’e petrol Türk boru hattıyla taşınıyor. Bu liste daha da uzatılabilir. Bütün bunlar ortadayken, İsrail karşıtların da alınmadığı miting, gerçekte Şam’a oturan HTŞ’ye bir selam mitingidir. Suriye’yi oluşturan halklara karşı birlikte cihat çağrısıdır.

Suriye’de, iç savaş başladığından bu yana, kendi bölgesinde iç örgütlenmesi ve istikrarını koruyan halklardan biri Dürzilerdir. Dürziler iç savaş sırasında kendilerine dokunulmadığı sürece savaşın hiçbir cephesinde olmadılar. Kendi özerklikleri temelinde Suriye’nin bütünlüğünden yana oldular. Şam’ın düşmesinden sonrada bu tavırlarını sürdürüyorlar. Bir HTŞ birliği yılbaşı akşamı Dürzilerin en önemli kenti Süveyda’ya girmek istedi Baha Cemal komutasındaki Dürzi güçler buna izin vermedi. Dürziler HTŞ’nin Süveyda’ya atadığı valiyi de kabul etmedi. Dürzi lider Cemal HTŞ ile savaşmak istemediklerini, ama dayatmalara da izin vermeyeceklerini söyledi. İsrail tarafından da desteklenen Dürziler bu tutumlarıyla Suriye içinde otonom bir bölgeye sahip olmak istediklerini açıkladılar. İsrail’in Dürzi özerk bölgesi üzerinden Fırat nehrine uzanan bir koridoru denetimi altına almayı hesapladığı anlaşıyor.

Suriye’de kendi örgütlenmesine dayanarak istikrarlı bir düzen kuran diğer bir halk Kürtler oldu. İç savaşın başında yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde kendi öz yönetimlerini, kantonları kurdular. IŞİD’in Kürt kantonlarına saldırıları YPG ile ABD ilişkilerinin gelişmesini sağladı. Rusya’nın rejim yanında Suriye denklemine dahil olmaları sonrasında Türkiye’nin işgaliyle Kuzey Batı Suriye’deki birkaç kantondan çıkmak zorunda kaldılar. Bu gelişmeler YPG ile ABD arasındaki ilişkinin daha da sıkılaşmasını sağladı. Fırat’ın doğusunda Arap güçlerle birlikte SGD’yi oluşturdular. SGD Suriye toprağının %40’ını nüfusun önemli bir kısmını temsil ettiği halde Türkiye, Rusya ve İran arasında Suriye’nin geleceğini belirlemek için oluşturulan Astana sürecine dahil edilmediği gibi Türkiye tarafından sürekli olarak tehdit edildi. SDG, Şam’ın düşmesinden sonra Türkiye’nin denetimindeki SMO’nun, karadan, Türkiye’nin havadan saldırıları sonucunda Fırat’ın doğusuna çekilmek zorunda kaldı. Bu çekilme Türkiye’ye yetmedi, ABD’deki iktidar değişimi boşluğundan yararlanarak son bir hamleyle kuzeyden ve batıdan eşgüdümlü bir hareketle Kürt varlığının simgesel kenti Kobani’yi ele geçirecek bir harekât başlatmak

için hazırlıklar yapıldı. Kobani'ye saldırı, ABD'nin yaptırım tehdidiyle karşılaşınca gerçekleşmedi. Ama Türkiye havadan ve emrindeki SMO ile karadan SDG ile çatışmayı sürdürdü/sürdürüyor. ABD Türkiye'nin SDG'yi sürekli olarak tehdit etmesine son noktayı, Kuzeydoğu Suriye'deki asker sayısını 900'den 2000'e çıkararak ve Kobani'de bir üs kurmak için harekete geçerek koydu.

Türkiye bir planı başarısız olunca diğerini devreye sokuyor. Kendi gücüyle yapamadığını HTŞ ve Arap aşiretleri devreye sokarak gerçekleştirmeye çalışıyor. Dışişleri Bakanı Fidan, Colani ile görüştüktan sonra yaptığı açıklamada, sanki Suriye'nin yeni patronu kendiymiş gibi, Suriye'de SDG'ye yer olmadığını söyledi ve bu konuda Colani ile anlayış birliğinde olduklarını iddia etti. Türkiye HTŞ'yı kullanarak SDG'yi tasfiye ve entegrasyon ikilemiyle karşı karşıya bırakmak istiyor. Ancak ne HTŞ'nin Kürtlere bunu dayatabilecek gücü var, ne de SDG'nin bunu kabul etmesi mümkün. HTŞ Şam'a yürüyüş sırasında Kürt güçleriyle bir çatışmaya girmekten kaçındı. Halep'teki Kürt mahallelerine dokunulmadı, Şam'ı aldıktan sonra SDG'yi rahatsız edecek faaliyetlerde bulunmadı. HTŞ bunu, Kürtleri müttefik gördükleri için değil, kendisini yöneten güçlerin böyle olmasını istedikleri için yapmak zorunda kaldı. Bu sürede, Colani'nin Kürtlerin kuracakları sisteme entegre edilmesine yönelik söylemleri de ölçülüydü. HTŞ, üniter bir Suriye'de, SDG'de dahil tüm silahlı grupların silah bırakarak orduya entegre olmalarını bir koşul olarak ileri sürerken, SDG, özerkliğin korunması koşuluyla, bir askeri kolordu ile kurulacak orduya katılmayı kabul edeceklerini açıkladı. 30 Aralık 2024'te SDG ve HTŞ heyetleri arasında yapılan görüşmede taraflar kendi pozisyonlarını ortaya koydu ve görüşmelere devam edilmesi kararı alındı. Türkiye'nin SDG'yi tasfiye planı tek boyutlu işlemiyor. Fırat'ın doğusunda istikrarı bozmak için Arap aşiretlerini de kışkırtıyor. SDG içindeki Kürt Arap ittifakını, aşiretler içindeki cihatçı unsurları harekete geçirerek bozmaya çalışıyor. Türkiye'nin manevra kabiliyetini artıran başka bir faktör de bizzat Kürtler arasındaki politik ayrılıklardır. Bunların başında Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin (IKBY) hem kendi içindeki hem de Rojava ile olan ilişkilerindeki sorunlar geliyor. IKBY bölge güçleri (Türkiye, İran) arasındaki rekabeti kendi içine taşıyarak, ulusal birliği sağlama ve gelişmeler karşısında ortak politika oluşturma zeminini ortadan kaldırıyor. IKBY'de istikrarı bozan bu bölünmüşlük, Kurt Ulusal Konseyi (ERNK) vasıtasıyla Rojava'ya taşıyor.

Bölgede 2023 sonbaharından bu yana gelişmeler, Kürtlerin uluslararası pozisyonlarının daha da güçlenmesini sağladı. Bu gelişmelerin en önemlilerinden biri de İsrail'in artan etkin gücüdür. İsrail, Ekim 2023

Filistin saldırısı sonrasında, Kürtlere verdiği desteği açıkça dile getirmeye başladı. Kasım 2024'te İsrail dışişleri bakanı Saar yaptığı açıklamada, Kürtlerin "İran ve Türkiye'nin baskı ve saldırganlığının kurbanları" olduğunu belirterek, Kürt halkının "siyasi bağımsızlığı olmayan en büyük milletlerde biri" ve İsrail'in doğal müttefiki olduğunu söyledi. Saar aynı konuşmasında, Dürzilere de değinerek Suriye'de iki müttefiklerinin Dürziler ve Kürtler olduğunu vurguladı. Netenyahu ise açıklamasında, Kürtlerin bağımsızlık umutlarını destekleyeceklerini belirtti. İsrail'den gelen bu açıklamalar Sadece Rojava'yı değil, Türkiye ve İran Kürdistanı'nını kapsayan genel bir desteği ifade ediyor. Kürtlere bu desteğin bizzat Suriye'deki işgalci bir devletten gelmesi Türkiye'yi yönetenlerin uykularını kaçırdığına kuşku yok.

Bahçeli'nin "Öcalan Açılımı" tam da bu dönemde gündeme geldi. Farklı tarihlerde gerçekleşmiş olmalarından hareketle Suriye'deki son gelişmelerle Bahçeli'nin açıklamaları arasında bir ilişki kurulmasının zorlama olduğu ileri sürülebilir. Ancak planlama ile uygulama, hiçbir koşulda aynı tarihi taşımazlar. Özellikle 2024'ün son çeyreğinde ABD ve İngiltere dışişleri temsilcileri ve istihbarat örgütlerinin bölge ülkelerine artan ziyaretleri, bölgede hızlı değişimlerin olacağını işaretini vermekteydi. Bu bağlamda MI6 Başkanı Richard Moore'un ağustos sonunda Türkiye'ye yaptığı ziyaret ayrı bir öneme sahiptir. Bahçeli'nin Türk-Kürt kardeşliğiyle başlayan açıklaması bu ziyaretin sonrasına rastlıyor.

Cevaplanması gereken en önemli sorulardan biri tescilli Kürt düşmanı olan Bahçeli'nin "Öcalan Açılımı"na neden gereksinim duyduğudur. Bu sorunun cevabı Bahçeli ve Öcalan'ın açıklamalarındaki açılımın niteliğini belirleyen cümlelerde vardır. Bunlardan biri Türk- Kürt kardeşliği ve dış müdahale vurgusudur. Bahçeli bu kardeşliği tarihi bir sorumluluk olarak adlandırırken, Öcalan bir adım daha ileri atarak bunun tüm halklar için kader belirleyici bir öneme sahip olduğunu belirtti. ("Türk-Kürt kardeşliğini yeniden güçlendirmek tarihi bir sorumluluk olduğu kadar tüm halklar için de kader belirleyici bir önem ve aciliyet kazanmıştır." yayınlanan açıklamadan) Her iki açıklamada da bölgede gelişen olayları dış güçlerin etkisine bağlandı. Açıklamalarda öne çıkan diğer bir nokta da kardeşlikle, Türkiye'nin geleceği arasında kurulan bağlantıdır. Bahçeli bu bağlantıyı şöyle kuruyor; "Oyalanacak ve israf edilecek vakit kalmamıştır. Türkiye için kader ve karar anı gelmiştir. Ya bir ve beraber kardeşçe yaşayacağız ya da dış dayatmalarla, bölgesel fay hatlarının kırılmasıyla tetiklenen şiddetli bir yıkıma maruz kalacağız." Öcalan'ın açıklamasında ise şu cümleleri okuyoruz; "- Bütün bu çabalarımız, ülkeyi hak ettiği düzeye taşıyacak ve aynı zamanda demokratik bir dönüşüm için de çok kıymetli bir kıla-

vuz olacaktır. “Devir Türkiye ve bölge için barış, demokrasi ve kardeşlik devridir.” Bahçeli, “Türk – Kürt kardeşliği” için “hayırlı bir başlangıç” olduğunu söyleyerek İmralı-DEM Parti görüşmesini onaylarken, Öcalan buna “Sayın Bahçeli’nin ve Sayın Erdoğan’ın güç verdiği yeni paradigma, ben de pozitif anlamda gerekli katkıyı sunacak ehil ve kararlılığa sahibim. ... “gereken pozitif adımı atmaya ve çağırımı yapmaya hazırım.” olarak cevapladı. Bahçeli’nin açıklamalarında şaşırtmayan vurgu ise, Kürt halkına, Kürt özgürlük mücadelesine yönelik geleneksel “yok edeceğiz” söylemidir. Bu açıklamalardaki kilit cümle, “Devir Türkiye ve bölge için barış, demokrasi ve kardeşlik devridir.” cümlesidir. Türkiye burjuvazisi ne zaman Türk- Kürt kardeşliğiyle başlayan bir cümle kurmuşsa bunu Kürtlere yönelik bir asimilasyon ve saldırı izlemiştir. Bugün farklı olur mu? Bu soruyu olumlu yanıtlamak olanaksız, yaşayarak göreceğiz.

HTŞ ve diğer cihatçı örgütlerin Şam’da yönetimi ele almasının çok etnisiteli ve çok dinli Suriye’de istikrarı sağlayacak bir yapı kuramayacağı açıktır. Bunun ilk belirtileri Şam’ın düşüşünü ardından özellikle Alevilerin ve Hristiyanların yoğun yaşadığı bölgelerde gerçekleşen saldırılarda yaşanıyor. HTŞ’nin varlığı sadece Suriye’yi istikrarsızlaştırmakla kalmayacağı da açıktır. Ürdün, Irak, BAE, Bahreyn, S. Arabistan vb. ülkelerdeki selefi cihatçı örgütleri harekete geçirerek, istikrarsızlığı, tüm bölgeye yayacaktır. Bu da bölgede İsrail hegemonyasının daha da güçlenmesine yol açacaktır.

Suriye’deki gelişmelerin Kafkaslar ve Orta Asya’da da önemli sonuçları olacaktır. Hedefteki ülkeler etnik ve dini ayrılıklarla önemli iç karışıklıklara gebe olan İran ve Pakistan’dır. Azerbaycan, geliştirdiği ekonomik, politik ve askeri ilişkilerle Kafkaslar ’da İsrail’in en sadık müttefikidir. Ayrıca son dönemde Azerbaycan’da İran Azerbaycan’ıyla birleşmeyi amaçlayan milliyetçi eğilim devletin desteğiyle güçlenmektedir. Hem bu milliyetçi dalga hem de İsrail’le kurulan stratejik ilişki, bunlara bir de mola yönetiminin acımasız baskıları ve yaşanan ekonomik kriz eklendiğinde önümüzdeki dönemde İran’a yönelik iç ve dış saldırının artacağını ve hatta sonuç alabileceğini gösteriyor. Çin’in Asya’daki en önemli müttefiklerinden biri olan Pakistan içinde benzer bir durumdan söz edilebilir. Kısacası Ortadoğu’da savaş, bölgesel bir hegemonya savaşı olmanın ötesinde, genel bir paylaşım savaşının odaklarından biri olarak varlığına harlanarak devam edecektir.

Leninci Parti Öğretisi

A. Ulaş Devrim

Proletarya, Kapitalizm, Parti

Kapitalist üretim ilişkileri üzerinde yükselen modern burjuva toplumu (kapitalist toplum), uzlaşmaz karşıt sınıflara bölünmüş son sınıflı toplumdur. Kapitalist toplumda uzlaşmaz karşıt iki temel sınıf vardır. Bu iki temel sınıftan birisi mülk sahibi sınıf olan burjuvazidir, bir diğer sınıf ise burjuvazi tarafından mülksüzleştirilen proletaryadır (işçi sınıfı). Bu iki temel sınıf uzlaşmaz ve birbirine zıt çıkarlara sahiptir. Bunun temel nedeni kapitalist mülkiyet ilişkilerinin sahip olduğu çelişkidir. Bu çelişki, toplumsallaşan üretime karşı üretim araçlarının mülkiyetinin toplumsal değil özel kalmasıdır. Üretim araçlarının mülkiyeti doğrudan üretimde rol oynayan, üretim araçları üzerinde doğrudan etkinliğe sahip olan ve toplumun çoğunluğunu oluşturan işçi sınıfının yani proletaryanın elinde değil, bir avuç azınlık sınıfının yani burjuvazinin elinde toplanmıştır. Üretim araçlarına sahip olmayan proletarya yaşamını idame ettirmek için üretim araçlarının özel mülkiyetine sahip olan burjuvaziye emek-gücünü satmak zorundadır. Proletaryanın üretim araçları üzerinde uyguladığı emek-gücünün sonucunda meta üretilir dolayısıyla fazla üretimin sonucunda artı-değer yaratılır. Artı-değer, kapitalist sınıfın yani burjuvazinin kâr kaynağıdır. Kapitalizmin temel işleyiş yasası değer yasasıdır.

Kapitalist üretim ilişkileri, kendisiyle birlikte ortaya çıkan uzlaşmaz karşıt çelişkiler üzerinde yükselir. Kapitalizmin temel çelişkisi, emek-sermaye çelişkisidir. Sermaye, karşıtı olan emek tarafından yaratılır; sermaye, emek olmadan kendisini var edemez. Bir başka deyiş-

le; tarihsel süreç sermayenin, sermaye ise ücretli emeğin ön koşuludur. Burjuvazi ve proletarya arasındaki uzlaşmaz karşıtlığın ve çelişkinin temelinde emek-sermaye çelişkisi yatmaktadır.

Kapitalist mülkiyet ilişkilerinin üretmiş olduğu proletarya, bu mülkiyet ilişkileri tarafından zorunlu olarak yeniden üretilir. Burjuvazi, karşıtı proletarya var olmadan kendisini var edemez; yukarıda da değindiğimiz üzere ücretli emek olmadan sermaye var olamaz. Bir başka deyişle özel mülkiyet, kendi karşıtını yaratmadan varlığını sürdürülemez. Proletarya ise bir sınıf olarak kendisini ve kendisinin mülksüzleştiren karşıtı burjuvaziyi ortadan kaldıracaktır; proletarya kendisini yaratan koşulları ve kendisini proletarya durumuna getiren mülkiyet ilişkilerini de ortadan kaldıracaktır. Proletarya kendisiyle birlikte bütün sınıfları ortadan kaldırma politik öznelliğine sahip olan tek sınıftır. Bu yüzden kapitalist toplumda tek ilerici, devrimci politik özne proletaryadır. Kapitalizmin, her şeyden önce yaratmış olduğu şey “kendi mezar kazıcılarıdır”.

Kapitalizm kendiliğinden ortadan kalkmayacaktır. Kapitalizmin ortadan kaldırılması için gerekli olan nedensel olan gerekli ön koşullar, nesnel koşullar ne kadar olgunlaşmış olursa olsun; bu nesnel koşullara uygun olarak gelişmeyen bir özne koşulun yokluğunda kapitalizmin ortadan kaldırılması mümkün değildir. Kapitalizm proletaryanın en ileri öncü kesimini temsil eden, proletaryanın en yüksek örgütlenme düzeyini ifade eden, proletaryanın öncü politik örgütü olan komünist partinin yol göstericiliğinde proletaryanın kendi eylemliliğiyle ortadan kaldırılacaktır. Proletaryanın tarihsel eylemine yön verecek olan, proletaryayı ve yığınları devrim savaşımında örgütleyecek olan proletaryanın savaşkan politik öncü örgütüdür, komünist partidir. Kapitalizmin ortadan kaldırılması, proletaryanın bir sınıf olarak örgütlenmesini önceler. Bu örgütlenme ise devrimci kadrolar üzerinde yükselen komünist partinin gerekliliğini koşul kılar. Komünist parti, proletaryanın bilimsel ideolojisi olan Marksizm-Leninizm temeli üzerinde yükselir; üyeleri, militanları proletaryanın utkan ideolojisi Marksizm-Leninizm ile bezenir. Komünist parti, Leninci partinin temel ilkelerinden demokratik merkezîyetçilik ve disiplin ilkelerinin en sıkı birliği, uyumu içerisinde sınıf içerisinde çalışır.

Kısaca özetlemek gerekirse proletarya, tarihsel görevini yerine getirebilmek için bir sınıf olarak ancak en ileri, politik örgütlülüğünü oluşturan komünist partide örgütlenmek zorundadır. Çünkü proletarya

ancak politik öncü gücü olan komünist partide örgütlenerek kapitalizme karşı ideolojik, politik, ekonomik ve siyasal savaşımı bütüncül biçimde yürütebilir. Çünkü komünist parti, proletaryanın yıkıcı ve yapıcı aracıdır. Yıkıcıdır çünkü kapitalist üretim ilişkilerinin ortadan kaldırılmasının ve toplumun devrimci dönüşümünün aracıdır, yapıcıdır çünkü kapitalizmin bir bütün olarak ortadan kaldırılmasının ardından proletaryanın politik erkinin kurulmasının ve bütün insanlığın sınıfların ortadan kaldırıldığı dolayısıyla baskının, sömürünün ve ezginin ortadan kaldırıldığı komünist topluma doğru ilerlemesinin aracıdır. Komünist parti bütünsel olarak “kendiliğinden sınıf” konumundan “kendisi için sınıf” konumuna yükselen proletaryanın tarihsel eylemine yön verir.

Leninci Partinin Niteliği

Komünist parti, proletaryanın politik örgütlülüğüdür. Proletarya partisi, proletaryanın ayrılmaz bir parçasıdır; proletaryadan bağımsız olarak düşünülemez. Komünist parti, sınıf bilinçli proletaryanın en ileri, en yüksek örgütlenme biçimidir; proletaryanın tarihsel görevini yerine getirmesinin aracıdır. Komünist partinin niteliğini ve emellerini proletaryanın bir sınıf olarak sınıf çıkarları belirler. Partinin, proletaryanın bir sınıf olarak çıkarları dışında ayrı çıkarları yoktur, olamaz.

Ekonomik mücadele, proletaryanın kapitalizme karşı kendiliğinden mücadelesini oluşturur. Ekonomik mücadelenin en önemli aracı olan sendikalar, proletaryanın kendiliğinden sınıf örgütlenmesini oluşturur. Parti ise ekonomik mücadelenin politik mücadele ile birleştirildiği, proletaryanın kendiliğinden mücadelesinin bilinçli sınıf mücadelesine yükseltildiği sınıf örgütlenmesidir. Kapitalizm tarafından hem bölünen hem de birleştirilen proletarya bir taraftan kapitalist sömürüye karşı kendiliğinden mücadele içerisine girerken sınıf olarak kendiliğinden birleşerek sendikalarda ve komitelerde örgütlenir, diğer bir taraftan ise burjuvazinin çeşitli baskıları ile ortaya çıkan rekabet sonucunda bölünür. Komünist parti, proletaryanın siyasal birliğini sağlayarak, proletaryanın bölünmesini engeller; kapitalizme karşı ekonomik, politik, ideolojik ve siyasal savaşımın gereklerini ortaya koyar.

Proletaryanın politik örgütlülüğünü ifade eden komünist parti, proletaryanın ideolojik, politik ve örgütsel birliğini sağlar. Leninci partinin bu üç niteliği birbirine kopmaz bağlarla bağlıdır, birbirinden bağımsız düşünülemez.

Leninci Parti Proletaryanın İdeolojik Birliği Üzerinde Yükselir

Leninci parti, sınıf bilinçli proletaryanın ideolojik birliğini ifade eder. Bu anlamda Leninci parti, proletaryanın; proletaryanın bilimsel ideolojisini oluşturan Marksizm-Leninizm'in ideolojik-teorik silahıyla donanmış, sınıf hareketinin koşullarına uygun olarak bu koşulların gerekliliklerini yaratıcı biçimde ele alan yani "somut durumun somut tahlilini" iyi bir biçimde analiz eden ve proleter hareketin doğrultusunda proletaryanın emellerini kavramış olan kesimini oluşturur.

Leninci partinin birliği, sınıf bilinçli proletaryanın ideolojik birliğini koşut kılar; proletaryanın bilimsel ideolojisini oluşturan Marksizm-Leninizm'in üzerinde yükselir ve tamamen ona dayanır.

Leninci partinin eylemlerine, Marksizm-Leninizm yön verir. Marksizm-Leninizm, uluslararası proletaryanın kurtuluş yolunu aydınlatan kutup yıldızıdır, onun tarihsel eylemliliğine yön veren pusuladır. Dolayısıyla Leninci parti, baskı ve sömürü mekanizmaları üzerinde yükselen kapitalist düzene karşı proletaryanın elindeki temel silahıdır.

Leninci parti, kapitalist toplumu karakterize eden kapitalist mülkiyet biçimine ve kapitalist mülkiyet biçimi üzerinde yükselen politik üstyapı kurumlarına karşı proletaryanın ve onun bağlaştığı geniş emekçi yığınların savaşım aracını oluşturur. Leninci parti, proletaryayı, bu toplumda egemen olan burjuva ideolojisine karşı eğitir ve burjuva ideolojisine karşı proletaryayı, bilimsel dünya görüşünü ifade eden Marksizm-Leninizm ile donatır. Burjuvazinin siyasi egemenliğine karşı proletaryayı, kendi kurtuluşu öğretisini oluşturan ile Marksizm-Leninizm ile eğitir.

Lenin'den aktaracak olursak:

"İşçi sınıfının gücü örgüttür. Yığınların örgütü olmazsa proletarya hiçtir. Örgütlenmiş proletarya her şeydir. Örgütlenme eylem birliğidir, pratik eylemin birliğidir. Ama elbette tüm eylemler ve her türlü işlev yalnız ileriye götürüldüğü ve geriye itilmediği için, proletaryayı ideolojik bakımdan birbirine perçinlediği, onu yücelttiği ve aşağı düşürmediği için, bozmadığı, zayıflatmadığı için ve yalnız bu ölçüde değer taşır. İdeolojik içeriği olmayan örgüt, pratikte işçileri iktidar sahibi burjuvazinin acınacak uyduları haline dönüştüren bir bozukluktur." (Marx, Engels, Lenin, İşçi Sınıfı Partisi Üzerine, Sol Yayınları, s.229-230)

Leninci Parti Proletaryanın Politik ve Örgütsel Birliğidir

Leninci parti, proletaryanın politik ve örgütsel birliğidir. Leninci parti proletaryanın politik birliğidir, çünkü proletaryayı kapitalizme karşı siyasal olarak birleştirir. Leninci parti, proletaryanın siyasal ik-

tidar savaşımının bir aracıdır. Leninci partinin politikasına; kapitalist mülkiyet ilişkilerinin, kapitalist mülkiyet ilişkileri ile ortaya çıkan sınıfların, her türlü baskı, sömürü ve ezginin kaldırıldığı komünist toplumu kurma amacı yön verir. Leninci parti, kapitalist toplumda egemen sınıf olarak örgütlenen burjuvazinin sınıf egemenliğine son vererek ve kapitalist devlet mekanizmasını parçalayarak proletaryanın egemen sınıf olarak örgütlenmesinin ve proletaryanın devrimci diktatörlüğünün kurulmasının aracını oluşturur. Leninci parti, proletaryanın kapitalizme karşı ekonomik savaşımını siyasal savaşıma bağlayarak siyasi iktidarı ele geçirmeyi hedefi hâline getirir. Leninci parti aynı zamanda proletaryanın örgütsel birliğini oluşturur. Örgütsel birlik, sınıf bilinçli proletaryanın ideolojik ve siyasal birliğinin maddi temelidir. Proletaryanın bilimsel ideolojisi, proletaryanın ancak örgütsel birliği sağlandığı zaman maddi güce dönüşür. Proletarya ancak proletarya enternasyonalizmi temelinde örgütsel birliğini sağlayabilir. Proletaryanın örgütsel birliği demokratik-merkeziyetçilik ilkesi temelinde yükselir. Demokratik-merkeziyetçilik parti disiplini, parti içi demokrasiyi, merkezi örgütsel birliği ifade eder.

Lenin'in, "V.Zasulic Tasfiyeciliğin İşini Nasıl Bitiriyor?" adlı yazısından aktaracak olursak:

"Öncünün bilinçliliği, başka noktalar yanında, onun örgütlenmeyi bilmesinde en çok kendini gösterir. Öncü örgütlenerek, tek bir irade elde eder ve ilerici binlerin, yüzbinlerin, milyonun bu bütün halindeki iradesi sınıfın iradesi haline gelir." (Marx, Engels, Lenin, İşçi Sınıfı Partisi Üzerine, Sol Yayınları, s.269)

Lenin, partinin, proletaryanın iktidar savaşımındaki silahı olduğunu Bir Adım İleri İki Adım Geri'de şu şekilde ifade eder:

"Proletaryanın elinde, iktidar savaşında örgütten başka silah yoktur. Burjuva dünyasındaki anarşist yarışmanın egemenliği ile parçalanmış, sermaye için özgür olmayan çalışma ile baskı altına alınmış, tam bir yoksullaşmanın, yıkılışın ve küçülmenin "uçurumuna" sürekli olarak itilmiş olan proletarya, yalnızca ideolojik birleşmesini Marksizmin ilkeleri üzerinde, milyonlarca emekçiyi işçi sınıfının ordusu halinde bir araya toplayan örgütün maddesel birliği yoluyla pekiştirerek mutlaka yenilmez bir güç olabilir ve olacaktır." (Marx, Engels, Lenin, İşçi Sınıfı Partisi Üzerine, Sol Yayınları, s.198)

Leninci parti, proletaryanın bir sınıf olarak en yüksek örgütlenme düzeyini ifade eder. Bu yüzden Leninci parti, proletaryanın örgütlü po-

litik öncü müfrezesini oluşturur. Bilinçlilik ve öncülük, parti örgütlenmesinin temelini oluşturur.

Lenin şöyle ifade eder:

“Parti, sınıfın siyasal bilinçli, ileri kesimidir, onun öncüsüdür. Öncü müfrezenin gücü onun üye sayısından on defa, yüz defa, yüzlerce ve yüzlerce defa daha büyüktür.” (V.İ.Lenin, Progress Publishers, Toplu Yapıtlar ing., c.19, s.394-416, 1977).

Lenin partinin devrimci kadrolar üzerinde yükselmesi gerektiğini, partinin, profesyonel devrimcilerden oluşan güçlü bir merkezi örgüt olması gerektiğini son derece açık bir biçimde ortaya koymuştur.

Kısaca Leninci parti öğretisinin temel ilkelerini açıklamaya çalıştık. Leninci parti öğretisinin kavranması, proletaryanın kapitalizme karşı savaşımında hayati bir öneme sahiptir. Proletaryanın devrimci sınıf partisi kuşkusuz ki bu ilkeler temelinde yükselecektir, yükselmek zorundadır.

İslam Ülkelerinin Geri Kalmışlığının Nedeni Din mi?

Osman Tiftikçi

İslam ülkelerinin geri kalmışlığını İslam dinine bağlayan görüş AKP iktidarı ile birlikte yaygınlaştı ve güncel hale geldi. Bu anlayış Atatürk Türkiye'sini ayrı ve özel bir yere koymaktadır.(1)

İslam ülkelerinin geriliğini dine bağlayan iddianın geçmişi 1880'li yıllara kadar gider. Tartışmayı başlatan kişi, Fransız pozitivist ve Hıristiyanlık üzerine farklı görüşler öne sürdüğü için kiliseyle, Papa ile başı dertte olan Ernest Renan (1823-1892) idi. Renan 29 Mart 1883 günü Sorbonne Üniversitesi'nde verdiği "İslam ve Bilim" adlı konferansta İslam ülkelerinin geri kalmışlığının nedenini İslam dinine ve Araplara bağlıyordu. Doktorasını İbn-i Rüşd ve İbn-i Rüşdcülük üzerine yapan Renan; "İslam ve Araplar, bilim ve felsefenin gelişmesine engel olmuşlar ve onu boğmuşlardır", gerçek inanç sahibinin kafası âdeta demir bir çember içine alınmıştır ve her türlü bilime kapalıdır diyordu. Renan konferanstan iki ay sonra da şu tespiti yapıyordu:

"Müslümanı dininden kurtarmak, ona yapılabilecek en büyük hizmettir." (2)

E. Renan'ın tezleri, günümüzde bu iddiada bulunanlar tarafından hemen hemen aynen tekrar edilmektedir.

Renan'a ilk cevap veren kişi o sırada Paris'te bulunan, İslamcılığın (İslam'da reformizmin) en bilinen ismi Cemaleddin Afgani oldu. Daha sonra Rus Müslümanları içindeki Kadimciler (muhafazakârlar), Namık Kemal Renan'ı eleştirdiler. Daha sonraki süreçte de Renan'a eleştiriler devam etti. (3)

Geri Kalmışlık Dinle Açıklanabilir mi?

Doğa olaylarını örneğin depremi dinle açıklamak ne kadar bilimsel ise, tarihi toplumsal olguları dinle açıklamaya çalışmak ta o kadar bilimseldir. Bir ülkenin gelişmişliği ya da geri kalmışlığı o ülkenin diniyle değil, toplum bilimle, ekonomi politik bilimiyle açıklanabilir. Toplumsal olguların açıklanmasında bu iki yöntem arasındaki fark, bilimle hurafe arasındaki farktır.

Genel olarak baktığımızda, dini inançla gelişmişlik düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olmadığını görürüz. Geri kalmışlık sadece İslam ülkelerine değil, dini ne olursa olsun, Batı denilen bir avuç ülke dışında kalan tüm dünyaya özgü bir özelliktir. Geri kalmışlığı dinlere göre sınıflandırmak mümkün değildir.

Aynı şekilde İslam ülkeleri aynı dine sahip olmalarına rağmen, farklı gelişmişlik düzeylerine, farklı siyasi ve ekonomik rejimlere sahiptirler. Bu nedenle “İslam ülkeleri” genellemesi, İslam ülkelerini homojen bir bütün olarak gösteren genellemeler doğru değildir. Geri kalmışlığın nedenleri her İslam ülkesinde somut olarak incelenmelidir. Biz bu yazıda az gelişmişliğin nedenlerini Osmanlı ve Türkiye örneği üzerinde inceleyeceğiz.

Bunu söylerken elbette asırlardan beri oluşmuş dini birikimin, günümüzdeki toplumsal olgular üzerinde etkisinin olmadığını iddia etmiyoruz. Örneğin Emevilerin, Abbasilerin, Osmanlı’nın devletçi din yorumları, Gazali ve İbn-i Rüşd külliyatı, Şiilik ve Aleviliğin tarihi birikimleri, Vahhabilik, 19. Yüzyıl sonlarında ortaya çıkan reformist İslamcılık, günümüz koşullarına göre biçimlenerek süreci etkilemektedir. Bu birikim sadece dini gericiliğin gelişmesine değil, eşitlikçi bir toplum düşüncesinin gelişmesine de hizmet edebilmektedir. Özellikle baskı altında tutulan, asimile edilmeye çalışılan dini inançlar, kendi geçmişlerini; direnişçi, eşitlikçi, ezileni ve yoksulu gözetecek biçimde yorumlamakta, tarihlerine bu gözle bakmaktadırlar. Bu da demokratik mücadele için kötü bir şey değildir.

Dini birikimlerin ve dinin günümüzü etkilemekte olduğu bir gerçektir. Ama dinin ve dini birikimlerin günümüzdeki etkisini görmezden gelmemek ayrı bir şeydir, bugünü, az gelişmişliği dinle açıklamaya çalışmak ayrı bir şeydir.

Toplumsal-ekonomik gelişmişlik düzeyini belirleyen olgu din değildir. Tam tersine din bir üst yapı kurumudur ve toplumsal-ekonomik gelişmeye göre farklı biçimler alır. Toplumsal-ekonomik biçimlenmeler dini kurumlarla değil, dini kurumlar toplumsal-ekonomik yapı ile açıklanabilir.

Geri Kalmışlık ile Burjuvazi Arasındaki İlişki

Geri kalmışlık ya da az gelişmişlik, kapitalizmin ekonomide ve üst yapı kurumlarında (siyaset, hukuksal alan, din, eğitim vs.) Batıdaki kadar gelişmemiş olmasını ifade eder. Konu doğrudan burjuvazinin gelişme düzeyi ile ilgilidir. Geri kalmışlığın ve çağdaşlığın, kapitalist kriterlere göre ölçülmesinin, ya da gelişmişlikten Batı kültürünü olduğu gibi taklit etmenin anlaşılmasının tartışmasına burada girmeyeceğiz.

Bu tartışma tarihi olarak 19. Yüzyıl'da İslam dünyasının Batı tarafından sömürge ve yarı-sömürge haline getirilmesiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Bu süreçte Osmanlı ve İran yarı-sömürge haline gelirken, diğer İslam devletleri, hanlıklar, beylikler, sultanlıklar, Batının ve Rus Çarlığı'nın sömürgesi haline geldiler.

Osmanlı Devleti daha 1839 yılında Tanzimat Fermanı'yla geri kalmışlığını resmen ilan etti. Geri kalmışlık ve bunu aşma tartışmalarını sistemli olarak Osmanlı burjuvazisi başlattı. İttihat ve Terakki kapitalizmi alt yapıda ve üst yapıda geliştirmek amacını parti programlarında açıkça ilan etti ve 1908 Devrimi ile birlikte istikrarlı bir biçimde hayata geçirmeye çalıştı.

Bu tespiti yaptığımızda karşımıza Osmanlı'da burjuvazinin olup olmadığı tartışması çıkmaktadır. İslam ülkelerinin ve Osmanlı'nın geri kalmışlığını dinle açıklamaya çalışanların ortak özelliği, Osmanlı'da burjuvazinin varlığını kabul etmemeleri ya da dikkate alınmayacak kadar önemsiz olduğunu iddia etmeleridir. Bu görüş, Niyazi Berkes, Tarık Zafer Tunaya, Korkut Boratav, Çağlar Keyder, Feroz Ahmad gibi ciddi tarihçiler ve iktisatçılar arasında da yaygındır. 68 Kuşağı devrimcilerinin ve devamcılarının savunduğu "iç dinamiği olmayan kapitalizm", "işçi sınıfının fiili değil ideolojik öncülüğü" tezleri de burjuvazinin önemsizliğini peşinen kabul eden yaklaşımın değişik biçimleridir. Bu nedenle bu konu üzerinde kısaca durmalıyız.

Osmanlı'da Burjuvazi Var mıydı?

Osmanlı'nın iktisadi tahlili bu yazının çapını aşar. Fakat Osmanlı'da genel olarak burjuva, özel olarak ta Müslüman-Türk burjuva sınıfının varlığını görebilmek için, Türkiye'nin ekonomik tarihi ile ilgili olarak yapılmış ciddi herhangi bir çalışmaya, sınıfsal bir gözle bakmak yeter. (4) Burada Osmanlı'da burjuvazinin, 20. Yüzyıl başlarında, ekonomik alt yapıda, siyasi ve ideolojik alanda en etkin sınıf olduğunu gösteren olgulara başlıklar halinde değinmekle yetineceğiz.

Ekonomik Alt Yapıda Burjuvazi: Aşağıdaki tespitler, Kürdistan bölgesi dışında kalan Anadolu ve Trakya'yı kapsamaktadır. Kürdistan bölgesi farklı ekonomik, siyasi, tarihsel ve toplumsal koşulları nedeniyle ayrıca ele alınmalıdır.

Osmanlı'da burjuvazi yoktu ya da önemsizdi diyen anlayış, sanayi denilince fabrikayı anlamakta ve fabrika denilince de tüm dikkati bunların azınlıkların elinde olmasına çekmektedir. Halbuki Marks; "Kategorik anlamda çiftçi bir fabrikatör kadar sanayici kapitalisttir" (Kapital I Sol yay. 1975 s. 790) diyordu. Fabrikanın varlığı o ülkede kapitalizmin tarımda ve şehirlerde belli bir düzeyde gelişmiş olmasını, yani fabrika dışında da kapitalist ilişkilerin varlığını zorunlu kılar. En basit akıl yürütmeye fabrikaya hammadde üreten, satış için üretim yapan üreticiler olmalıdır. Fabrikanın mallarını dağıtacak toptancı, perakendeci tüccarlar, tüketiciye satan bayiler (esnaf) ağı bulunmalıdır. Fabrika ürünlerine talep olmalı yani bir pazar oluşmuş olmalıdır. En önemlisi fabrika kurulmadan önce piyasada işçi ve işsizler ordusu oluşmuş olmalıdır ki elde hazır iş gücü kaynağı bulunabilsin. İş gücü ordusunun varlığı (Osmanlı'da varlığını inkâr eden yok), kırsal alanda ve şehirlerde bir mülksüzleşme sürecinin yaşandığını, bir yanda işçi, diğer yanda burjuvazi üreten kapitalist işleyişin belli bir düzeye geldiğini gösterir. Fakat Osmanlı'da kırsal alandaki ve şehirlerdeki sınıfsal farklılaşma yeterince incelenmemiştir. Burjuvazi yoktu tezinin yaygınlığının en önemli nedenlerinden biri bu bilgisizliğimizdir.

Osmanlı'da kapitalizm, her ülkede olduğu gibi sadece fabrikalar-
dan, burjuva sınıfı da fabrikatör azınlıklardan ibaret değildi.

20. yüzyıl başlarında Osmanlı tarımında kapitalist ilişkiler yaygın haldeydi. Ticari tarım, iç ve dış pazarlar için meta üretimi egemen durumdaydı. Doğu Karadeniz'de fındık ve tütün, Adana ve Çukurova bölgesinde pamuk, Ege, Marmara ve Batı Trakya'da tahıl, tütün, üzüm, incir, afyon, tiftik, pamuk, zeytinyağı, deri, ham ipek üretimi yaygındı. Ş. Pamuk tarımsal üretimin yüzde 20'den fazlasının ihraç edildiğini, "dış ve iç talebi birbirlerine eklediğimizde, Birinci Dünya Savaşı öncesinde tarımsal üretimin yarısına yaklaşan bölümünün pazara yöneldiği ortaya çıkıyor" diyor. İhracatın yüzde 90'ı tarımsal ürünlerden oluşuyordu. (Ş. Pamuk, age s. 131, 127)

Tarımsal nüfus, kendi topraklarını işleyen küçük, orta ölçekli üreticilerden ve büyük toprak sahiplerinin arazisini ortakçı, yarıcı olarak işleyen kiracılardan oluşuyordu. Ticari tarımın ayrılmaz parçası iç ve dış ticarete iş gören tüccarlar sınıfıydı. Dış ticarete genelde gayrı-müslim

tüccarlar egemen iken, iç ticaretle ve liman şehirleriyle ilişkilerde hakim olanlar Müslüman tüccarlardı. Yerel perakende ticaret Müslümanların denetimindeydi. (Y. Doğan Çetinkaya, age, 47, 52)

Ticari tarım aynı zamanda tarıma dayalı sanayileri de (değirmenler, çığıt, zeytin yağı, tütün fabrikaları gibi) ortaya çıkarmıştı.

Gayrı-müslimler tarımla da uğraşıyorlardı ama toprakların ve kırsal işletmelerin çoğunluğu Müslümanlara aitti. Tarımdaki kapitalist ilişkiler İttihat ve Terakki'nin 1913 programına şöyle yansımıştı:

“Madde 27: Çiftçiler, orakçılar, aylıkçılar ve yarıcılar arasındaki münasebatı tanzim ve tayin edecek bir kanun teklif edilecektir.” (5)

Çiftçileri tarım kapitalistleri olarak, orakçı, yarıcı, aylıkçıları ise onlara çalışan küçük üreticiler, tarım proleter ve yarı proleterleri olarak anlamak gerekir.

Tarımdaki sınıfsal parçalanma, bu sınıflarla ilgili bir yasal düzenlemeyi gerektirecek düzeye ulaşmıştı. Sermayedarlarla işçiler arasındaki ilişkileri düzenleyen yasalar, 1909 yılında (Tatil-i Eşgal Kanunu ve Cemiyetler Kanunu) yapılmıştı.

Tarımda yaygın kapitalist ilişkilerden biri de manifaktür sanayi idi. Fabrika sanayii kapitalizmin gelişiminin son aşamasıdır. (Emperyalizmi bir kenara bırakıyoruz.) Ondan önce “kapitalist basit iş birliği” ve yüz yıllar süren (Avrupa’da 16. Yüzyıl ortalarından 18. Yüzyıl son üçte birine kadar) “kapitalist manifaktür” dönemi vardı. Adam Smith (1723-1790) bu dönemin teorisyeniydi, “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” bu dönemin sloganıydı. Manifaktürün teknik temeli makine değil, el sanatları, zanaatkarlık, tarımda ve sanayide küçük meta üretimi idi.

20. Yüzyıl başlarında Osmanlı’da kırsal alanda kapitalist ilişkilerin biçimi ve düzeyine ilişkin yeterli çalışmalara sahip değiliz, bu nedenle manifaktür hakkında da çok bilgimiz yok. Fakat manifaktürün bir biçimi olan eve iş verme sisteminin Osmanlı’da yaygın olduğunu biliyoruz. Örneğin Avrupalı sermayedarlar tarafından kurulan Şark Halı Şirketi Anadolu’nun çeşitli yerlerinde köylü kadınlara girdi sağlayarak ve parça başı ödeme yaparak halı dokumacılığı yapıyordu. 1910’lara gelindiğinde şirket için çalışanların sayısı 15 bine ulaşlıyordu. (Ş. Pamuk, s. 140) Aynı işin Türk Müslüman sermayedarlar tarafından yapıldığını kabul etmemek için bir sebep yok. “Manifaktür” kelimesi (manu “el ile”, faktura “yapılmış”) dilimize “manifatura” olarak geçtiğine göre, bez ve kumaş üretiminde manifaktürlerin bulunması kuvvetle muhtemeldir.

Osmanlı'nın tarımsal yapısıyla ilgili ayırt edici ve çok önemli bir olguyu da vurgulayalım. 20. Yüz yıl başında Osmanlı'da örneğin Rusya veya Çin'deki gibi bir toprak sorunu yoktu. Büyük topraklara sahip yerel iktidar odaklarının oluşması Osmanlı devlet yönetimi tarafından engellenmişti. Devlet 19. Yüzyıl boyunca küçük çiftçiliği desteklemişti.

Müslüman Türk burjuvazinin tarım ve ticaretteki varlığının yanı sıra, sanayideki varlığı da önemliydi. 1913-1915 yılları sanayi istatistiklerine göre sanayide atölyelerin yüzde 19'6'sı Müslüman Türklere aitti. (Y. D. Çetinkaya, age s.42)

20. Yüzyıl başlarında Osmanlı'da burjuva sınıfı, yabancı sermayedarlardan (özellikle demiryolu, reji ve sigara fabrikaları, madenler ve finans alanlarında), gayri-müslim, Müslüman tüccar ve sanayicilerden, kırsal alanda küçük, orta ve büyük üreticilerden, manifaktür sahiplerinden, eşraftan oluşuyordu.

Batı'da burjuva sınıfı, aristokratlar, askerler, bürokratlar, toprak sahipleri, tüccarlar, zanaatkarlar içinden çıkmıştır. Geniş köylü yığınları ve zanaatkarlar da işçi haline gelmiştir. Osmanlı'da da böyle oldu. Asker sivil bürokratların, toprak sahiplerinin, zanaatkarların belli bölümü burjuvalaştılar. Sivil ve askeri bürokraside, mecliste yer alan birçok kişi (vekil, bakan, paşa vs.) tarımla, ticaretle uğraşan burjuva ailelere mensuptu.

Siyasi, İdeolojik Alanda Burjuvazi: 20. Yüzyıl başlarında hemen bütün siyasi ve ideolojik olaylara Osmanlı burjuvazisi damgasını vurdu. Örneğin İttihat ve Terakki subayların kurduğu bir cunta örgütlenmesi değil, tüm Osmanlı burjuvazisini (Müslüman, Rum, Ermeni, Yahudi vs.) temsil eden, kapitalist bir program ve tüzüğe sahip olan, askerleri de örgütlemiş bir örgüttü. 1908 devrimi tüm Osmanlı burjuvazisinin ittifak halinde gerçekleştirdiği burjuva demokratik bir devrimdi. O dönemde kurulan, İttihat ve Terakki, Ahrar Fırkası, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Osmanlı Demokrat Fırkası, Hürriyetperveran Fırkası, Milli Meşrutiyet Fırkası gibi siyasi partiler, burjuvazinin farklı siyasi eğilimlerini temsil ediyorlardı. Siyasi partiler kapitalizme özgü siyasi kurumlardır. Bu partiler tarafından savunulan devletçilik, liberalizm, merkezîyetçilik, federalizm, Osmanlıcılık, Türkçülük, Osmanlı burjuvazisi içinde farklı ideolojik yaklaşımları ifade ediyordu. 1908 devrimi ile birlikte örgütlü olarak ortaya çıkan Osmanlı İslamcı hareketi de burjuva bir hareketti ve bunlar genel olarak İttihatçıydılar. Seçimle oluşan parlamento kapitalizme özgü bir kurumdu. Parlamentonun sosyalizme

karşı düşmanca tavrı, Tatil-i Eşgal Kanunu ve Cemiyetler Kanunu ile işçilerin sendikalaşmasını yasaklaması onun burjuva karakterini gösteriyordu.

1908 Devrimi'nin sloganı "Hürriyet, Müsavat (eşitlik), Uhuvvet (kardeşlik)" Fransız devriminden alınmaydı. Avrupa'da olup ta Osmanlı'da karşılık bulmayan hiçbir ideolojik akım (sosyalizm ve feminizm dahil) yoktu. Çünkü bunların sınıfsal zemini Osmanlı'da vardı.

O dönemde dünyada genel hava burjuva demokratik devrimlerden yana esiyordu ve bu genel havaya uygun biçimde, Osmanlı aydınlarının büyük çoğunluğu burjuva parlamenter sistem ve kapitalizm yanlıydı, burjuvazinin gönüllü sözcüsüydü.

Böylesine bir siyasi ve ideolojik üst yapının, sivil-asker bürokrasi tarafından imal edildiğini, burjuva sınıfı ile ilgisi olmadığını ileri sürmek ciddiyle bağdaşmaz.

Osmanlı Burjuvazisinin Ayrışması: Osmanlı burjuvazisi, 1913 yılı mayıs sonunda Osmanlı'nın yenilgisi ile biten Balkan Savaşı'nın sonuna kadar, hem ekonomik, hem de siyasi bakımdan ittifak halinde davrandı. Örneğin 1880'lerden itibaren ticaret, ziraat, sanayi odalarını birlikte kurdular. 1908 Devrimi öncesinde ve sonrasında aynı siyasi partilerde (Prens Sabahattin'in örgütü, Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, Terakki ve İttihat Cemiyeti ve devrim sonrasında kurulan örgütler) birlikte örgütlendiler. Abdülhamit'i birlikte devirdiler. İşçi hareketine ve demokratik harekete karşı yasaları birlikte çıkardılar. Avusturya'ya karşı 1908-1909, Yunanistan'a karşı 1910-1911 boykotlarını birlikte yaptılar. (6)

Günümüz Türkiye burjuvazisinin siyasi, ideolojik, ekonomik geçmişinde ve gelişiminde Osmanlı azınlık burjuvazisi önemli bir yer tutar. Türkiye burjuvazisi sadece, azınlık burjuvazinin yarattığı birikimlere, yani onların mallarına, fabrikalarına ve pazar ilişkilerine el koyarak yükselmemiştir. Sahip olduğu ideolojik ve siyasi birikimleri de azınlık burjuvazi ile birlikte oluşturmuşlardır. Fakat Türkiye burjuvazisi azınlık burjuvaziyi kendi tarihi geçmişinden silmiş, tarihini Cumhuriyetle başlatmayı tercih etmiştir. Tıpkı Türkiye solunun Ermeni ve gayrı-müslim komünistleri kendi tarihinden çıkarması, solun tarihini Milli Mücadele ve M. Suphilerle başlatmasında olduğu gibi.

Osmanlı burjuvazisi birlikte davranıyordu ama bu durum Müslim ve gayrı-müslim burjuvazi arasında sorun olmadığı anlamına gelmiyordu.

Osmanlı pazarına giren Avrupa sermayesi, birlikte çalışmak için azınlık ve Rum sermayedarları tercih etmişti. Böylece işbirlikçi azın-

lık burjuvazi kapitülasyonların sağladığı ayrıcalıklardan faydalanabilir hale gelmişti. Bu durum azınlık burjuvalara önemli bir üstünlük sağlıyordu. Dış ticaretin ve nispeten büyük sanayi kuruluşlarının azınlık burjuvaların elinde olması Müslüman Türk burjuvazinin tepkisini çekiyordu. Çünkü kısa bir zaman önce yani Tanzimat reformları başlamadan, durum tersine idi; Müslümanlar Osmanlı'da ayrıcalıklı bir zümreydi. Reformlarla birlikte bütün Osmanlı vatandaşları eşit hale geldiler. Hatta İslam dini hor görülmeye başlandı. Yani Müslüman Türk burjuvazi ile azınlık burjuvazisi arasındaki çelişkiler sadece ekonomik rekabetle sınırlı değildi. Milliyetçiliğin gelişimi ile birlikte etnik, dini, kültürel farklar da sorun haline gelmeye başlamıştı. Müslüman burjuvazinin sadece azınlık burjuvazi ile değil, tüm azınlık kitle, azınlık halk ile de problemleri vardı.

20. Yüzyıl başlarında çelişkiler açık çatışmaya dönüşmemişti. Balkan Savaşı hem Müslüman Türk burjuvazi ile azınlık burjuvazi hem de azınlık halklar ile Müslüman Türk kitle arasındaki ilişkilerde bir dönüm noktası oldu. Savaşta Arnavutluk, Makedonya ve Batı Trakya Osmanlı'dan koptu ve Balkanlardan Anadolu'ya büyük bir göç dalgası yaşandı. Bu gelişmelerle birlikte 1914 yılında tüm azınlıklara karşı bir boykot hareketi, daha doğrusu saldırı, gasp, özellikle Rumları yaşadıkları yerlerden kovma hareketi başladı. Hareketi yöneten Boykotaj Cemiyetleri idi. Bunlar 1908 boykotu sırasında Müslüman Türk burjuvalar (tüccarlar başı çekiyordu) tarafından kurulmuştu. Bu Cemiyet broşürlerle, afişlerle, yaptığı açıklamalarla, milliyetçi ve dini söylemlerle kitleleri kışkırtıyor, mağdur Girit ve Balkan göçmenlerini çeteler biçiminde kullanıyordu. Azınlıklarla birlikte yaşamının maddi ve manevi bütün koşulları yok ediliyordu.

Birinci Dünya Savaşı 1915 yılında Ermenileri toptan yok etmeye imkân veren bir fırsat olarak kullanıldı. 1914 Boykotunda yüz binlercesi kaçmak zorunda bırakılan Rumlar, Milli Mücadele sırasında ve 1922 yılından sonra yok edildiler. Yahudilere ise 1934 yılında sıra geldi. Müslüman Türk kitle azınlıklardan duygusal olarak tamamen koparıldı, onları en büyük düşman olarak görmeye başladı, Ermenilik ve Rumluk, hakaret ve küfür etmek için kullanılan kelimelere dönüştürüldü. Azınlıkların yok edilmesi süreci günümüze kadar uzandı.

Meşrutiyet'in Cumhuriyet'e devrettiği Müslüman Türk burjuvazi şöyle özelliklere sahipti: 1865'lerden başlayan bir siyasi deneyimi ve ideolojik birikimi vardı. Kitleleri örgütleme ve harekete geçirmede başarılı tecrübeler edinmişti (örneğin 1908 öncesi halk hareketleri ve

sonrasında Boykot hareketleri). Birinci Dünya Savaşı sırasında savaş vurgunlarıyla sermayesini, iç pazarını büyötmüş, gayrı-müslim rakiplerini siyasi alanda tümöyle (Birinci TBMM’de hiç gayrı-müslim milletvekili yoktu), ekonomik alanda ise önemli ölçüde tasfiye etmişti. Şehirlerde ve taşrada İttihat ve Terakki’nin siyasi birimlerinde, odalarda, derneklerde örgötlü bir yapıya sahipti. Bu sınıf, az sayıda da olsa fabrikatörlerden (7) , anonim şirketlerden, küçük, orta sanayicilerden, kırdı ticari tarım yapan küçük, orta ve büyük toprak sahipleriyle tüccarlardan meydana geliyordu.

Milli Mücadeleyi örgötleleyenler, Müdafaa-i Hukuk, Reddi İlhak cemiyetlerini kuranlar, başlarına M. Kemal’i getirenler (M. Kemal direniş örgötlülerinin kurulmasından sonra Padişah hükümetinin resmi görevlisi olarak Anadolu’ya geçmişti) bu sınıfın mensuplarıydı.

Yöntem Üzerine

Türkiye’de idealist tarih yazımı yani tarihi siyasi ve ideolojik üst yapıya yaptıran yöntem yaygındır. Y. Doğan Çetinkaya’nın yazdığı gibi, bu tarih yazımında sürecin başlıca aktörü devlet ve bürokratik elittir. Süreci açıklamak için “devlet sınıfı”, “bürokrat burjuvazi”, “bürokratik sınıf” gibi kavramlara baş vurulur. (age, s.28, 36) Dikkatler siyasi iktidarın uygulamaları, düşünsel hayattaki gelişmeler, dış güçler üzerinde toplanır.

Halbuki sorun (Engels’in belirttiğı gibi) iktidardakilerin iradelerinin içeriğinin ne olduğı, bu içeriğın nereden geldiğı, neden başka şeyin değil de özellikle bu şeyin istendiğidir. Bu iradenin mevcut ekonomik sistem yani üretim ilişkileri ile ilişkisinin ne olduğudur.

Osmanlı’da burjuvazinin varlığını göremeyen anlayışın temelinde, sermayenin bir üretim ilişkisi olarak kavranamaması yatar. 1960’lı ve 70’li yıllarda iktisatçılar arasında ve sol içinde Türkiye’deki sanayiye, montaj yapan fabrikalardan ibaret gören, bunu da “gerçek sanayi” olarak kabul etmeyen anlayış egemendi. Örneğın Doğan Avcıoğlu buna “ters sanayileşme”, Mihri Belli “sahte sınai gelişme”, Devrimci Yol (Bildirge) “sözde sanayi” diyordu. Türkiye’deki bütün kötölüklerin sorumlusu olarak emperyalizm ve emperyalizme bağımlılık görölüyordu. Dikkatler biçim üzerinde, örneğın, fabrikanın sahibi, yabancı ortağı, makine Türk malı mı ithal mi, teknoloji nereden gelmiş vs. toplanıyordu. Halbuki bunlar ekonomi biliminin konusu bile değildir. Marks daha 1846 yılında Annenkov’a yazdığı mektupta;

“İş bölümü, rekabet, kredi vb. ile birlikte makineyi de bir ekonomik

kategori yapmak tümüyle saçmadır.

Sabanı çeken öküz ne denli bir ekonomik kategoriyse, makine de o denli bir ekonomik kategoridir”

diyordu.

1960’ların, 70’lerin Türkiye’sine bu gözle bakan anlayış, geçmişe, Osmanlıya da aynı gözle baktı ve orada da sanayi namına, bir avuç fabrikadan ve bunların yabancılara, azınlıklara ait olduğundan başka bir şey görmedi. (8) Yanlışlık Lenin’in ifadeleriyle şuradaydı:

“Onlar sermayenin insanlar arasında belli bir ilişki olduğunu, karşılaştırılan kategoriler ister daha yüksek, ister daha düşük bir gelişme düzeyinde olsun, aynı kalan bir ilişki olduğunu kavrayamamaktadırlar.” (9)

Solda ve Kürt hareketi içinde “resmi tarih”in eleştirisi yaygındır fakat resmi tarih eleştirileri de genelde siyasi irade, ideolojik görüşler, kanunlar, kısacası üst yapı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Buna rağmen resmi tarih eleştirilerinin önemli olduğunu, özellikle de Ermeni soy kırımı ve azınlıklara karşı izlenen yok etme politikaları ile Türkiye burjuvazisinin gelişimi arasında ile ilişki kuran yaklaşımların yaygın hale geldiğini de belirtmeliyiz.

Türkiye’de kapitalizmin gelişimini, Osmanlı’dan günümüze burjuvazinin gelişimi temelinde ele alan çalışmaların yetersiz olduğunu ve bunların ciddi biçimde tartışılmadığını kabul etmeliyiz.

Türkiye kapitalist bir ülkedir. Bu gerçek geçmiş sürece burjuvazinin ya da sermayenin gelişim süreci olarak bakılmasını gerektirir. Geçmişte yaşanmış siyasi, ekonomik, ideolojik, etnik, dini olayların, bu sınıfın ihtiyaçları ile ilişkisinin kurulmasını gerektirir. Osmanlı’da Müslüman-Türk burjuvazinin nicelik olarak zayıf olduğu kabul edildiğinde de bu yöntem değişmez.

“Osmanlı’da burjuvazi ve işçi sınıfı Avrupa’daki gibi değildi diyenlere, Marks’ın, Alman Kapital okuruna verdiği cevabı hatırlatırız: “Hikâye seni anlatıyor.”

Marks şöyle devam ediyordu:

“Konu, kapitalist üretimin doğal yasalarının sonucu olan toplumsal uzlaşmaz karşıtlıkların şu ya da bu derecede gelişmiş olmaları değildir. Burada söz konusu olan bu yasaların kendileridir. (...) Sanayi yönünden daha çok gelişmiş bir ülke, daha az gelişmiş olana, ancak kendi geleceğinin imgesini gösterir.” (10)

Burada Marks’ın vurguyu yönetime yaptığına dikkat etmek gerekir.

Türkiye Burjuvazisi, Din ve Azgelişmişlik

Az gelişmişlik, geri kalmışlık tartışmasının doğrudan burjuvazi ile ilgili olduğuna ve bu tartışmanın İslam ülkelerinin 19. Yüzyılda sömürge ve yarı sömürge haline gelmeleri sürecinde ortaya çıktığına değinmiştik.

Sömürgeleşmeyle birlikte İslam dini aşağılanan, zorla asimile edilmeye çalışılan, Hristiyanlık karşısında ikinci sınıf, ezilen bir dine dönüştü. İngiliz, Fransız sömürgelerinde ve Rusya'da böyleydi. Osmanlı ve İran daha farklıydı. Bu durum burjuvazinin ve kitlelerin dinlerine karşı duyarlılığını artırdı. İslam ülkelerinde burjuvazi laik bir sınıf olarak biçimlenmedi. Milliyetçi eğilimler, dini tepkilerle iç içe gelişti. Örneğin Rusya Müslümanlarında, Osmanlı'da, Mısır'da böyle oldu. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İslamcı akım geriye düştü ama burjuvazi hiçbir zaman dini elinden bırakmadı.

Burjuvazi bir yandan dine sahiplenirken, aynı süreçte İslam'ı kendi çıkarlarına uygun hale getirdi. "İslamcılık" olarak isimlendirilen, dinde reform hareketi ortaya çıktı. En gelişkin biçimlerini Rusya Müslümanları içinde, Tatarlarda ve Azerilerde gösteren İslamcılık Osmanlı'da II. Meşrutiyetle birlikte gelişebildi. İslamcılar mezhep ve tarikatları reddediyor, içtihat kapısının açık olduğunu (yani İslam'ın güncel yorumlara, akla açık olduğunu) savunuyor, parlamenter sistemin, kadınların çalışmasının ve eşitliğinin şeriatın gereği olduğunu söylüyorlardı. Elbette İslamcılığın aldığı biçimler ülkeye ve bölgeye göre değişiyordu. (11)

Müslüman Türk burjuvazi de siyaset sahnesine laik değil, şariatçı görünümde çıktı. Bunun nedenlerinden başta geleni, yapılmak istenen alt yapı ve üst yapı reformlarına karşı çıkabilecek örgütlü bir dini gücün olmamasıydı. Osmanlı'da reformlara karşı olan ulema-Yeniçeri ittifakı 1826 yılında II. Mahmut tarafından dağıtılmıştı. Ulema-Yeniçeri ittifakının yok edilmesi güzellikle olmamış, uzun bir sürece yayılmış, II. Osman'ın, III. Selim'in ve Alemdar Mustafa Paşa'nın canına mal olmuş, II. Mahmut'ta kıl payı hayatını kurtarabilmişti.

Burjuvazinin dini karşısına almamasının bir diğer nedeni İslam dininin dünya genelinde ezilen, aşağılanan bir din durumuna düşmesi, Osmanlı padişahının da bu dinin lideri, halife olmasıydı. Burjuvazi imparatorluğun bütünlüğünü koruyabilmek (sömürülen yerleri egemenliği altında tutabilmek) ve çöküşü engelleyebilmek için, halife padişahın ve dinin otoritesinin korunmasına ihtiyaç duyuyordu. Namık Kemal İngiltere gibi olabilmenin hayalini kuruyordu.

Osmanlı burjuvazisi reformlar sürecinde, kendinden önceki reform-

cu padişahların dine karşı tavrını aynen sürdürdü. II. Mahmut ve Tanzimat dönemi padişahları yaptıkları reformları şeriatın gereği olarak meşrulaştırmaya çalışmışlardı. Örneğin 1839’da ilan edilen Tanzimat Fermanı’nda, şeriata ve kanunlara uyulmadığı için geri kalındığı, eski kuvvet ve zenginliğin, güçsüzlük ve fakirliğe dönüştüğü söyleniyordu. (12) Burjuvazi de birinci ve İkinci Meşrutiyetin ilanını şeriatın gereği olarak savundu. Osmanlı İslamcılarını Meşrutiyet için verilen mücadelede burjuvazinin, İttihatçıların yanındaydılar. İktidarın yaptığı her iş Şeyhülislam fetvalarıyla dinen meşrulaştırılıyordu.

İttihatçılar kendi inisiyatifleri dışında gelişebilecek dini bir oluşuma izin vermediler. 31 Mart (1909) ayaklanmasının bastırılmasıyla birlikte dinciler günah keçisi haline getirildi. Softalar, “sarıklılar” 31 Mart ayaklanmasının sorumlusu olarak gösterildi ve toplumdan tecrit edilmeye çalışıldı. Abdülhamit’in kaderine terk ettiği medreselerle, İttihatçılar da (birkaçını ıslah etmeye çalışmak dışında) ilgilenmediler. İttihatçı Osmanlı İslamcılarını bile sarıklılara karşı tavır aldılar. Hatta Tatar İslamcısı Abdürreşid İbrahim İstanbul’da verdiği bir konferansta devletin çöküşünün suçlusu olarak ulemayı gösterdi ve Sırat-ı Müstakim dergisi de Abdürreşid’e sahip çıktı. (13) Sarıklıları ve medreselileri savunan Beyanül Hak dergisi, “sarıklıların” tecritine karşı tepkisini şöyle gösteriyordu:

“Artık bu hale sahipsizlik, himayesizlik daha doğrusu öksüzlük demek pek yakışır.” (14)

İttihatçı olmayan dincilerin durumu böyleydi. 1914 boykotunda kitleyi kışkırtmak için dini söylemler kullanılmıştı ama bu işi yapanlar, örgütleyenler din adamları değil, boykotaj cemiyetlerinde örgütlenmiş İttihatçı Müslüman Türk burjuvalardı. Din tamamıyla İttihatçı Müslüman Türk burjuvazinin tekelindeydi. Dolayısıyla Osmanlı’nın geri kalmasının dinle, İslamcılarla bir ilgisi yoktu. Din ve İslamcılar burjuvazinin hizmetindeydiler.

Dinin Müslüman Türk burjuvazi tarafından kullanılması Milli Mücadele döneminde bir üst boyuta sıçratıldı. Ankara hükümeti, İslam dünyasının desteğini alabilmek, Damat Ferit hükümetinin dini temeldeki eleştirilerini boşa çıkarmak ve Bolşevizmin etkisini kırabilmek için dini kullandı.

TBMM Hilafeti kurtarmak için mücadele ettiğini açıklayan bildirimler yayınladı. M. Kemal Kuvay-ı Milliye’nin “Ruhaniyyet-i Peygamberiye (Peygamberlik ruhuna dayanan bir örgüt)” olduğunu iddia ediyordu.

TBMM o zamana kadar görülmemiş dini törenlerle açıldı. Öyle ki bu taassub Kazım Karabekir'in bile tepkisini çekmişti.

Milli Mücadele döneminde İslamcılar, Ankara hükümetini destekleyenler (başta Mehmet Akiflerin Sebilürreşad çevresi) ve İstanbul hükümetini destekleyenler (Mustafa Sabri Efendi öne çıkan isimdi) olarak bölündü. Ciddi bir kitlesel örgütlenmeden ve mücadele geleneğinden yoksun olan, işgalcilerin işbirlikçisi dinci kesim etkili olamadı. (15)

Cumhuriyet döneminde de din iktidar tarafından kullanılmaya devam etti. Halifelik, bilimsel ve laik gerekçelerle değil, dini gerekçelerle, dinimizde böyle bir kurum yok denilerek kaldırıldı. 1924 yılında Diyanet İşleri Başkanı yapılan ve ölene kadar (1941) o makamda kalan Rifat Börekçi, yeri geldikçe hükümetin emirlerine uymayı dinin, Müslümanlığın gereği olarak gösteren hutbeler, tamimler yayınladı. Örneğin halkın şapka giymesini teşvik için yayınlanan hutbede; Peygambere, Allaha kulluk görevini yerine getirmek isteyen her Türk ve Müslüman, mevcut hükümetin “emirlerini ifada zerre kadar eser-i te'allül (bahane) göstermemeli, can ü yürekten itaat ve riayet etmeli” deniyordu. Yani hükümetin emirlerini yerine getirmek Allaha ve Peygambere kulluk yapmanın bir gereği olarak gösteriliyordu. Gene R. Börekçi 1939 yılı sonlarında müftülere yayınladığı bir tamimde, “dinimiz bize her zaman hükümetimize bağlı kalmayı en metin bir esas olarak emr etmiştir. Din-i celilimiz birliğe muhalefeti ve bozgunculuğu Allahu te'alaya karşı isyan ve şekavet addeder.” (16) diyordu.

Bu hutbe ve tamimler “laik” Türkiye Cumhuriyeti'nde yayınlanıyordu.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dinin kullanımı farklı biçimler aldı, farklı evrelerden geçti ve günümüze kadar geldi. Bu konuya girmiyoruz. (17)

Özetle din Osmanlı'dan günümüze kapitalizmin gelişimine engel olmak bir yana hep kapitalist gelişmenin, burjuvazinin yanında oldu, ona hizmet ettirildi.

Geri Kalmışlığın Esas Nedeni Emperyalist Çağda

Kapitalist Gelişme Yolunun Seçilmiş Olmasıdır, Burjuvazidir

Kapitalizm, önceki sistemlerden farklı olarak tek tek ülkelerde birbirinden bağımsız olarak değil, dünya sistemi olarak ortaya çıktı ve gelişti. Bu süreç 1760 sanayi devriminden çok önce başladı. Kapitalizm girdiği her yerde makineleri, toprağı, ulaşım araçlarını, binaları, hammaddeleri, madenleri, emek gücünü vs. sermayeye çevirdi. Bu an-

lamda sömürge, yarı-sömürge ülkelerdeki kapitalist ilişkiler dışarıdan ithal edilmedi, o ülkede var olan eski üretim ilişkilerinin dönüşümüyle (emek-gücünün ücretli emeğe, üretim araçlarının sermayeye dönüşümüyle) ortaya çıktılar ve o ülkenin tarihi gelişimini belirleyen temel iç dinamik haline geldiler.

Osmanlı imparatorluğu, sanayi devriminden önceki ve sonraki süreç boyunca, Dünya genelindeki ve Avrupa'daki kapitalist gelişmeyle ilişki içindeydi. Avrupa ve Dünya ile beraber Osmanlı da değişiyor, dönüşüyordu. Müslüman tüccarların, üreticilerin eski egemen konumlarını kaybetmeleri ve dönüşmeleri bu süreç içinde gerçekleşti.

Osmanlı 16. Yüzyıla kadar dünya ticaret yollarını elinde tutan, dünya ekonomisinin merkezi konumunda olan bir devlettir. Kapitalizmin Dünya genelinde gelişmesi sürecinde Osmanlı'da ortaya çıkan, 19. Yüzyılda kendini belirgin olarak gösteren kapitalist ilişkiler, imparatorluğun ve Türkiye'nin geleceğini belirleyen temel iç dinamik haline geldiler.

Müslüman ve gayrı-müslim burjuvalar, işçi sınıfı, Osmanlı'ya dışarıdan ithal edilmediler, eski yapının içinden dönüşerek ortaya çıktılar.

Osmanlı'ya kapitalist ilişkiler erken bir tarihte girdi. Fakat süreç Osmanlı'yı yarı-sömürge bir ülke haline dönüştürdü. Eğer Osmanlı burjuvazisi, kapitalizm emperyalizme dönüşmeden önce, gümrüklerini serbestçe belirleyebilseydi, kapitülasyonları kaldırabilseydi, vergileri Düyun-u Umumiye değil de kendisi toplayabilseydi, maliyesine, parasına, finans kurumlarına sahip olabilseydi, Osmanlı bunları yapabilseydi, örneğin Almanya'nın, Japonya'nın yaptığı gibi kervana sonradan katıldığı halde "gelişmiş" ülkeler listesine dahil olabilirdi. Osmanlı burjuvazisi her fırsatta bu engelleri aşmayı denedi. Örneğin 1913 Bab-i Ali darbesinden sonra Batılı ülkelerin verdiği notaya verilen cevapta, kapitülasyonların kaldırılması ve gümrüklerin arttırılması dile getirildi. Birinci Dünya Savaşı'nda bu iki istem fiilen hayata geçirildi ama uzun ömürlü olmadı. Kapitülasyonlar ve Düyûn-u Umumiye 1923 yılında kaldırılabilirdi, gümrükleri belirleme hakkının kazanılması ise 1929 yılını buldu.

Önce bir bütün olarak Osmanlı burjuvazisi (Müslim, gayrı-müslim), daha sonra Müslüman Türk burjuvazi, Dünya kapitalist sisteminin bir parçası olarak kapitalizmi geliştirmeyi temel hedef olarak belirlemişti. Cumhuriyet hükümetleri de bu hedefe sadık kaldılar ve amacı, "muasır (çağdaş) medeniyet seviyesine ulaşmak" biçiminde formüle ettiler. Alternatif gelişme yolunu (sosyalizm) zorla etkisiz hale getirdiler. Temel

hedef, 1950'lerden itibaren Demokrat Parti döneminde "küçük Amerika olmak" biçimini aldı.

Amacın böyle belirlenmesi fiiliyatta, hep Batı'nın gerisinde kalmayı hedef olarak koymak anlamına geliyordu. Çünkü emperyalist sistem içinde kalarak kapitalizmi Batı'nın seviyesine yükseltmek mümkün değildir.

Geri kalmışlık emperyalizme bağımlı ülkelerin yapısal bir sorunudur. Bir yanda az gelişmiş, diğer yanda gelişmiş ülkeler, sömüren ve sömürülen ülkeler olmadan emperyalizm olmaz. Fikret Başkaya'nın yazdığı gibi;

"Batı eğer öyleyse, siz öyle olmadığınız için öyledir." (18)

Uygulanacak ekonomik, siyasi, ideolojik politikalar, dünya genelindeki iş bölümü, emperyalist merkezler tarafından belirlenir. Çünkü güç onlardadır. Örneğin 1929 buhranından sonra gelen Keynesçi politikalar, II. Dünya Savaşı'ndan sonraki yeni Dünya düzeni, 1980'lerden itibaren uygulanan neo-liberal özelleştirmeci politikalar, Doğu Bloğunun çökmesiyle başlayan Globalleşme vs. emperyalist merkezler tarafından belirlenebilir ve uygulattırılabilirdi. Bağımlı hiçbir ülkenin bu politikaları belirleyecek ve başkalarına uygulatabilecek gücü yoktur. Onlara düşen bu politikaları kendi somut koşullarına göre biçimlendirmekten ibarettir. Aksi takdirde sayısız yaptırımlar onları beklemektedir.

Sonuç

Geri kalmışlık bir din tartışması olamaz. Az gelişmişliğin sorumlusu olarak dini göstermek hedef saptırmaktır. Geri kalmışlığın sorumlusu din ve dinciler değil, iktidarda olan ve politikaları belirleyen burjuvazidir.

Türkiye'de dini oluşumların tarihi gelişimi ve Türkiye'nin az gelişmişliğiyle, burjuvazinin gelişimi arasında ilişki kuramayan görüşlerin bilimsel bir değeri yoktur. M. Kemal'in dine karşı tavrı ile, R. T. Erdoğan'ın dine karşı tavrı arasındaki fark sadece ideolojik fark değildir. Bu fark esas olarak Cumhuriyet dönemi Türkiye burjuvazisinin sorunlarıyla, günümüz burjuvazisinin krizi ve sorunları arasındaki farktır. Elbette bu fark 1930'ların emperyalizmi ile günümüz emperyalizminin krizi, sorunları ve bulduğu çözüm yolları çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Dini gericiliğe karşı mücadele Türkiye ve dünya kapitalizmine karşı mücadeleden ayrı ele alınamaz.

1-Bu görüşü işleyen son çalışmalardan biri; Merdan Yanardağ, Kutsal kısır Döngü, İslam Dünyasında

Geri Kalmışlığın Kaynakları, Kırmızı Kedi Yayınevi 2024

2-Renan'ın konuşma metni ve C. Afgani ile Namık kemal'in verdikleri cevaplar için; Prof. Dr. Kadir Canatan, Ernest Renan, Cemaleddin Afgani, Namık Kemal, İslam Terakkiye Mani midir?, Beyan yayınları Nisan 2020.

3-Renan'a karşı günümüze kadar yazılan reddiyelerin bir taraması ve kaynaklar için bkz: Dücan Cündioğlu, Ernest Renan ve "Reddiiyeler" Bağlamında İslâm-Bilim Tartışmalarına Bibliyografik Bir Katkı, <https://www.divandergisi.com/tr/Dergi/Makale/2/12>, Erişim tarihi 28.08.2024

4-Örneğin şu an benim elimin altında bulunan şu çalışmalar: Zafer Toprak, Türkiye'de Milli İktisat 1908-1918, Doğan Kitap, Aralık 2012. Şevket Pamuk, Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 5. Baskı 2015. Y. Doğan Çetinkaya, Osmanlı'yı Müslümanlaştırmak, Kitle Siyaseti, Toplumsal Sınıflar, Boykotlar ve Milli İktisat (1909-1914)" İletişim Yayınları, ikinci baskı 2024.

5-Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt 1, İletişim Yayınları 5. Baskı 2015, s. 143.

6- Boykot sürecinin ayrıntılı bir çözümlemesi için D. Çetinkaya age.

7- Fabrika sahibi 8 Müslüman-Türk 1917 yılında Milli Fabrikacılar Cemiyeti'ni kurmuşlardı. Bunlar aynı zamanda mecliste millet vekiliydi. (Z. Toprak age, s. 346)

8- Azınlık burjuvazinin Osmanlı sanayisindeki egemenliğinin özellikle göze batırılmasının, abartılmasının önemli bir nedeni, azınlıklara yönelik yok etme hareketlerini meşrulaştırmaktır. Türkiye burjuvazisi, ekonomisi azınlıklar tarafından işgal edilmiş, kendine yaşam ve gelişme hakkı tanınmayan, zavallı bir konuma yerleştirilmekte, bu nedenle yaptığı her tür eylem haklı gösterilmeye çalışılmaktadır.

9-Lenin, Halkın Dostları Kimlerdir ve Sosyal Demokratlara karşı Nasıl Savaşılır? Sol Yayınları, S. 102

10-K. Marks, Kapital, Almanca Birinci Baskıya Önsöz

11- İslamcılık akımının doğuşu ve gelişimi üzerine bkz. Osman Tiftikçi, İslamcılığın Doğuşu, Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Gelişimi, Ceylan Yayınları 2. Baskı 2014

12- Halil İnalcık Devlet-i Aliyye, Cilt IV,Türkiye İş Bankası Kültür yayınları 2016, s. 135

13- Beyanül Hak dergisi, cilt 4, sayı 97, 13 Şubat 1911

14-Ermenekli M. Safvet, "Meclis-i Mebusan'da Softalar???", Beyanül Hak cilt 4, sayı 104, 2 Nisan 1911

15-İslamcı kesimlerin Milli Mücadeledeki tavırları için bkz: Osman Tiftikçi, Bolşevik Devrimi ve Din kitabında, "Osmanlı İslamcıları ve Bolşevik Devrimi" başlıklı bölüm (s. 102-139).

16-İsmail Kara, Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam, Dergah yayınları 3. Baskı 2009, s. 125, 132

17-Resmi devlet dininin, tek parti döneminden günümüze kadar geçirdiği evreler için bkz. Osman Tiftikçi, 1960'lardan Günümüze Türkiye'de İslami Hareket, Birinci Bölüm Resmi İslam, Ceylan Yayınları 2. Baskı 2014

18- F. Başkaya, Uygarlık Paradigmasını Değiştirmek, Yordam Kitap 2024, s. 31

Komünistler Birliği'nden Komünist Enternasyonal'e XIII - RSDİP içindeki Kavgı ve Komintern - VI Kapitalizmden Komünizme Geçiş ve Tek Ülkede Sosyalizm

Mustafa Sağlam

Ekim devriminin zaferine kadar Tek Ülkede Sosyalizm Marksizm-Leninizm'de teorik bir sorun olarak yer aldı. Teorik planda sorun kapitalizmden komünizme geçiş ve bu geçişin temel özelliklerine bağlı olarak gündeme geldi. Ekim devriminin zaferinden sonra Bolşevik parti içinde ciddi tartışmalar (Brest- Litovsk Barışı, Çarlık subaylarının Kızıl Ordu'da kullanılması, sendikalar sorunu, planlama, devlet kapitalizmi (NEP) vb.) yaşandı. Lenin'in hastalanmasıyla bu tartışmalara iktidar mücadelesi eklendi. Başlangıçta Troçki ile Stalin, Zinovyev, Kamanev ve MK çoğunluğu arasındaki bu mücadele süreç içinde, Troçki-Zinovyev bloğu ile Stalin -Buharin bloğu arasındaki mücadeleye dönüştü. Bu mücadelenin öne çıkan konuları, İngiliz sendikaları ile kurulan ilişki, Çin sorunu ve tek ülkede sosyalizm konusuydu. İlk iki konuyu bundan önceki bölümde ele almıştık, bu bölümde tarafların birbirini ihanetle suçladığı tek ülkede sosyalizm sorununa değineceğiz. Ama RKP(B) içindeki tek ülke tartışmasına girmeden önce bu sorunla bağlantılı birkaç noktaya değinmek gerekiyor.

Bir Toplumsal Formasyondan Diğesine Geçiş

Tarihsel süreçte bir toplumsal düzenden diğesine geçiş bir hamlede gerçekleşmiyor. Tarihsel-toplumsal koşullardaki değişmelere bağlı olarak mülkiyet ilişkileri de değişime uğrarlar. Geçişin karakteri üretici güçlerin gelişimi ve mülkiyet ilişkileri tarafından belirlenirken, geçiş süresi de bunlara bağlı olarak eski toplumun direncine, sınıf mücadelesinin gelişmişlik düzeyiyle bağlantılıdır. Örneğin ilkel toplumdan ilk sınıflı toplum olan kölecî topluma geçiş, üretici güçlerin son derece geriliği ve sınıf mücadelesinin henüz gelişmemiş olmasına bağlı olarak çok uzun bir dönemi kapsarken, kölecî toplumdan feodalizme, oradan da kapitalizme geçiş süreleri de giderek kısalmıştır.

Bir toplumsal düzenden diğesine geçişte eski formasyona ait biçimlerle yeni biçimlerin (üretim ve değişim biçimleri, bunlara bağlı üst yapı biçimleri vb.) yan yana var olurlar. Bu yan yana var oluş yeni biçimlerin dünya çapında egemen hale gelmesine bağlı olarak uzun ya da kısa bir süreyi kapsar.

Kapitalizmden komünizme geçişte geçiş süreci, önceki geçiş süreçlerinden daha farklıdır. Bu farklılığı yaratan komünizme geçiş sürecinin öncekilerde olduğu gibi bir özel mülkiyet biçiminden diğesine değil de her türlü özel mülkiyetten mülkiyetsizliğe (toplumsal mülkiyete) geçiş olmasıdır. Üretici güçlerin gelişmiş olması ve gelişmiş sınıf mücadelesi bu süreci kısaltırken gelenekler, kültürler, alışkanlıklar vb. süreci uzatan unsurlar olarak yer alır.

Kapitalizmden komünizme geçiş sürecini şu beş başlık altında ele alabiliriz: Birincisi, komünizmin yerel olamayacağı, ancak dünya -evrensel ölçüde var olabileceği, ikincisi; işçi sınıfının komünizm için yürüttüğü savaşımın öz olarak değil, ama biçim olarak ulusal olduğu, üçüncüsü; bu mücadelenin farklı ülkelerde farklı yollar izleyeceği, dördüncüsü; kapitalizmden komünizme bir çırpıda geçilemeyeceği bu savaşımın birtakım aşamalardan geçerek kesin zafere, komünizme varacağıdır.

Şimdi bu dört konuda Marks ve Engels'in neler söylediğini bakalım; Marks ve Engels Alman İdeolojisi'nde komünizmi "bugünkü duruma son verecek gerçek hareket" olarak nitelendirdiler. Aynı eserde kapitalizmin feodal toplumun bağrında gelişmeye başlayarak bir dünya sistemi haline gelişini son derece yalın bir dille betimlediler. Üretici güçlerdeki gelişme ve bu gelişmenin sonucunda emek ile emek araçlarının birbirinden ayrılması, meta üretiminin genelleşmesi, üre-

tim araçları mülkiyetine sahip ve mülkiyetten yoksun iki temel sınıfın ortaya çıkması ve büyümesi ile dünya tarihinin yerellikten kurtularak evrensel bir nitelik kazandığını vurguladılar ve komünizmin, bizzat onun ön koşullarını yaratan kapitalizm gibi dünya evrensel bir karaktere sahip olduğunu ortaya koydular. Buradan hareketle komünizmin yerel olamayacağını vurguladılar; “Demek ki proletarya ancak evrensel ölçüsünde mevcut olabilir, nasıl ki proletaryanın işi olan komünizm de ancak, “tarihsel evrensel” varlık olarak bulunabilir, kesinlikle başka türlü olamazsa.” (Sol yay-65)

Ayrıca Engels “Komünizm İlkeleri” broşüründe burjuvazi ve proletaryanın “toplumun belirleyici iki sınıfı” ve bunlar arasındaki savaşımın da “günün temel savaşımı” haline geldiğini belirterek komünizmin tek ülkede olanaklı olabileceğini kesin bir dille reddetti. Marks ve Engels bu görüşlerini ilk komünist program olan Komünist Manifesto’da da tekrarladılar.

Ancak işçi sınıfı burjuvaziye karşı vermek zorunda olduğu dünya çapındaki bu mücadeleyi, mevcut kapitalist örgütlenme altında yürütmek durumundadır. Marks ve Engels, kapitalizmin ulus devlet biçiminde örgütlenmiş olmasından hareketle işçi sınıfının komünizm için yürüteceği savaşımın, *“her ülkenin proletaryası, elbette, her şeyden önce kendi burjuvazisiyle hesaplaşmalıdır.”* diyerek, bu savaşın *“öz olarak olmasa bile, biçim olarak”, “ilkin ulusal bir savaşım”* olduğunu vurguladılar. (S. Y. -I-144)

Komünizm mücadelesi, kapitalizm koşullarında ulusal bir çerçevede sürüyorsa, bunun kaçınılmaz sonucu, farklı ülkelerde o ülkelerin koşullarına bağlı olarak mücadelenin alacağı biçimlerin de farklı olacağıdır. Marks 6 Eylül 1872’de I. Enternasyonal’in Lahey Kongresi’nde yaptığı konuşmada bu duruma işaret ederek şunları söyledi; *“Ama bu hedefe varma yollarının her yerde aynı olduğunu hiçbir zaman iddia etmedik. Çeşitli ülkelerin kurumlarının, alışkanlıklarının ve geleneklerinin dikkate alınması gerektiğini biliyoruz; işçi sınıfının hedefine barışçı yollarla varabileceği Amerika, İngiltere -ve eğer kurumlarınızı daha iyi bilseydim Hollanda’yı da bunlara ekledim- gibi ülkeler olduğunu yadsımıyoruz. Eğer bu doğruysa, kıta ülkelerinin çoğunda devrimlerimizin manivelasının zor olması gerektiğini de kabul etmeliyiz; emeğin egemenliğini kurmak için günün birinde başvurmak zorunda kalacağımız şey, zordur.”* (S.Y-II-350- ayrıca S.Y. III- 526-27)

Dördüncü konu olan kapitalizmden bir çırpıda komünizme geçile-

meyeceği konusuna gelince, Marks ve Engels birçok yazılarında Kapitalizmden komünizme bir darbeye geçilemeyeceğini vurguladılar. Manifesto’da “İşçi sınıfının burjuvaziye karşı” savaşımının “çeşitli gelişme aşamalarından” geçeceğini yazdılar. (S.Y. I-145) Engels Mart 1895’te Marks’ın “Fransa’da Sınıf Savaşları” kitabına yazdığı ön sözde bu konuda şunları yazdı; *“Bu güçlü proletarya ordusu, hala amaca ulaşmamış olsa da zaferi bir tek büyük darbeye gerçekleştirmek olanaksız bulunduğuna göre, çetin, inatçı bir savaşta mevziden mevziye yavaş yavaş ilerlemek zorunda bulunsun da, 1848’de toplumsal dönüşümü bir çırpıda sağlamanın olanaksız olduğu kesin olarak tanıtlanmış bulunmaktadır.”*

Engels, Ekim 1947’de yalın bir dille kaleme aldığı “Komünizmin İlkeleri”nde özel mülkiyeti bir çırpıda kaldırmak olanaklı olacak mıdır? sorusunu *“Hayır, mülkiyetin ortaklaşalığını kurmak için mevcut üretici güçleri, bir çırpıda gereken ölçüde artırmak ne kadar olanaksızsa, böyle bir şey de o kadar olanaksızdır. Şu halde nasıl olsa yaklaşan proleter devrim, mevcut toplumu ancak yavaş yavaş değiştirecek ve özel mülkiyeti ancak gerekli miktarda üretim aracı yaratıldığı zaman kaldırabilecektir.”* cevabını verdi. (S. Y. -I-108)

Yine Engels, “Blankici Komün Mültecilerinin Programı” ile ilgili yazısında (Haziran 1874) geçiş sürecinde aşamaları reddeden “komünistleri” alaya alarak şunları yazdı; *“Otuzüçler (yenilgisinden sonra Komün’ün intikamını almak için Londra’da toplanan Blankici grup-y) komünisttirler; çünkü bunlar kendilerinin ara istasyonları ve uzlaşmaları atlama konusunda bir kez iyi niyete sahip olur olmaz her şeyin hallolacağını, ... ve kendileri de başa geçecek olurlarsa, “komünizmin ertesi gün getirileceğini” sanıyorlar. Ve eğer bu derhal yapılamazsa, kendileri de komünist değildir. Sabırsızlığı inandırıcı teorik bir sav olarak ortaya sürmek ne kadar da çocukça bir saflık!”* (S. Y. -II-459)

İlk iki konuda (komünizmin yerel olamayacağı ve sınıf mücadelesinin biçim olarak ulusal olduğu) komünistler arasında ciddi bir görüş ayrılığı olmasa da üçüncü (geçişin farklı ülkelerde farklılıklar gösterebileceği) ve özellikle dördüncü konu olan kapitalizmden komünizme geçiş süreci konusunda ciddi fikir ve yaklaşım ayrılıkları olduğu bilinen bir şeydir. Marks’tan yukarıda alıntısını yaptığımız konuşma (Lahey Kongresi’ndeki konuşma) Marksist olduğunu iddiasındaki birçok “akademisyen”, örgüt ve parti tarafından, yazıda işçi sınıfının egemenliğini kurmak için başvurmak zorunda kalacağı şeyin zor olduğunu

vurgulanmasına rağmen, Marks ve Engels'in kapitalizmden sosyalizme barışçı geçişi savunduğu biçiminde yorumlanmıştır.

Bu kasıtlı çarpıtma Marks ve Engels'in bazı ülkelerde, ABD, İngiltere ve Fransa'da bu devletlerin henüz güçlü bir ordu ve bürokrasiye sahip olmadığından hareketle barışçı geçişin olabirliğini koşullu olarak kabulü söylemine dayanıyor. İlkini şunu söylemeliyiz; Marks ve Engels barışçı geçiş olasılığını kapitalizmden komünizme geçiş sürecinin tümü için geçerli olarak ileri sürmediler. İkincisi, barışçı geçiş istisnai ve belirli koşullar altında mümkün olabileceğini söylediler, dolayısıyla bu koşullar değişince barışçı geçişin olanağı da ortadan kalkar. Nitekim daha sonra bu tür bir söylemde bulunmadılar. Üçüncüsü daha sonraki yazılarında komünizme geçişte zoru temel yöntem olarak gördüler.

Engels, Mart 1873'de kaleme aldığı "Otorite Üzerine" yazısında siyasal otoritenin komünist toplumun kurulmasıyla birlikte yok olacağını belirttiikten sonra, her türlü otoriteye karşı olduğunu söyleyen anarşistleri eleştirerek şunları yazdı; *"Ama anti-otoriterler, otoriter siyasal devletin, bir çırpıda, hatta onu yaratmış bulunan toplumsal koşullar yok olmazdan önce, ortadan kaldırılmasını istiyorlar. ... Bu baylar hiçbir devrim görmüşler midir? Devrim, elbette ki, en otoriter olan şeydir; bu, nüfusun bir bölümünün kendi iradesini, nüfusun öteki bölümüne tüfeklerle, süngülerle ve toplanla -akla gelebilecek bütün otoriter araçlarla- dayattığı bir eylemdir ve eğer muzaffer olan taraf yok yere yenik düşmek istemiyorsa, bu egemenliğini, silahlarının gericiler üzerinde yarattığı terör ile sürdürmelidir. Paris Komünü, silahlı halkın otoritesini burjuvaziye karşı kullanmamış olsaydı, bir gün olsun dayanabilir miydi? Tersine, Paris Komünü bundan yeterince serbest bir biçimde yararlanmamış olmakla suçlamamız gerekmiyor mu? O halde, şu iki şeyden birisi: anti-otoriterler ya neden söz ettiklerini bilmiyorlar; ki bu durumda kafa karışıklığından başka bir şey yaratmış olmuyorlar; ya da bunu biliyorlar; ki, bu durumda da proletaryanın hareketine ihanet ediyorlar. Her iki durumda da gericiliğe hizmet etmiş oluyorlar."* (S.Y.-II-451)

O gün için çok istisnai bir olasılık olarak dile getirilen barışçı geçiş olasılığı, sonrası dönemde yani kapitalist- emperyalist dönemde bir istisna olmaktan dahi çıkmıştır. Dünyanın emperyalist paylaşımı, gelişmiş kapitalist devletlerin uluslararası sömürden aldıkları pay ve bu payı işçi sınıfının sisteme tabi edilmesi için daha yoğun kullanmaları,

kapitalist devletlerin sınıf mücadelesini bastırmak için tahkim edilmeleri, hatta işçi sınıfının hak arama mücadelelerine bile askeri önlemlerle karşı koymaları günümüzde barışçı geçiş gibi istisnayı bir durumu bile tümüyle ortadan kaldırmıştır. Ekim devriminden sonraki gelişmeler, kapitalist devletlerin kendi aralarındaki çelişki ve çatışmaları bir tarafa bırakarak, her yerde işçi sınıfının devrimci savaşımına ortak müdahalede bulunmaları bunu kanıtlamaktadır.

Yeri gelmişken şunu belirtmek gerekir ki, Lahey Kongresi aldığı kararlarla sınıf savaşı tarihinde önemli bir yere sahiptir. Kongrede kabul edilen tüzüğün 7. Maddesi, proletaryanın devrimci örgütlenmesi ve mücadelesi için büyük önem taşır; *“Proletarya, mülk sahibi sınıfların kollektif gücüne karşı mücadelesinde, ancak mülk sahibi sınıflar tarafından kurulmuş eski partiler karşısında ayrı bir siyasal parti haline gelirse, bir sınıf olarak davranabilir. Proletaryanın siyasal bir parti haline gelmesi, toplumsal devrimin ve onun nihai hedefinin, sınıfların kaldırılmasınının, zaferin güvence altına alınması için vazgeçilmezdir.”* (S.Y. II-347)

Bu alıntı partinin kapitalizmden komünizme geçiş döneminde vazgeçilmez rolünü aydınlatıyor. Proletaryanın kapitalizme karşı bir siyasal parti olarak örgütlenmesi salt sosyalist devrimin gerçekleşmesi için değil, bütün bir geçiş süreci için de zorunludur. Eski devlet aygıtının parçalanması, yeni devlet aygıtının, proletarya diktatörlüğünün kurulması, yenilen ama henüz ulusal ve uluslararası ölçekte yok edilmemiş olan burjuvazinin eski düzeni diriltme girişimlerinin önlenmesi, üretici güçlerin geliştirilerek özel mülkiyetin tümünden ilga edilmesi, işçi sınıfının bir sınıf olarak ortadan kalkması, dolayısıyla bu sınıfın egemenlik aracının da sönmelenmesi, insanın kendine ve doğaya yabancılaşmasının ortadan kaldırılması, komünizmin insanın yaratılması vb. komünizme geçiş sürecinin bu temel özellikleri proleter partinin süreci yönetme ve yönlendirmesiyle gerçekleşir. O yüzden kapitalizmden komünizme geçiş, sürece önderlik edecek parti dışında düşünülemez.

Kapitalizmden komünizme geçişte üzerinde durulması gereken beşinci konu, kapitalizmden komünizme bu geçişi sağlayacak devrimin nasıl bir yol izleyeceğidir. Önce şunu belirtmeliyiz ki, kapitalizmden komünizme geçiş siyasal iktidarın proletarya tarafından ele geçirmesinden komünist toplumun kurulmasına yol alan, farklı evrelerin birbiri ardına gelebileceği oldukça uzun uzun bir süreçtir. Başka bir deyişle politik devrimden toplumsal devrime uzanan bir yoldur. Bu sürecin

hangi ülkede ya da ülkelerde başlayacağı o ülke ya da ülkelerin ekonomik politik koşullarına ve işçi sınıfı mücadelesinin düzeyi ve olgunluğuna bağlıdır. Süreci varacağı nokta ise komünizmin dünya çapındaki egemenliğidir.

Kapitalizmin dünya ölçüsündeki serüvenine İngiltere’de başladı ve oradan da özellikle ticari ilişkilerle başta Fransa olmak üzere Avrupa’ya (Almanya, Belçika, İtalya vb.) yayıldı. İngiltere gelişmenin bu aşamasında dünya kapitalizminin ve proleter devrimin merkezi olarak görülüyordu. Marks ve Engels bu durumu dikkate alarak devrimin İngiltere’de başlayarak tüm Avrupa’ya yayılacağını öngördüler.

Marks ve Engels bu durumdan hareketle Alman İdeolojisi’nde komünizmin tüm “egemen halkların” aynı zamanlı bir hareketi olarak var olabileceğini yazdılar; *“Komünizm, ampirik olarak, ancak egemen halkların “ani” ve aynı zamanda meydana gelen hareketi olarak mümkündür, bu da gene üretici gücün evrensel gelişmesini ve komünizme sıkı sıkıya bağlı dünya çapında değişimleri varsayar.”* (Alman İdeolojisi- Sol yay. -64)

Engels bu “ani” hareketin başlangıç noktası olarak İngiltere’ye işaret etti. “Komünizmin İlkeleri” broşüründe “Bu devrimin yalnızca tek ülkede yer alması olanaklı olacak mıdır?” sorusunu komünist devrimin ulusal bir devrim olamayacağını belirttikten sonra, *“bu, bütün uygar ülkelerde, yani, en azından İngiltere, Amerika, Fransa ve Almanya’da, aynı zamanda yer alan bir devrim”* olacaktır. *Bu ülkelerin her birinde devrim; o ülkenin daha gelişkin bir sanayiye, daha çok zenginliğe ve daha hatırı sayılır bir üretici güçler kitlesine sahip olup olmayışına bağlı olarak, daha çabuk ya da daha yavaş gelişecektir.”* olarak cevapladı. (S.Y.-I-111)

Daha sonraki gelişmeler Marks ve Engels’in İngiltere için ön gördükleri rolün değişmesine yol açtı. Marks’ın “Fransa’da Sınıf Savaşları” nda yazdıkları sadece İngiltere ile Avrupa devrimleri arasındaki ilişkiyi açıklamakla kalmıyor. Bize hem devrim ile kapitalizmin krizi hem de daha sonra Lenin’in zayıf halka olarak nitelendirdiği durum hakkında da bir ön fikir veriyor. *“... eğer bunalımlar, ilkönce Kıta üzerinde devrimler doğuruyorsa da bu devrimlerin nedeni, her zaman, gene de İngiltere’dedir. Elbette ki, şiddetli patlamalar, burjuva gövdesinin yüreğine, merkezine vurmada önce uç bölümlerinde meydana gelmek zorundadır, çünkü merkezde denge olanağı uç bölgelerdekenden daha fazladır. Beri yandan, bu, Kıta üzerindeki devrimlerin, İngil-*

tere'ye hangi ölçüler içinde yansındıklarını, aynı zamanda, bu devrimlerin, burjuvazinin varlık koşullarını ne ölçüde sarstığını, zarara uğrattığını, ya da bu devrimlerin politik oluşumlarını ancak hangi noktaya kadar ulaştırdıklarını gösteren bir termometredir. Marks ve Engels yazının devamında devrimlerle kriz arasındaki bağı şu ünlü cümleyle kurdu; ... ***“Yeni bir devrim, ancak yeni bir bunalımın ardından gelebilir. Ama biri ne kadar kesinse, öteki de o kadar kesindir”*** (S.Y. Cilt -I- 350)

Marks ve Engels'in bunalımla devrim arasında kurduğu bu ilişki devrimci örgütler tarafından çoğu zaman, otomatik işleyişe sahip bir ilişki olarak yorumlanmıştır. Gerçekte her bunalım devrimci bir ortam yaratmaz. Ancak sistemi bir bütün olarak etkileyen bunalımlar farklı ülkelerde farklı biçimde devrime gebe bir ortam yaratırlar. Ama bu durumda bile bunalımdan devrime otomatik bir yol yoktur. Devrim ancak bunalımın yarattığı zemin üzerinde, egemen sınıftaki çözülme ve işçi sınıfının bilinç ve örgütlülük durumuna göre gerçeklik kazanır.

Bu kısa notu düşüktükten sonra devam edersek; Marks ve Engels'in İngiltere için ön gördükleri rol İngiliz kapitalizminin hızlı gelişmesi ve bunun sınıf mücadelesi üzerindeki etkilerine göre değişime uğradı. Marks, Mart 1870'de yazdığı “Gizli Yazışmalar”da; ***“iktisadi devrimin manivelası”*** olabileceğini belirttiği İngiltere'nin toplumsal devrim için gerekli her şeye sahip olduğunu, ancak buna rağmen İngiltere'de eksik olanın, ***“genelleştirme anlayışı ve devrimci coşku”*** olduğunu vurguladı. (S.Y.II-210)

Engels 1892'de yazdığı “Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm” kitabında, Avrupa işçi sınıfının “zaferinin yalnız İngiltere'ye bağlı” olmadığını, bu zaferin, ***“ancak, hiç değilse İngiltere'nin, Fransa'nın ve Almanya'nın iş birliği ile”*** sağlanabileceğini yazdı. (S.Y.-III-138)

Yine Engels “İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumuna Önsöz”de (1892) İngiltere'nin devrimin manivelası olmaktan geri düşüşünün, elinde tuttuğu sanayi tekeli ve bu tekelden işçi sınıfının önder kadrolarına aktarılan payla oluşan işçi aristokrasisine bağladı. Ve bu paydan daha az olmak üzere işçi sınıfının önemli bir kitlesinin de nemalandığını vurguladı. Kautski'ye yazdığı 12 Eylül 1882 tarihli mektupta İngiliz işçi sınıfının durumunu daha net cümlelerle betimledi; ***“Bana İngiliz işçilerinin sömürge politikası konusunda ne düşündüklerini mi soruyorsunuz? Genel olarak politika konusunda ne düşünüyorlarsa onu düşünüyorlar. Burada işçi partisi yok; sadece muhafazakârlar ve***

liberal radikaller var; ve işçiler, İngiltere'nin sömürge ve dünya pazarı tekelinden büyük bir iştahla yararlanıyorlar” (S.Y.-III-547- 584)

Bu alıntılar Marks ve Engels'in gelişmiş kapitalist ülkelerde eş zamanlı devrim beklentisinin yıllara göre nasıl değiştiğini gösteriyor. Bu değişim devrimin merkezinin İngiltere'den Fransa'ya, oradan Almanya'ya ve oradan da Rusya'ya kayışıyla paralellik taşıyor. Bu kayış kapitalist gelişmenin belirli bir evresinden sonra devrim ile gelişmişlik arasında, tarihsel gelişmenin kanıtladığı gibi, doğrudan bir bağ kurulamayacağını doğruluyor.

Kapitalizmden Komünizme Geçiş Süreci:

Kapitalizmden komünizme geçiş sürecini, Marks Gotha Programı'nın Eleştirisi'nde ele aldı. Gotha Programı Mayıs 1875'de Alman işçi hareketinin Marksist kesimiyle (Alman Sosyal-Demokrat İşçi Partisi) ile Lasselle'ci kesimini (Genel Alman İşçiler Birliği) birleşik bir parti kurmak üzere bir araya gelmesiyle ortaya çıktı. Program baştan aşağı Lasselle'in düşüncelerini temel alıyordu. Marks Gotha Programının Eleştirisi'ni Lasselleciliğin Manifesto'da ortaya konulan görüşlerin sulandırılmasına bir yanıt olarak kaleme aldı. Lasselleci tezlerden biri sosyalizm altında işçilerin “emeğinin tümünü” alacağıydı. Bunun doğru olmadığı ile başlayan eleştiri, ele aldığı konularla eleştiri boyutunu aşarak, kapitalizmden komünizme geçiş sürecinin teorisine dönüştü. Marks ve Engels bu yapıtlarında Komünist teorinin en temel konularının yanında ilk kez olarak kapitalizmden komünizme geçiş sürecinin ekonomik politığıne değindiler.

Marks Gotha Programı'nda yer alan “emeğin tüm gelirin adıl dağıtımı” ve diğer Lasselleci kavramları (küçük burjuvalarda dahil bütün öteki sınıfların işçi sınıfı karşısında gerici olduğu, proletarya enternasyonalizminin yerine dünya halklarının kardeşliğinin konulması, “ücretlerin tunç yasası”, devlet yardımına dayalı üretim kooperatiflerinin ekonominin sosyalist örgütlenmesinin temeli olduğu, “Özgür halk devleti” vb.) eleştirdiler.

Marks 'ın Lasselleci programı eleştirirken üzerinde durduğu en önemli konulardan biri de devlet sorunudur. Marks daha önce J. Weydemeyer'e yazdığı 5 Mart 1852 tarihli mektupta kendisinin teoriye en önemli katkısının, **“1)-Sınıfların varlığının ancak üretimin gelişimindeki belirli tarihsel evrelere bağlı olduğunu; 2) Sınıf savaşımının zorunlu olarak proletarya diktatörlüğüne vardığını; 3) bu diktatör-**

lüğün kendisinin bütün sınıfların ortadan kaldırılmasına ve sınıfsız bir topluma geçişten başka bir şey olmadığını tanıtlamak” olduğunu yazdı. (S.Y.-I-637)

“Gotha Programı’nın Eleştirisi” ile bu katkıya yeni bir boyut ekledi. Kapitalizmden komünizmde geçişte devletin rolü konusuna açıklık getirdi. ***“Kapitalist toplum ile komünist toplum arasında, birinden ötekine devrimci dönüşüm dönemi yer alır. Buna da bir siyasal geçiş dönemi tekabül eder ki, burada, devlet proletaryanın devrimci diktatörlüğünden başka bir şey olamaz.”*** (S.Y. -III-sol Yay.-31-32)

Böylece başlangıçta proletaryanın kapitalizmi yıkmak ve diktatörlüğünü kurmak biçimindeki sorun bundan böyle kapitalizmden komünizme geçiş ve bu geçişin ancak proletarya diktatörlüğü ile mümkün olacağı sorunu biçimini aldı.

Marks ‘ın bu belirlemesi teorik ve geneldir, yani kapitalizmden komünizme geçişte bütün bir tarihsel sürecin tümünü kapsar. Proletarya diktatörlüğü bu geçişin siyasal biçimidir. Ancak siyasal biçim, yani devlet iktidarı havada durmaz. O belirli bir ekonomik temele, alt yapıya dayanmak zorundadır. Üst yapıda proletaryanın kendi diktatörlüğünün kurmasıyla başlayan değişimi, toplumsal mülkiyete geçişle birlikte zorunlu olarak, üretim ve değişim ilişkilerinin dönüşümü izler. Proleter devlet gerekli üretici gücü yarattığı ölçüde alt yapıdaki bu dönüşüm mülkiyet ilişkilerinin tümünden ortadan kalkmasıyla sonuçlanır. Bu süreçte sınıflar ortadan kalkarken devlette sönümlenir. Engels “Anti Dühring”de bu süreci şöyle betimler; ***“Proletarya, devlet erkini ele geçirir ve üretim araçlarını önce devlet mülkiyeti durumuna dönüştürür. Bunu yapmakla, proletarya olarak kendini ortadan kaldırır; bütün sınıf farklılıkları ile sınıf karşıtlıklarını ve aynı biçimde devlet olarak devleti de ortadan kaldırır.”*** (Anti-Dühring Sol Yay- 443)

Marks ayrıca bu geçiş sürecinin geçmesi zorunlu aşamalar (evreler) üzerinde de durur, sürecin alt ve üst olmak üzere iki temel evre üzerinden ele alır. Marks ve Engels’in geçiş sürecini bu biçimde ayırmaları hem geçiş sürecinin diyalektiği hem de kapitalist toplumdan komünist topluma geçişin bir hamlede gerçekleşmeyeceği, özel mülkiyetin tümünden ancak “gerekli miktarda üretim aracı” yaratarak ortadan kaldırabileceği- gerçeğine dayanır. Bu ayırım keyfi bir ayırım değildir. Marks bu ayırımın zorunluluğunu kendi temelleri üzerinde değil de komünizmin kapitalizmden doğup gelişmesiyle açıklar.

Komünizmin bu iki evresi arasındaki farklılıkların temelinde üre-

tici güçlerdeki gelişmenin “henüz herkese ihtiyacı kadar” komünist ilkenin gerçekleşmesini sağlayacak ölçüye ulaşmamış olması vardır. Bu durum üretim araçlarının bir anda toplumsallaştırılamamasının, iş bölümünün, kafa-kol emeği arasındaki farkın ortadan kaldırılması ve çalışmaya yaklaşımın değişmesinin önündeki en büyük engeli oluşturur. Ayrıca kapitalizmden henüz çıkmış bir komünizm öznel bir dizi engelle; gelenekler, görenekler, binlerce yıllık özel mülkiyet toplumunun yol açtığı kişilik bozulmaları, hırs, rekabet, yabancılaşma, sınıf bilinci eksikliği vb. ile de yüz yüzedir. Bu nesnel ve öznel engellerin aşılması, yeni bir toplumsal düzen ve bu düzeni temsil eden yeni insanın yaratılması, tıpkı alt yapıdaki dönüşüm gibi belirli bir geçiş evresini zorunlu kılar.

Bütün bu nesnel ve öznel nedenlerden dolayı komünizmin bu alt evresinde herkes ancak topluma verdiğinin (toplumsal fon için yapılan kesintiler çıkarıldıktan sonra) karşılığını alır. **“Bir biçimdeki belli bir miktar emek, başka bir biçimdeki eşit miktar emekle değişilmektedir.”** Bu aşamada herkesten yeteneğine göre ve herkese katkısı kadar ilkesi geçerlidir. Marks bu ilkenin eşit değerlerin değişiminde uygulanan ilkenin aynısı olduğunu belirtti. **“Besbelli ki, burada uygulanan ilke, eşit değerler değişimi olduğu ölçüde, meta değişimini düzenleyen ilkenin aynıdır. İçerik ve biçim değişmiştir, çünkü değişmiş koşullar altında hiç kimse emeğinden başka bir şey veremez ve öte yandan da bireylerin mülkiyetine bireysel tüketim araçlarından başka hiçbir şey geçemez. ... Ama bu ilerlemeye karşın, eşit hak, hala burjuva sınırlar içerisinde kalmaktadır. Üreticinin hakkı sunmuş olduğu emekle orantılıdır; buradaki eşitlik, ölçümün eşit bir ölçüt ile, emek ile yapılması olgusudur.... “Bu eşit hak, eşit olmayan bir emek için eşit olmayan bir haktır. Hiçbir sınıf farkı tanımaz, çünkü herkes bir diğeri gibi yalnızca bir işçidir; ama eşit olmayan bireysel yetenekleri ve böylece de üretken kapasiteyi doğal bir ayrıcalık olarak zımnen kabul eder. Demek ki bu, özünde, her hak gibi eşitsizliğe dayanan bir haktır.”** (S.Y. III-22-23)

“Bir biçimdeki belli bir miktar emek, başka bir biçimdeki eşit miktar emekle değişilmektedir.” Bu belirlemeden komünist toplumun ilk evresinde değer yasasının işlediğini ve metaların değişimine yön verdiğini anlıyoruz. Sosyalizmi komünizmle eşitlemeye çalışan kimi “Marksistlerin” yaptığı gibi değer yasası üzerinden yapılan bir manipülasyonla (Marks’ın değer yasasını iki farklı biçimde kullandığı iddiası)

bu gerçek değiştirilemez. İlk evrede değer yasasının varlığını koruması, bu evrenin tam komünizm olmadığını gösterir. Çünkü Marks'ın da belirttiği gibi, **“Üretim araçlarının ortak mülkiyeti üzerinde kurulu ortaklaşa toplum içinde, üreticiler ürünlerini değişmezler”** (age-21)

Değer yasası yürürlükte olduğuna göre cevaplanması gereken başka bir soru da artı değer ne olduğudur. Marks alt evrede toplam toplumsal üründen yapılması gereken kesintileri “yıpranan üretim araçlarının yerine konması karşılığı”, “üretimin genişlemesi için ek kısım”, “doğal olayların neden olduğu aksaklıklar, ... yedek ya da sigorta fonları”, “üretimde ait olmayan genel yönetim giderleri”, “okullar ve sağlık hizmetleri vb gibi, gereksinmelerin ortaklaşa karşılanmasına ayrılan kısım” ve çalışmayanların vb. geçimi için gerekli fonlar” olarak sıraladıktan sonra geri kalanın üreticiler arasında harcanan emeğe göre dağıtılacağını belirtir. Bu kesintiler üreticilerin emeğinin bir kısmını (artı-değer) oluşturur. Kesintilerin bir kısmı devletin yönetimi, emeğin çalışma koşulları ve üretkenliğini artırılmasına (üretici güçlerin geliştirilmesi) ayrılırken gittikçe büyüyen bir kısmı da toplumsal fonda toplanır. Bu fon toplumun yaşam standardının artırılmasında kullanılır ve üreticilerin emeklerinin nicelik ve niteliğine bakılmaksızın komünistçe, yani eşit olmayan bireylere eşit olmaya biçimde dağıtılır. Üretici güçler geliştikçe bu fon da büyür ve buna bağlı olarak herkese ihtiyacına göre ilkesinin uygulama alanı genişler. Yani bu alt evrede üreticilerin toplumsal emekten aldıkları pay iki biçimde gerçekleşir, biri deyim yerindeyse kapitalistçe (harcadıkları emek miktarından yapılan kesintilerden sonra aldıkları pay), diğeri komünistçe (toplumsal fondan yararlanma)

Marks kapitalizmden kopup gelmiş komünist toplumun ilk evresinde burjuva hukukun bu dar sınırlarının geçerliliğini koruyacağını, bu sınırların ancak üretici güçlerdeki gelişmeyle, mevcut üretim ilişkilerinin tümünden değişimiyle aşılabileceğini vurguladı.

Alt Evre, Üst Evre; Sosyalizm, Komünizm

Geçiş sorununu Marksist literatürde bazen kapitalizmden komünizme, bazen de kapitalizmden sosyalizme olarak yer aldı. Marks'ın alt evre dediği aşama başta Engels ve özellikle Lenin olmak üzere Marksistlerin çoğunluğu tarafından sosyalizm olarak adlandırıldı. Bu adlandırmayla birlikte kapitalizmden komünizme geçiş kavramı da daha çok kapitalizmden sosyalizme geçiş olarak kullanılmaya başlan-

dı. Bunun nedeni, kapitalizmden komünizme doğrudan atlanamayacağı gerçeğinden hareketle, sosyalist devrim ve sosyalizmin işçi sınıfının kapitalizmi yıkmaya mücadelesinde yakın hedef olarak benimsenmesine yapılan vurgudur. Bunda, 1900'lerin başında Marksist çevrelerde tıpkı komünist yerine Sosyal-demokrat 'ın kullanılması gibi, sosyalizm kavramının yaygın kullanımının da etkisi olduğu söylenebilir.

Sosyalizm ve Komünizm (alt ve üst evre), bu iki kavram bir geçiş sürecini oluştursalar da özdeş değildirler. Ancak çoğu zaman Engels ve Lenin'deki kullanımlarından hareketle, bu iki kavram sanki özdeşlermiş gibi birbirinin yerine kullanılmaktadır. Marks ve Engels sosyalizmi, burjuva ve küçük burjuva sosyalizmleriyle farkını belirtmek için çoğu zaman ön ekler; "bilimsel", "proleter", "gerçek", "modern", "çağdaş" vb. kullanmışlardır. Lenin özellikle Ekim devriminin gerçekleşmesinden sonra kapitalizmden sosyalizme geçiş kavramını sıkça kullanmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi Lenin'in kapitalizmden sosyalizme geçiş kavramını kullanması özellikle geri bir ülkede proletaryanın yakın hedefine yönelik güçlü bir vurgudur.

Bu konuya girmemizin nedeni "Marksist" çevrelerde genellikle sosyalizm ve komünizmin özdeş kavramlarmış, ya da aralarında çok küçük farklar varmış gibi algılanmasıdır. Bu çevreler sosyalizm de komünizm gibi devletin ve sınıfların olmadığı bir formasyon olarak düşünmektedirler. Bu doğru değildir. ***Sosyalizm devletin ve sınıfların ortadan kaldırılması sürecidir. Diğer bir değişle siyasal devrimden toplumsal devrime yol alıştır.***

Sosyalizmle komünizmin neredeyse özdeşleştirilmesi 1917 Ekim devriminin ardından gerek Bolşevik partide gerekse diğer partilerde tek ülkede sosyalizm sorununun gündeme gelmesiyle hararetli tartışmaların konusu oldu. Böylece tek ülkede sosyalizmin inşası sorunu fiilen tek ülkede komünizmin kurulup kurulamayacağı sorununa dönüştü ve olanaksız olanın tartışmasına evrilerek anlamsız bir tartışma halini aldı.

Tek Ülkede sosyalizm inşası sorunu konusunu tartışabilmek için önce, komünizm ve sosyalizmi, ikisini de devletin ve sınıfların olmadığı bir toplum olarak gören, neredeyse özdeş kabul eden bu kavram karışıklığına son verilmesi gerekiyor.

Bunun için yine Mark'a başvurmalıyız. Marks Gotha Programının Eleştirisi'nde geçiş sürecinin politik biçimi olarak proletarya diktatörlüğünü öngörür. Bu diktatörlüğün, geçişin alt evre öncesi, yada alt evre

için geçerli olduğuna dair Marks'ta herhangi bir açıklama yok. Tersine bu diktatörlüğün kapitalizmden komünizme geçişin tümünü kapsadığı belirtiliyor. Bu geçişin başlangıç noktası sosyalist devrim, yani burjuva iktidarın yıkılması ve üretim araçlarının kollektif mülkiyetine geçişin başlatılması ise, varış noktası da üretim araçlarının tam kolektifleştirilmesi, yani özel mülkiyetten tüm alanlarda mülkiyetsizliğe tam geçiştir. Yani siyasal devrimden toplumsal devrime geçiş.

Marks 'in alt evre için olmasını öngördüğü kesintilerden biri olan "genel yönetim giderleri" ki, Marks bunların toplum geliştiği ölçüde azalacağını söyler- devletin işlevlerinin adım adım ortadan kalkması- Genel yönetim giderlerinin varlığı tam da bu evrede iş bölümünün ve devletin varlığını sürdürdüğünü gösterir. Ayrıca sosyalizmin ayırıcı bir özelliği olarak kabul edilen üretimin denetimi ve merkezi planlanma, çeşitli işkollarında işgücü ve üretici gücün dağılımı, işgücünün değerinin ve ondan yapılacak kesintilerin belirlenmesi, ki, bunların hepsi alt evrede varlığını korur- bütün bunlar ancak bir devletin varlığı koşullarında gerçekleştirilebilir. (S.Y-III-21)

Marks ve Engels'in komünizme bir çırpıda geçilemeyeceğini söylediğini biliyoruz. Ayrıca biliyoruz ki; Marks, Almanya'da doğrudan komünizmi değil, sosyalist devrimi ön gören bir programı (Gotha Programı'nı) eleştiriyor. Bundan şu sonucu çıkartabiliriz ki, onun alt evre için yazdıkları doğrudan sosyalizmle ilgilidir. Ve bu alt evrede içerik ve biçim olarak değişime uğrasa da değer yasası, başka bir değişle meta üretimine yön veren yasa yürürlüktedir. Emek hala bir değer ölçüsüdür ve -kesintiler çıktıktan sonra- üreticilerin değişimden aldıkları pay harcadıkları emek miktarıyla belirlenmektedir. Üretici bu emek miktarını gösteren kuponla kendisi için gerekli gördüğü tüketim mallarını alır. Üreticilere değişimden alacakları payın onlara bir kupon ya da başka bir şeyle verilmesi alınacak payın niceliği ve niteliğini değiştirmez. Halbuki komünizm meta üretimini tanımaz. Komünizmde metalar değişim için değil, bu anlamda değişim değeri de taşımazlar, kullanım için üretilirler.

Marks'ın üst evre için yazdıkları da alt ve üst evre arasındaki farkı açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Marks aynı eserinde üst evreyle ilgili olarak şunları yazdı; ***"Komünist toplumun daha yüksek bir evresinde, bireylerin işbölümüne kölece boyun eğmesinin ve onunla birlikte de kafa emeği ile kol emeği arasındaki çelişkinin ortadan kalkmasından sonra; emek, yalnızca yaşam aracı değil, yaşamın birincil***

gereksinmesi haline gelmesinden sonra; bireylerin her yönüyle gelişmesiyle birlikte, üretici güçlerin artması ve bütün kolektif zenginlik kaynaklarının gürül gürül fışkırmısından sonra- ancak o zaman, burjuva hukukunun dar ufukları tümüyle aşılmış olacak ve toplum, bayraklarının üzerine şunu yazabilecektir : “Herkesten yeteneğine göre, herkese gereksinmesine göre!” (age-23) (Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için Engels’in “Komünizm İlkeleri” broşürüne bakılabilir.)

Demek ki, alt evrede, iş bölümü tümenden ortadan kalkmamıştır, devlet ve sınıfların varlığı ile iş bölümü arasındaki doğrudan ilişki dikkate alındığında sınıflar ve devlet de varlığını sürdürür. Ama bu devlet, kelimenin gerçek anlamında bir devlet değil devletten devletsizliğe geçişi sağlayan bir devlettir. Sınıfların ve devletin ortadan kalkması, birincisi, sınıf mücadelesinin gelişimiyle, yani, burjuvazinin direnişinin kırıldığı, onun bir sınıf olarak yok edildiği, ikincisi de sınıf farklarını yaratan üretim araçlarının tümüyle toplumsal mülkiyete geçtiği, üretici güçlerin gelişiminin ileri bir aşamasında, söz konusudur. Bu sürenin ne kadar süreceği üzerine yapılan spekülasyonlar boş bir çabadan öteye geçmez, süreç tümüyle devrimin iç ve uluslararası sürekliliği ile belirlenir.

Marks proletarya diktatörlüğünün sosyalizm demek olduğuna dair en açık bilgiyi Fransa’da “Sınıf Savaşları” eserinde verdi; Marks bu eserinde proletarya diktatörlüğünün sosyalizm olduğunu belirterek komünist topluma geçişte sosyalizmin (proletarya diktatörlüğünün) görevlerini şöyle ortaya koydu. “... *Bu sosyalizm genel olarak, sınıf farklılıklarının ortadan kaldırılması, sınıf farklılıklarının dayandıkları bütün üretim ilişkilerinin ortadan kaldırılması, bu üretim ilişkilerine uygun düşen bütün toplumsal bağıntılarının ortadan kaldırılması, bu toplumsal bağıntılardan doğan bütün düşüncelerin altüst edilmesine varmak üzere, devrimin sürekliliğinin ilanudur, zorunlu bir geçiş noktası olarak proletaryanın sınıf diktatörlüğüdür.*” (S. Y. -I-341)

Bu noktadan hareketle Marks’ın alt evre ile kastettiğinin sosyalizm, aynı anlama gelmek üzere proletarya diktatörlüğü olduğu netleşiyor. Marks komünizmin alt evresindeki tüm olumsuzlukları komünizmin kapitalizmden doğup gelmesi ile açıklar. Şöyle; “*Burada ele almamız gereken, kendi temelleri üzerinde gelişmiş olan değil, tersine, kapitalist toplumdan doğduğu şekliyle bir komünist toplumdur; dolayısıyla, iktisadi, manevi, entelektüel, bütün bakımlardan, bağrından çıktığı eski toplumun damgasını hala taşıyan bir toplumdur.*” (S.Y-III-21)

Bu alıntı aslında sosyalizmin kendine özgü bir alt yapıya ve bunun beslediği bir üst yapıya sahip bir toplum biçimi olmadığını ortaya koyuyor. İlk evrenin alt yapısını (önceki toplumdan devralınan bakiye mülkiyet biçimlerini saymazsak) sanayide proleter devlet mülkiyeti ile tarımda toprağın kollektif mülkiyeti oluşturur. Bu evre aynı zamanda mülkiyetten mülkiyetsizliğe (toplumsal mülkiyete) geçiş evresidir. Bu ilk evrenin üst yapısı kendine ait bir alt yapıya sahip olmadığından alt yapı tarafında beslenen bir otomatizme de sahip değildir. “İktisadi, manevi entelektüel, bütün bakımlardan, bağrından çıktığı eski toplumun damgasını hala taşıyan” bu evrede değişim ancak komünist bilinçle yaratılabilir. Yeni insan olarak adlandırılan bu bilinç alt evreden üst evreye geçişin de garantisidir. Özetle Sosyalizm kendine özgü bir toplumsal formasyon değildir. Kapitalizmden çıkmış ve onun ekonomide ve üst yapıda kalıntılarını taşıyan komünizmdir. Başka bir deyişle kapitalizmle komünizmin çatışma alanıdır. O ancak komünizm bakış açısından ele alınabilir.

Lenin’in geçiş sorununda ne söylediğine gelirsek, Lenin kapitalizmden komünizme geçiş sorununu ağırlıklı olarak 1916’da kaleme aldığı “Devlet ve Devrim” kitabında ele aldı. Açıklamalarını Marks’ın “Gotha Programının Eleştirisi” üzerine yazdıklarına dayandırdı. Tekrar olacağı için Lenin’in “Devlet ve Devrim”de yazdıklarına değinmeyeceğiz. Yalnız birkaç nokta üzerinde durmamız gerekecek. Bunlardan birincisi Marks’ın alt evre olarak nitelendirdiği evreyi, Lenin genel söyleme uyarak, (*“genellikle sosyalizm olarak nitelenen, oysa Marks’ın komünizmin ilk aşaması olarak nitelediği”* -Lenin seçmeler Cilt-VII.-99) sosyalizm olarak nitelendirdi. Bu nitelendirmeyi daha sonraki konuşmaları ve yazılarında da kullandı. Ayrıca, alt evre için sosyalizm nitelemesi Komünist Enternasyonal Kongreleri’nde de kullanıldı. Bu niteleme herhangi bir karşı tepkiyle karşılanmadı. Kısaca söylemek istediğimiz Marks’ın alt evre dediğinin “genellikle sosyalizm olarak” nitelenmesi komünist harekette tek ülkede sosyalizm tartışması ortaya çıkana kadar herhangi bir itirazla karşılaşmamıştır.

İkincisi, Lenin sosyalizm ile komünizm bir ve aynı şey olmadığını belirterek bunlar arasındaki farkı şöyle özetledi; ***“Sosyalizmle komünizm arasındaki bilimsel fark ise açıktır. Genellikle sosyalizm olarak nitelenen şeyi Marx, komünist toplumun “ilk” ya da alt aşaması diye adlandırıyordu. Üretim araçları ortak mülkiyet haline geldiği ölçüde, “komünizm” sözcüğü buraya da uygun düşer, fakat bunun tam komü-***

nizm olmadığı unutulmadıkça. *“... İlk aşamasında, ilk basamağında komünizm henüz tamamen olgun olamaz, kapitalizmin geleneklerinden ya da izlerinden tamamen kurtulmuş olamaz. Komünizmin ilk aşaması sırasında “burjuva hukukunun dar ufkunun korunması gibi ilginç bir olgu bununla açıklanır.”* (Seçmeler-VII-104)

Devamında, Lenin, “politik olarak komünizmin ilk ya da alt aşaması ile üst aşaması arasındaki” farkın “zamanla muhtemelen çok büyük” olacağını, “fakat şimdi, kapitalizm altında bu farkı” vurgulamanın “gülünç” olacağını söyledi. Lenin’in bu yerinde öngörüsü, ölümünden sonra, parti içinde tek ülkede sosyalizm sorunu etrafında süren tartışmalar ve 70 yıllık Sovyet deneyimi tarafından da doğrulandı.

Üçüncü nokta, ikinciyle bağlantılı olarak sosyalizmi ekonomik, politik ve kültürel olarak komünizmden bağımsız kendi başına, bir toplumsal düzen olmadığını vurgulayarak, bu tarihsel geçiş döneminde kapitalizmle komünizm arasındaki mücadelenin sertleşerek süreceğini belirtmesidir. Lenin Ekim 1919’da yazdığı “Proletarya Diktatörlüğü Çağında Ekonomi ve Politika” yazısında konuyla ilgili şunları yazdı; *“Kapitalizmle komünizm arasında belli bir geçiş döneminin bulunduğu teorik olarak hiç kuşku yoktur. Bu geçiş dönemi zorunlu olarak, bu iki toplumsal ekonomi biçiminin çizgilerini ya da özelliklerini birleştirmek zorundadır. Bu geçiş dönemi yalnızca, can çekişen kapitalizmle oluşmakta olan komünizm arasında, ya da başka bir deyişle, yenilmiş ama yok edilmemiş kapitalizmle, doğmuş ama henüz çok zayıf olan komünizm arasında bir mücadele dönemi olabilir.”* (S.E. VIII- 16)

Yine aynı yazıda Lenin sosyalizmin “sınıfların ortadan kaldırılması” olduğunu yazdı. İlk bakışta bu bir kafa karışıklığı yaratsa da yazının devamı bu kafa karışıklığını ortadan kaldırıyor. Dikkatlice bakıldığında, şu görülecektir; Lenin sosyalizm sınıfların olmadığı bir düzendir demiyor, sınıfların ortadan kaldırılması olduğunu söylüyor. Bu ikisi arasında fark belirgindir. Nitekim Lenin bu farkı yazının devamında 1917 Ekim Devrimi ile birlikte Sovyet Rusya’da başlayan ve devam eden süreci açıklıyor; *“Sınıfları ortadan kaldırmak için, ilkin çiftlik sahiplerini ve kapitalistleri devirmek gerekir. Görevin bu bölümünü yerine getirdik, ama bu sadece bir bölümdür ve en zor bölüm de değildir. Sınıfları ortadan kaldırmak için, İkincisi, işçilerle köylüler arasındaki farkı ortadan kaldırmak, herkesi çalışanlar haline getirmek gerekir. Bu birdenbire olamaz. Bu, kıyaslanmayacak kadar*

zor ve zorunlu olarak uzun süreli bir görevdir. Bu, herhangi bir sınıfın devrilmesiyle çözülemeyecek olan bir görevdir. Bu görev yalnızca tüm toplumsal ekonomiyi örgütsel olarak yeniden şekillendirerek, tekil, soyutlanmış meta üreticisi küçük işletmeden toplumsal büyük işletmeye geçerek çözülebilir. Böyle bir geçiş zorunlu olarak olağanüstü uzun sürelidir. Aceleci ve dikkatsiz idari ve yasa koyucu önlemlerle böyle bir geçiş sadece yavaşlatılıp zorlaştırılabilir. Bu geçiş sadece, köylülere, tüm tarımsal tekniği muazzam boyutta iyileştirme, onu temelden yeniden şekillendirme olanağı veren bir yardım sağlanarak hızlandırılabilir. ...

Sosyalizm sınıfların ortadan kaldırılmasıdır. Proletarya diktatörlüğü bu ortadan kaldırma için yapabileceği her şeyi yaptı. Fakat sınıflar birdenbire ortadan kaldırılamaz. Ve sınıflar kaldı ve proletarya diktatörlüğü döneminde varlıklarını sürdürecekler. Sınıflar ortadan kalktığına diktatörlük gereksiz hale gelecektir. ... Sınıflar kaldı, fakat proletarya diktatörlüğü çağında her sınıf değişti; karşılıklı ilişkileri de değişti. Proletarya diktatörlüğü altında sınıf mücadelesi yok olmaz, bilakis sadece başka biçimler alır.” (age-21)

Burada dikkati çeken diğer bir olgu da Lenin kapitalizmden komünizme geçişi salt teorik bir sorun olarak değil, Ekim Devrimi ile birlikte pratik bir sorun olarak ele alıyor. Sorun artık ilerde karşılaşılabilecek bir sorun değil bizzat içinde yaşanan somut bir sorundur ve çözümünü de somut olmak durumundadır. Komünist parti bu sorunu ancak hedefleri ve ittifakları bu somut duruma göre yeniden belirleyerek çözmek zorundadır. Lenin’in deyişiyle kapitalizm koşullarında sosyalizm ile komünizm arasındaki farkı vurgulamak ne ölçüde “gülünç” idiyse şimdi Ekim Devrimi’nden sonra bu farkı dikkate almamak da o ölçüde “gülünç” olurdu.

Lenin yazının devamında sınıflardaki (Proletarya, Burjuvazi ve Köylülük) değişimi ele aldı. Proletaryanın devlet iktidarı ve toplumsallaştırılmış üretin araçlarına tasarrufunu alinde bulunduran egemen bir sınıf haline geldiğini, burjuvazinin yenilen ancak henüz yok olmayan uluslararası burjuvaziden güç alarak varlığını sürdüren bir sınıf ve köylülüğün -genel olarak küçük burjuvazinin- proletarya tarafında yöneltilemezse geçiş sürecinde ciddi sorunlar yaratacak bir sınıfa dönüştüğünü, sınıflardaki bu dönüşümün sınıf savaşımını geriletmediği, tersine daha da keskinleştirdiğini belirtti.

Lenin’in Haziran 1919’da cephe gerisindeki işçilerin kahramanlı-

ğını ele aldığı (Komünist Subbotnikler) “Büyük Başlangıç” yazısında yazdıkları “Proletarya Diktatörlüğü Çağında Ekonomi ve Politika” makalesindeki “sosyalizm sınıfların ortadan kaldırılmasıdır” cümlesine daha net bir cevap veriyor. Lenin bu yazısında sınıfların ortadan kaldırılması ile her türlü özel mülkiyetin, kentle kır, kafa emeği ile kol emeği arasındaki farkın ve özel mülkiyete dayalı alışkanlıkların ortadan kaldırılması arasındaki bağı kuruyor. Yanı sınıfların ortadan kalmasının ancak komünizmin üst evresinde mümkün olacağını vurguluyor. Lenin’in bu makalesinde şunları okuyoruz; **“Sınıfları tamamen ortadan kaldırmak için sadece sömürücüleri, toprak beylerini ve kapitalistleri devirmenin, sadece onların mülkiyetini ortadan kaldırmanın yetmeyeceği açıktır; üretim araçları üzerinde her türlü özel mülkiyeti de yok etmek gerekir, kentle kır arasındaki farkı, aynı şekilde kol emeği ile kafa emeği arasındaki farkı ortadan kaldırmak gerekir. Bu çok uzun vadeli bir meseledir. Bunu gerçekleştirmek için, üretici güçlerin gelişiminde ileriye doğru muazzam bir adım gereklidir, küçük işletmenin sayısız kalıntılarının direnişini ... aşmak gerekir, bu kalıntılarla bağıntılı olan alışkanlığın ve ataletin korkunç gücünü aşmak gerekir.”** (S.E-IX-470, ayrıca bakınız, Rus Devrimi’nin Uluslararası Öneminden Hangi Anlamda Söz Edilebilir? Cilt-X-93)

Lenin’den yaptığımız bu alıntılar kapitalizmden komünizme geçiş sürecinde sosyalizmin (proletarya diktatörlüğü) görevinin sınıfların ortadan kaldırılması süreci olduğunu teyit ediyor. Sosyalizm ile Komünizm arasındaki farkı konusunda söylenecek son bir şey daha var. Eğer sosyalizmle komünizm, her ikisi de sınıfların ve devletin olmadığı bir düzense, o halde Ekim devrimiyle inşasına başlanan toplumsal değişimin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri olarak nitelendirilmesi de yanlıştır. Çünkü bildiğimiz Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği değişime uğrasalar da sınıflı ve devletli bir rejimdir. Bu ön açıklamaların ışığında tek ülkede sosyalizm sorununa gelirsek;

Kapitalizmin Eşitsiz Gelişmesi ve Tek Ülkede Sosyalizm

Marks ve Engels yazılarında sosyalizmin inşası sorununu ancak teorik planda ve kapitalizmden komünizme geçiş süreci olarak ele aldılar. Yukarda Marks ve Engels’ten yapılan alıntılarda da görüleceği gibi, toplumsal devrimi İngiltere, Almanya, Fransa ve Amerika’yı kapsayan ve birbirini izleyen eş zamanlı devrimler olarak gördüler Kapitalizmin henüz kendi kimliğine tekelleşen (emperyalist) ulaşamadığı fakat o doğ-

rultuda yol aldığı o dönemde, söz konusu ülkeler kapitalizmin, dolayısıyla işçi hareketinin de en fazla geliştiği ülkelerdi. Bu noktaları dikkate alarak, bir ülkedeki devrimi öteki ülkelerdeki devrimin izleyeceğini varsaydılar. Ve bunu Mart 1850’de kaleme aldıkları “Merkez Komitesinin Komünist Birliğe Çağrısı”nda şöyle formüle ettiler; *“... az çok mülk sahibi tüm sınıflar egemen konumlarından uzaklaştırılncaya dek, proletarya devlet gücünü ele geçirinceye ve yalnızca bir tek ülkedeki değil, dünyanın tüm önde gelen ülkelerindeki proleterlerin birliğinin, bu ülkelerin proleterleri arasındaki rekabetin ortadan kalkmış olduğu ve hiç değilse belli başlı üretici güçlerin proleterlerin ellerinde toplanmış bulunduğu noktaya ulaşmıncaya dek, devrimi sürekli kılmak bizim sorunumuz ve bizim görevimizdir. Bizim için sorun özel mülkiyetin herhangi bir değişikliğe uğratılması değil, olsa olsa yok edilmesidir; sınıf karşıtlıklarının üzerinin örtülmesi değil, sınıfların ortadan kaldırılmasıdır; mevcut toplumun iyileştirilmesi değil, yeni bir toplumun kurulmasıdır.”* (S.Y.-I-218)

Kapitalizmin tekelci (emperyalist) aşamasıyla birlikte sınıf mücadelesine ilişkin pek çok kavram netlik olarak değilse de biçim olarak değişime uğradı. Bu kavramlar arasında Marks ve Engels’in bir zamanlar İngiltere, Fransa ve Amerika için olabilir olarak gördükleri barışçı geçiş ve eş zamanlı devrim beklentisi de yer alıyor. Her şeyden önce kapitalizmin emperyalist aşamaya ulaşmasından hem kapitalist gelişme hem de işçi hareketi etkilendi. Artı-değer sömürüsü ulusal alanda başlayıp biten bir süreç olmaktan çıkarak uluslararası alana yayıldı. Eski sömürgeciliğin yerini sermaye hareketi üzerinde kurulu yeni sömürgecilik ilişkisi aldı. Bu değişim kapitalizmin ulusal ve uluslararası ölçekte hızlı büyümesini ve sermaye birikimini kamçıladi. Daha önce sömürgelerle gelişmiş kapitalist ülkeler arasında var olan iş bölümü değişime uğradı. Sömürgeler hammadde kaynakları, geniş meta pazarı ve sermaye ihracıyla kapitalist sisteme eklemlendi. Emperyalist ülkelerin sömürgelerden elde ettikleri karlar birkaç kat büyüdü. Ve bu karlar burjuvaziye işçi hareketini denetim altında tutma işlevini gören işçi aristokrasisinin yaratılması için önemli bir kaynak oldu.

Değişimlerden bir diğeri de gelişmenin eşitsizliği yasasının emperyalizmle birlikte çok daha belirgin hale gelmesi oldu. Gerçi, kapitalizmin eşitsiz gelişmesi yeni bir olgu değildi. Marks ve Engels kapitalizmin ülke içinde çeşitli iş kollarında ve uluslararası alanda farklı ülkeler arasında eşitsiz bir şekilde geliştiğini sürekli olarak vurguladılar. An-

cak bu yasa kapitalizmin kendi kimliğine kavuştuğu emperyalizm aşamasıyla birlikte tüm toplumsal gelişmeye damgasını vuran bir noktaya ulaştı.

Eşitsiz gelişme yasasının emperyalist dönemdeki işleyişiyle birlikte devrimle ilgili, daha önce Marks ve Engels'in nüve halinde ortaya koyduğu birçok şey netleşti. Bu yasanın işleyişi ile birlikte kapitalizmin anarşik karakteri daha da belirginleşti, sermaye ihracıyla birlikte kapitalizm dünya evrensel bir sisteme, tekel önceki dönemdeki ticari krizler tüm ülkeleri içine çeken sanayi krizlerine dönüştü, rekabet yıkıcı bir karakter kazandı ve rekabetin yol açtığı kısmı savaşlar yerini dünyanın paylaşılması savaşına bıraktı. Bu yasa her şeyden önce çeşitli ülkelerdeki proleter hareketin orantılı ve türdeş gelişemeyeceğini, farklı ülkelerde çelişkilerin keskinleşmesinin de farklı olacağını anlatılıyor. Bunlarla birlikte, kapitalizmin gelişmişlik düzeyine bağlı devrim anlayışı, yerini, kapitalist çelişkilerin keskinleşmesine dayalı devrim anlayışına bıraktı. Çelişkilerin keskinliğine bağlı olarak devrimin merkezi kapitalizmin en gelişmiş olduğu ülkelere daha az gelişmiş olduğu ülkelere doğru kaydı. Çelişkilerin yoğunlaştığı ve keskinleştiği ülkeler sistemin kırılmaya aday zayıf halkaları olarak öne çıktı.

Lenin, kapitalizmin emperyalist aşamasını tahlil ederek, kapitalizmin eşitsiz gelişmesiyle sosyalist devrim arasındaki ilişkiyi formüle etti ve tek ülkede sosyalizmin zaferinin olanaklı olduğu sonucuna vardı. Bu görüşünü ilk olarak Ağustos 1915'te kaleme aldığı Avrupa Birleşik Devletleri Şiarı Üzerine" makalesinde dile getirdi. Lenin, Troçki tarafından ortaya atılan "Avrupa Birleşik Devletleri şiarının, "kapitalist ilişkiler altında ya olanaksız ya da gerici" olduğunu belirtti. Bu şiarın "sömürgelerin paylaşılması üzerine anlaşmakla eşanlamlı" olduğunu vurguladı. Yazının devamında tek ülkede sosyalizm konusunda şunları yazdı; ***"Dünya (ama Avrupa değil) Birleşik Devletleri, komünizmin tam zaferi demokratik devlet de dahil bütün devletlerin kesin olarak ortadan kalkmasına yol açmadıkça, sosyalizmle ilişkilendirdiğimiz ulusların birliği ve özgürlüğünün devlet biçimidir. Kendi başına bir şiar olarak "Dünya Birleşik Devletleri" şiarı ise pek doğru değildir, çünkü birincisi, sosyalizme tekabül eder, ikinci olarak, bu şiar, tek ülkede sosyalizmin zaferinin imkansızlığı yönünde ve böyle bir ülkenin diğer ülkelerle ilişkileri hususunda yanlış düşünceler yaratabilir. ... Ekonomik ve politik gelişmenin eşitsizliği, kapitalizmin mutlak bir yasadır. Buradan sosyalizmin zaferinin başlangıçta az sayıda ya da***

hatta tek başına alınan kapitalist bir ülkede mümkün olduğu sonucu çıkar. Kendi ülkesinde kapitalistleri mülksüzleştirdikten ve sosyalist üretimi örgütledikten sonra, bu ülkenin muzaffer proletaryası, diğer ülkelerin ezilen sınıflarını kendi yanına çekerek, o ülkelerde kapitalistlere karşı ayaklanmayı körükleyerek ve hatta gerekirse sömürücü sınıflara ve onların devletlerine karşı askeri şiddete başvurarak kapitalist dünyaya karşı ayaklanacaktır.” S.E.V-149-152)

Lenin eşitsiz gelişmeyle tek ülkede sosyalizm arasında kurduğu bu ilişki 1917 Ekim devriminin zaferiyle gerçekleşti. Ama bu zafer, uluslararası burjuvazinin gücünü nedeniyle nihai bir zafer değildi. ***“Sömürücüler bir tek ülkede yenilgiye uğratılmış olsa da -ve tipik durum elbette budur, çünkü bir dizi ülkede eşzamanlı devrim ender bir istisnadır.”***

Lenin’in bu değerlendirmeleriyle sosyalizm kuruculuğun tek ülkede başlayabileceğini belirtmekle yetinmeyerek, o ülke proletaryasının önüne diğer ülkelerde devrimi körüklemek, hatta kapitalist devletlere karşı askeri şiddete baş vurmak görevini koydu.

Rus Devrimi, Avrupa Devrimi

Sosyal Demokrat hareket içinde 1900’lerin başında Rusya’nın demokratik devrimden sosyalizme nasıl geçeceği ve bu geçişte Avrupa devrimlerinin rolü ile başlayan tartışma, Rus devriminin gelişim süreci içinde Avrupa devrimiyle ilişkisi sorunu etrafında devam ederek sonuçta tek ülkede sosyalizm sorununun tartışılmasına evrildi.

Avrupa devrimiyle Rus devrimi arasındaki ilişki sorunu, devrimin merkezinin Rusya’ya kayışıyla gündeme geldi ve 1905 devrimiyle birlikte somut bir karakter kazandı. Bu ilişki Rus devriminin gelişimine bağlı olarak değişime uğradı. Bu değişimi; Lenin’in yazdıklarına başvurarak beş dönemde incelemek mümkündür.

Birinci dönem, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi’nin yeniden ayağa kaldırıldığı 1902 ile I. Emperyalist savaşın başladığı 1914 arasındaki dönemdir. Bu dönemde Dünya işçi hareketinin merkezi Almanya’dan Rusya’ya kaymıştı. Marks ve Engel bu durumu Manifesto’nun 1882 tarihli Rusça baskısında açıkça dile getirdiler. (*“Rusya ise Avrupa’daki devrimci eylemin öncüsü durumundadır.”*)

Lenin 1901 Aralığında sürgünden döndükten sonra deyim yerindeyse Rus devriminin kaderini eline aldı. Bu dönemde Lenin ve Bolşevikler için Rus devrimi Lenin’in deyimiyle Avrupa ve Asya’da devrimle-

ri ateşleyecek uluslararası proleter devrimin, ön sözüydü. Lenin daha 1901’de yazdığı “Ne Yapmalı” broşüründe proletaryanın önündeki Çarlığı devirme görevinin Rus proletaryasını “uluslararası devrimci proletaryanın öncü müfrezesi durumuna” getireceğini yazdı. “(S.E. II-58)

1905 devrimini sırasında (Temmuz 1905) kaleme aldığı “Proletaryanın Mücadelesi ve Burjuvazinin Yaltakçılığı” makalesinde bu tezi- ni daha da ileri taşıyarak, Rus devriminin dünya sosyalist devriminin başlangıcı olacağını belirtti; “Rusya’da demokratik devrimin zaferi, sosyalist devrimin başlangıcı için, kardeşlerimizin, bütün ülkelerin sınıf bilinçli proleterlerinin zaferi için sinyal olacaktır” (S.E.-III-288) Sonraki gelişmeler Lenin’in bu “kehanetini” doğruladı.

İkinci dönem emperyalist savaşla başlar. 1914’te emperyalist savaş başlamasıyla birlikte Bolşeviklerin bu formülasyonu da değişime uğradı. “Savaş Rusya’daki devrimci krizi Batı’daki devrimci krize bağladı”. Bu değişimle birlikte Lenin Rus devrimi ile Avrupa devrimi arasındaki ilişkiyi yeniden ele aldı. Ekim 1915’de kaleme aldığı “Rusya’nın Yenilgisi ve Devrimci Kriz” yazısında Rus ve Avrupa devrimi arasındaki ilişkinin eskisinden farklı bir aşamaya yükseldiğini yazdı; “Emperyalist savaş Rusya’daki devrimci krizi, burjuva-demokratik devrim temelindeki krizi, Batıda gelişen proleter, sosyalist devrimle birleştirmiştir. “... Rusya’da burjuva-demokratik devrim bugün artık Batı’daki sosyalist devrimin sadece önsözü değil, aynı zamanda ayrılmaz bir bileşenidir.

Batı’da proleter devrimi ateşlemek için Rusya’da burjuva devrimini sonuna kadar götürmek — 1905 yılında proletaryanın önündeki görev buydu. 1915 yılında bu görevin ikinci bölümü öyle güncel hale gelmiştir ki, görevin birinci bölümüyle aynı zamanda gündemdedir.” (S.E. V-160)

Lenin benzer düşünceleri Ocak 1917’de Zürih’te Rus devrimi üzerine verdiği bir konferansta (V -28), Ekim 1915’te “Bazı Tezler” (V-167), Aralık 1915’te yazdığı “Devrimimizin İki Çizgisi” (V-167), Uzaktan Mektuplar (VI-26) vb. yazılarında da tekrarladı. Bu dönemde halen demokratik devrim aşamasında olan Rus devriminin biri “Rusya’da nüfusun ezici çoğunluğunu oluşturan” “yarı-proleter ve kısmen küçük-burjuva unsurlar kitlesi” diğeri, “bütün savaşan ülkelerin ve bir bütün olarak tüm ülkelerin proletaryası” olmak üzere iki müttefiki olduğunu, belirti ve Rus devriminin yeni stratejisini, Rusya’da demok-

ratik devrimin sonuna kadar getirilmesi için küçük burjuva köylülükle ittifak ve Avrupa’da sosyalist devrimin zaferi için Avrupa ülkelerinin proleterleriyle ittifak olarak açıkladı.

Marks ve Engels 1818 devrimlerini değerlendirirken burjuvazinin proleter devrim korkusuyla, kendini feodal gericiiliğin kollarına attığını ve devrimci niteliğini tümünden yitirdiğini açıklamışlardı. Bu durum 1848 devrimlerinden sonra 1871 Paris Komünü’yle de doğrulandı. Lenin bu belirlemenin kapitalizmin proleter devrim için olgunlaştığı emperyalizm döneminde çok daha geçerli olduğunu vurguladı. 1915’de yazdığı 2. Enternasyonalin çöküşü yazısında, emperyalist savaşla birlikte Avrupa’da sosyalizmin, “nispeten barışçıl ve dar ulusal engellerle sınırlı safhasının artık geride” kaldığını, “1914-15 savaşıyla devrimci eylemler dönemine” girildiğini belirterek, bu dönemi **“Batı Avrupa’da burjuva ve ulusal devrimlerin kapanması ve sosyalist devrimlerin başlamasına geçiş dönemi”** olarak nitelendirdi. (S.E. V-226- 234)

Bu alıntılar Lenin’in Rus ve Avrupa devrimi arasındaki ilişki konusundaki görüşlerinin süreç içinde nasıl değiştiğini gösteriyor. Emperyalist savaşın başladığı 1914’e kadar olan dönemde vurgu Rusya’da proletaryanın köylülükle ittifak halinde burjuva demokratik devrimin sonuna kadar ilerletmesi, bunun Avrupa’da devrimin körükleyeceği ve Avrupa proleter devriminin de Rusya’da sosyalizme geçişi (sosyalist inşayı) kolaylaştıracığı biçiminde iken, Avrupa’da devrimci durumun olgunlaşmasına yol açan emperyalist savaşla birlikte bu ilişki, iki devrimin, Rus ve Avrupa devrimlerinin, “kaderlerinin” birleştiği biçimine dönüştü.

Üçüncü dönem Rusya’da Şubat devriminin patlak vermesiyle Ekim devriminin zaferi arasındaki dönemdir. 1917 Şubat devrimi sonrası ortaya çıkan yeni güç ilişkisi eski Bolşevik formülasyonda da köklü değişimlere yol açtı. Şubat devriminde Çarlık yıkıldı ama iktidar Bolşeviklerin düşündüğü gibi İşçi-Köylü Sovyetlerinin eline geçmedi. Sovyetler sokakta egemen olurken burjuvazi, Sovyetlerdeki Menşevik-Sosyal Devrimci çoğunluğun desteğiyle iktidarı ele geçirdi. Lenin ikili iktidar olarak nitelendirdiği bu yeni durumu değerlendirerek Bolşeviklerin eski taktiği olan burjuva demokratik devrimden sosyalist devrime taktiğinin geride kaldığını, burjuva demokratik devrimin burjuvazinin iktidara gelmesiyle esas olarak tamamlandığını sırada sosyalist devrimin olduğunu savundu. Lenin’in bu tezi Bolşevikler arasında Rusya’da sosyalist devrimin mümkün olup olamayacağı tartışmasını baş-

lattı. Kamanev, Rikov vb. birçok Bolşevik yönetici Rusya’da sosyalist devrimin nesnel ve öznel koşullarının olmadığını, sosyalizmin Avrupa’da başlaması gerektiğini Rusya’nın ancak Avrupa’da oluşacak sosyalist devrimi izleyerek sonuç alabileceğini ileri sürdü. Lenin “*Kimin başlayacağını söylemek olanaksızdır. Bu Marksizm değil, Marksizmin bir parodisidir*” diyerek kendi tezini partiye kabul ettirdi.

Ekim 1917 Lenin’in sosyalist devrim tezini doğruladı. Şehir ve kır küçük burjuvazisini katarına ekleyen Rus proletaryası sosyalist devrimi gerçekleştirdi. Dönemin önde gelen “Marksologları, Kautski’ler, Zuhanov’lar vb. (benzerleri bugün de aynı görüşleri savunarak, demokratik devrimi sosyalist devrimin önüne koyan küçük burjuva şiarların arkasından yürüyorlar) Rusya’nın geriliğine dayanak noktası yaparak Sovyet devrimine saldırdılar, geri bir ülkede sosyalist devrimi ‘Marksizmin devrim teorisinden, tarihin düzeltereği bir sapma’ olarak değerlendirdiler ve Rusya’da sosyalizmin ömrünün kısa olduğunu ileri sürdüler. Gerçekte ise Ekim devrimi, Marksist devrim teorisinden bir sapma değil, tersine bu teorinin mevcut koşullarda kendini gerçekleştirmeye biçimiydi.

Marks Ekim devriminden 71 yıl önce yazdığı “Alman İdeolojisi” broşüründe konuyla ilgili olarak şunları yazdı; “**Demek ki, bizim anlayışımıza göre, tarihin bütün çatışmalarının kökeni üretici güçler ile karşılıklı ilişki tarzı arasındaki çelişkidedir. Ayrıca, bu çelişkinin, bir ülkede, çatışmalara neden olması için o ülkede aşırı ölçüde artmış olması da zorunlu değildir. Sanayileri daha çok gelişmiş ülkelerle rekabet, ticaretin gelişmesinin neden olduğu rekabet, hatta sanayileri daha az gelişmiş ülkelerde bile böyle bir çelişkinin doğmasına yeter (örneğin, İngiliz sanayii ile rekabetin ortaya çıkmaya zorladığı Almanya’daki gizil prole-tarya).**” (Sol Yay. -103) Almanya’sıyla 1917 Rusya’sında kapitalizmin gelişmişlik düzeyleri arasındaki fark dikkate alındığında Marks’ın 1846’da Almanya için öngördüğü bu durum 1917 Rusya’sı için çok daha geçerliydi.

Lenin, Marks ve Engels’in 19. yy. sonunda “esere Fransız’ın başlayacağını ve Alman’ın bitireceğini söylediklerini ancak olayların onların beklediğinden farklı geliştiğini, “uluslararası sosyalist devrimin öncüsü olma onurlu rolünün “Rus emekçilerine ve sömürülen sınıflarına düştüğünü” vurguladı. Marks ve Engels’in sözünü yeni duruma uyarladı; “**Başlangıcı Rus yaptı, eseri Alman, Fransız, İngiliz sonuçlandıracaktır ve zafer sosyalizmin olacaktır.**” (S.E. -VII-296)

Bin bir dereden su getirerek Rusya’da sosyalizmin kurulamayacağı ve yaşayamayacağını ileri süren dünya Menşeviklerine Lenin’in verdiği cevap ise *“Sosyalizmi kurmak için —diyorsunuz— uygarlık gerekiyor. Çok iyi. Fakat neden önce ülkemizde, uygarlığın çiftlik beyleri ve Rus kapitalistlerini kovmak gibi önkoşullarını yaratıp, daha sonra sosyalizm yürüyüşüne başlayamayalım? Bilinen tarihsel düzende bu tür değişiklikleri uygunsuz ya da imkânsız olduğunu hangi işe yaramaz kitapta okudunuz?”* oldu. (S.E.-VI-528)

Lenin, Rusya’da sosyalist devrimin gündeme gelmesi ve bu devrimin Ekim 1917’de zafer kazanmasından sonra Rus devrimi ile Avrupa devrimleri arasındaki ilişki yeniden ele aldı. Rusya’da devrim zafere ulaşmış, Avrupa’nın birçok ülkesinde ayaklanmalar başlamıştı, ama bu ayaklanmalar 2. Enternasyonal oportünizminden koparak, devrime yön verecek komünist partilerin henüz olmayışı nedeniyle zafere ulaşamadı. Ancak bu Avrupa’daki devrimci durumun ortadan kaktığı anlamına gelmiyordu. Proletarya ile Burjuvazi arasında kavga alevlenerek sürüyordu. Nitekim 1918 sonbaharında Avusturya’da, Kasım’da Almanya’da devrim patlak verdi, Monarşiler devrildi. Avrupa devriminin özellikle Alman devriminin eli kulağındaydı, ama esas sorun Alman devriminin bir an önce gerçekleşip Rus devriminin imdadına yetişip yetismeyeceğiydi. Bu koşullarda Komünist harekette Avrupa devrimi olmadan Rus devriminin kendini nasıl koruyup geliştirebileceği sorusu etrafında yeni bir tartışma başladı. Lenin Ocak 1918’de Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi’ne sunduğu raporda Rusya’da sosyalizmin inşasının “hakkında kitaplarda hiçbir şey bulunmayan, tarihte örneği olmayan yeni bir” eser olduğunu çok zorlanıp çok hata yapacaklarını söyledikten sonra “sosyalizmin tek ülkede nihai zaferinin” olanaksız olduğunu belirtti: *“Uluslararası proletaryanın desteği olmadan bunu sonuçlandırabileceğimiz umudunu asla beslemedik. Bu konuda kendimizi asla aldatmadık, kapitalizmden sosyalizme giden yolun ne kadar zor olduğunu biliyoruz, fakat bu yola adım attığımız için, Sovyet Cumhuriyetimizin bir sosyalist cumhuriyet olduğunu söylemekle yükümlüyük. Ve bu sözler boş sözler olarak kalmayacaktır.”* (S. E. -VII- 283, ayrıca Lenin’in RKP(B)’nin Taktiği Üzerine Komünist Enternasyonal’in Temmuz 1921’deki III Kongresi’ne sunduğu raporuna bakılabilir. Cilt IX-254)

Bu noktada şu “ayrıntıya” dikkat çekmek gerekiyor; Lenin 1915’deki (Avrupa Birleşik Devletleri Şiarı Üzerine) yazısında sosyalizmin zafe-

rinin tek ülkede dahi mümkün olabileceğini belirtmişti, bununla yukardaki alıntı arasında herhangi bir çelişki arama girişimi boş bir çabadır. Çünkü Lenin'in önceki alıntıda sözünü ettiği şey sosyalizmin zaferinin tek bir ülkede bile olanaklı olacağıdır, yani proletarya diktatörlüğünün kurulup sosyalist inşaya başlanacağıdır. Yukardaki alıntıda ise Lenin'in sözünü ettiği sosyalizmin zaferi değil, "nihai" zaferidir, yani komünizmin alt evresinden (sosyalizmden) üst evresine geçiştir, başka bir deyişle "tam komünizmdir."

Dördüncü dönem iç savaş dönemidir. Bu dönem 1921'de dünya devriminin geri çekilmesine kadar sürdü. Burjuvazisinin asıl korkusu, Rusya'daki proleter devrimin Avrupa kıtasına yayılmasıydı. Bunu engellemek için emperyalist devletler kendi aralarındaki anlaşmazlıkları geçici bir süre için biryana bırakarak Sovyet devrimini boğmak için birlikte hareket ettiler. Sovyet Rusya içerde yenilen burjuva ve monarşist güçlere karşı savaşıyordu. Dışarıda ilk tehdit Almanya'dan geldi. Alman burjuvazisi Sovyetlerin ateşkes önerisini Sovyet iktidarını boğmak için bir fırsat olarak değerlendirdi. Bolşevik partide derin ayrılıklar yaratan Alman tehdidini, ağır anlaşma koşullarını kabul etmek zorunda kalarak atlatabildi. Bu Rus devriminin uluslararası emperyalizmden aldığı ilk yenilgi ve ilk geri çekilmeydi.

Lenin, çok ağır koşullar içermesine rağmen bir kapitalist ülke ile Sovyet Rusya arasındaki bu anlaşmayı "nefes molası" olarak nitelendirdi. Sovyet iktidarı çok kısa süren (Marttan Nisan ortasına kadar) bu nefes molasını Kızıl Ordu'yu kurarak değerlendirdi. Sovyet Rusya'daki iç savaş Marksist teoride bir eksiği de düzeltti. Marks ve Engels Paris Komünü'nü değerlendirirken Komünün ayırt edici özelliklerinden birinin sürekli ordu yerine milis örgütlenmesini geçirmesi olduğunu belirttiler. Sovyet devrimi daha başlangıçta iç savaş ve Alman saldırısıyla karşı karşıya gelir gelmez milis örgütlenmesinin yetersizliği ortaya çıktı. Teori pratik tarafından düzeltildi. Yenilmiş olsa da emperyalist ülkelerin yardımıyla kendini toparlamış bir orduya ancak devrimi savunma kapasitesine sahip bir orduyla karşılık verilebilirdi. Sovyet iktidarı kuruluşun dört ay sonra Kızıl Ordu'yu kurma kararı aldı. Lenin RKP(B)'nin VIII. Kongresi'ne sunduğu raporda (18 Mart 1919) ordunun zorunluluğuna değindi; ***"Tarihte, savaşla bağıntılı olmayan tek bir büyük devrim var mı acaba? Elbette hayır! Sadece bir devlette değil, bir devletler sisteminde yaşıyoruz ve uzun vadede emperyalist devletlerin yanı sıra Sovyet Cumhuriyetinin varlığı düşünülemeyecek bir***

şeydir. Sonuçta ya biri ya diğeri zafer kazanacaktır. Ve işler bu sona varıncaya dek, Sovyet Cumhuriyeti ile burjuva devletler arasında bir dizi en korkunç çatışmalar kaçınılmazdır. Bu demektir ki, egemen sınıf, proletarya, egemen olmak istiyorsa ve egemen olacaksa, bunu askeri örgütüyle de kanıtlamak zorundadır.” (S.E. -VIII -47)

Alman saldırısı daha sonraki emperyalist kuşatmanın da başlangıcıydı. Almanya'nın Ekim 1918'de yenilgiyi resmen kabul etmesiyle emperyalist devletler (ABD; Fransa, İngiltere, Japonya) karşı devrimci güçleri de harekete geçirerek Sovyet Rusya'yı yok etmek amacıyla yoğun bir saldırı başlattılar. Rusya'nın Batısı Finlandiya, Estonya, Litvanya ve Ukrayna Almanya tarafından işgal edilmişti, Bunu 1918 Nisan- ağustos ayları arasındaki dönemde doğuda Japonya'nın Volo-disvosdok'u, kuzeyde İngilizlerin Murmansk'ı Fransız ve Amerikan birliklerinin Anhangelsky'ı, Güneyde Fransızların Odesa'yı, Almanların Gürcistan'ı, İngilizler ve Türklerin Azerbaycan ve Ermenistan'ı işgal etmesi izledi. Bu emperyalist işgale içerde beyaz orduların karşı devrimci saldırıları eşlik etti. Başlangıçta Bolşeviklerle birlikte hükümette yer alan Sol Sosyal Devrimciler de Menşevik ve Sağ Sosyal Devrimcileri izleyerek karşı devrim safına geçtiler.

1918 Şubat'ında Alman saldırı Bolşevik Partide Avrupa devrimiyle Rus devrimi arasındaki ilişki sorununu bütün yakıcılığıyla gündeme getirdi. Bu sorun etrafında Bolşevik partide hizipleşmeye varan sert tartışmalar yaşandı. Parti içinde başını Troçki ve Buharin'in çektiği güçlü bir grup Lenin'in Almanlarla barış imzalanması önerisine karşı çıktı. Troçki grubu, “ne barış ne savaş” gibi tuhaf bir sloganla ortaya çıkmıştı, Buharin grubu ise Almanya'ya karşı “devrimci savaşı” savunuyordu, her iki grup birlikte Lenin'in barış imzalanması önerisinin karşısında birleşmişlerdi. Lenin ise ordusu olmayan bir devletin savaşamayacağını savunarak koşulları ağır olsa da barıştan yana tutum aldı. Devrimci savaşı savunan grup eğer, Almanya ile savaşa girilirse Alman işçi sınıfının ayaklanacağı beklentisi içindeydi. Bu görüşe karşı çıkan Lenin'i dünya devrimine ihanetle suçladılar. Ancak “Solcu”ların beklentisi boşa çıktı. Alman ordusu Petrograd önlerine kadar dayandı, Ukrayna'yı işgal etti. Beklenen Alman işçi sınıfı ayaklanması gerçekleşmedi ve Rusya'nın daha ağır barış koşullarını kabul etmek zorunda kaldı. (daha ayrıntılı bilgi için bu yazı dizisinin önceki sayılarına bakılabilir.)

Lenin Mart 1918'de RKP(B)'nin VII. Kongresi'ne sunduğu ra-

porda bu konuda ayrıntılı açıklamalarda bulundu; Lenin “uluslararası emperyalizmin” “hiç bir koşul altında”, “Sovyet Cumhuriyeti’yle asla barış içinde” yaşayamayacağını, “burada bir çatışmanın kaçınılmaz olduğunu, Rus devriminin “dar ulusal bir devrimden “dünya devrimine geçişi” gerçekleştirmek gibi zor bir görevle karşı karşıya olduklarını belirtti. Partide zaferden aldıkları coşkuyla her şeyi halledebileceklerini sanan “devrimci savaşı” “Solcuların” “Almanlar bize saldıramaz” söylemine karşı şunları söyledi; ***“Bu kişilerin kendilerini avuttukları ilk kaçamak buydu. Tarih şimdi bizi olağanüstü zor bir duruma soktu: ... Meselelere dünya tarihi ölçeği uygulanırsa, devrimimiz yalnız kalması halinde, diğer ülkelerde devrimci hareketin olmaması halinde, umutsuz bir dava olacağına en ufak bir kuşku duyulamaz elbette. Bolşevik Parti olarak biz tek başımıza bu işe giriştiysek, bunu devrimin tüm ülkelerde olgunlaşmakta olduğuna, katlanacağımız bütün zorluklara rağmen, payımıza düşecek bütün yenilgilere rağmen uluslararası sosyalist devrimin sonunda hemen başlangıçta değil -patlak vereceğine inançla yaptık ... Tüm bu zorluklardan bizi kurtaracak olan -bunu bir kez daha yineliyorum- Avrupa devrimidir. ... Nasıl ki devrimimizin bütün zorluklarının, şimdi her yerde olgunlaşmakta olan dünya devriminin tamamen olgunlaşmış hale gelmesiyle aşılacağından kuşku duyulmazsa, devrimimizin her verili somut, anlık zorluğunu, “ben uluslararası sosyalist harekete güveniyorum, her türlü aptallığı yapabilirim” diyerek örtbas etmemiz gerektiği iddiası da o kadar saçmadır. “Liebknecht bizi açmazdan kurtaracak, çünkü nasılsa muzaffer olacak”. ... Avrupa devrimi gecikirse, önümüzde çok ağır yenilgiler var demektir, çünkü ordumuz yok, örgütümüz yok ve bu iki görevi hemen çözemeyiz. ... Alman proletaryası eyleme geçecek durumda olsaydı çok güzel olurdu. Fakat bunu ölçtünüz mü, Alman devriminin şu ve şu tarihte patlak vereceğini saptayacak bir ölçü aleti mi buldunuz? Hayır, bunu bilmiyorsunuz, biz de bilmiyoruz. Her şeyi bu karta bağlıyorsunuz. Devrim patlak verirse, her şey kurtulur. Elbette! Fakat devrim istediğimiz gibi gelmezse, hemen yarın muzaffer olmazsa ne olacak? O zaman kitle size şunu söyleyecektir: egoistler gibi davrandınız, gelişmelerin olumlu yönde olmasına bel bağladınız, öyle olmadı, gerçi kaçınılmaz olarak gelecek olan, fakat henüz olgunlaşmamış uluslararası devrimin yerine ortaya çıkan durumda yeteneksiz olduğunuzu gösterdiniz.”*** (S. E. -VII- 300-314)

Lenin, Mayıs 1918’de yazdığı “Sol” Çocukluk ve Küçük-Burjuva-

lık Üzerine” adlı makalesinde de eleştirilerini sürdürdü; **“Birçok ülkeyi kapsayan, uluslararası emperyalizmi yenilgiye uğratabilecek kadar güçlü bir uluslararası sosyalist devrim patlak vermediği müddetçe, tek (özellikle geri) bir ülkede zafer kazanmış sosyalistlerin doğrudan görevi, emperyalist devletlere karşı savaşı kabul etmemek, savaştan kaçınmak, emperyalistlerin birbiri arasındaki mücadele onları daha da güçsüzleştirinceye, diğer ülkelerde devrimi daha da yakınlaştıncaya kadar beklemektir. “Sollar’ımız bu basit gerçeği Ocak, Şubat ve Mart’ta kavramadılar ve bugün de bu gerçeği açıkça kabul etmekten korkuyorlar.”** (S. E. -VII-367)

Mayıs 1918’de Ekonomi Konseyleri I. Kongresi’nde yaptığı konuşmada, ise, Partinin ve devrimin önündeki görevler ne kadar zor olursa olsun bu tarihi görevden hiçbir gerekçe ile kaçınılamayacağını vurguladı; *“Rusya’da gerçekleşmekte olan sosyalist devrime, güçlerin apaçık dengesizliğe işaret ederek sırt çeviren, burnundan ötesini göremeyen bilidir, bir dizi güçler dengesizliği durumlarının ortaya çıkmadığı bir ölçüde önemli tek bir tarihsel devrimin olmadığını unutan eski kafalı, dünyadan bihaber bir insandır. Güçler mücadelenin seyri içinde, devrimin büyümesiyle birlikte büyürler. Ülke muazzam devrimler yoluna girmişse, bu ülkenin ve bu ülkede muzaffer olmuş işçi sınıfı partisinin kazanımı, bugüne kadar soyut, teorik olarak ortaya konmuş görevleri artık pratikte ele almış olmamızda yatar.”* (S. E. VII-407)

Lenin’in küçük burjuva solculuğu olarak adlandırdığı “devrimci savaşçılarla” girdiği tam bir ders niteliğindeki bu uzun polemiği mümkün olduğu kadar kısaltarak vermeye çalıştık. Bu alıntılar iki gerçek üzerinde şekilleniyor. Birincisi Avrupa imdada yetismese Sovyet devriminin yaşamasının çok zor hatta imkânsız olacağı, ikincisi her şeyi Avrupa devrimine havale etmenin devrimci nitelikte uyuşmayacağı.

Bu zor koşullar altında yakaladığı nefes molasıyla RKP(B), kapitalizmin toptan saldırısına “her şey iç savaş için” sloganıyla karşılık verdi. Öte yandan Avrupa devrimini hızlandırmak için harekete geçti. Mart 1919’da Moskova’da Komünist Enternasyonal’in 1. Kongresini topladı. Kongreye 17 ülkeden 35’i oy hakkına sahip 51 delege katıldı. Birçok delege sınırları geçemediği için kongreye katılamadı. Katılanların çoğunluğu partilerin o sırada Rusya’da bulunan üyeleri idi. Kongreye katılan en büyük parti 5 oyla temsil edilen Alman Komünist Partisi’ydi. Bu parti Aralık 1918’de Alman Bağımsız Sosyal-demokrat partisinden ayrılarak kurulmuştu. Yani Komünist enternasyonal cüretli

bir girişim ama zayıf bir oluşumdu. Lenin açılıшта yaptığı konuşmada **“Kongrenin dünya tarihinde çok büyük bir önem taşıdığını”**, söyledi. Kapanış konuşmasında ise, bütün dünyada proleter devrimin zaferinin kaçınılmaz olduğu ve “uluslararası Sovyet Cumhuriyetinin oluşumunun ilerlediğini” vurguladı.

İç savaş sürecinde Sovyet Rusya bir anlamda, dış dünyadan izole edildi. Diğer partilerle haberleşme olanaklarının son derece sınırlı olduğu bu koşullarda RKP(B) Komünist Enternasyonal’le gerektiği gibi ilgilenemedi. Komünist Enternasyonal ancak ikinci kongreden (19Temmuz- 7Ağustos 1920) sonra hem nitelik hem de nicelik olarak güçlendi. Bu sırada Sovyet Rusya üzerindeki kuşatma baskısı önemli ölçüde azaldı. Komünist Enternasyonal de kendini ideolojik örgütsel ve politik olarak güçlendirdi. Avrupa işçi hareketi de gelişimini sürdürdü. Mart ve Nisan 1919’de Macar ve Bavyera devrimleri gerçekleşti. 1919 Mayıs’ında Bavyera, Ağustosta Macar devrimi sosyal demokrasinin ihanetine uğrayarak yenildi, Nihayet Eylül 1920’de Kızıl Ordu’nun Polonya ordusu karşısında aldığı yenilgi ve Alman Komünist Partisi’nin Mart 1921’de başlattığı ayaklanmanın hüsrarla sonuçlanması 1917’de başlayan dünya devriminin ilk dalgasının geri çekildiğini gösteriyordu.

1918-1921 yılları arasında Sovyet Rusya iç savaş ve emperyalist kuşatmadan zaferle çıktı. Lenin bütün olanaklara sahip güçlü bir düşman karşısında Bolşevik Parti’nin devrimci strateji ve taktik önderliğiyle kazanılan bu zaferi, Sovyet işçi ve emekçilerinin “mucizesi” olarak nitelendirdi. Zaferin kazanılmasında emperyalist ordulardaki isyanların, Avrupa işçi sınıfının dayanışmasının, sömürge ülkelerdeki mücadelelerin ve bizzat emperyalist devletler (ABD- Avrupa, ABD-Japonya, Antant devletleri -Almanya) arasındaki rekabet ve çelişkilerin önemli bir payı vardı.

1921 başında uluslararası durum şöyleydi; Sovyet Rusya’nın iç savaştan zaferle çıkmıştı. Dünya devrimi, yaşanan yenilgilerle birlikte geri çekilme dönemine girmişti ve Avrupa kapitalizmi en zor dönemini geride bırakıp geçici bir istikrar döneminin başlangıcındaydı. Hem RKP(B) hem de Komintern taktiklerini bu yeni duruma göre yeniden gözden geçirmek durumundaydı.

Sovyet Rusya zafer kazanmıştı ama ciddi bir ekonomik ve politik krizle karşı karşıdaydı. Zafer ekonomik sınıfsal ve siyasal ilişkilerin altüst olması pahasına kazanılmıştı. Şimdi altüst olan bu ilişkilerin ye-

niden kurulması gerekiyordu. Sovyet sosyalizmini “kurtaracak” Avrupa devrimi de ufukta görünmediğine göre, Sovyet Rusya önündeki dev sorunları, kendi gücüyle çözmek, sosyalizmin inşasına girişmek zorundaydı. RKP(B) bu yeni durumda taktığını savaş komünizminden NEP’e geçmek olarak belirledi. NEP üç alanda geri adım atma anlamına geliyordu, Sanayide devletleştirilen küçük işletmelerin devletleştirilmesinden vazgeçildi, az sayıda da olsa devlet ve özel kişilerin yer aldığı karma işletmeler kuruldu, işçi çalıştırmanın sınırı genişletildi. Tarımda ihtiyaç fazlasının zor alımından aynı vergi uygulamasına geçildi. Küçük meta ticareti serbest bırakıldı. Lenin bu önlemleri sosyalizm altında “devlet kapitalizmi” olarak nitelendirdi. Bu önlemler Sovyet Rusya’yı oluşturan çıkarları farklı iki temel sınıf (İşçi sınıfı, Küçük burjuvazi) arasında bozulan ekonomik ve politik ilişkiyi yeniden kurmayı böylece sosyalizm inşasına yeni bir ivme vermeyi amaçlıyordu.

Sovyet devrimi için yeni bir dönemin başlangıcı olan 1921 yılı, Komintern ve Rus devrimi ile Avrupa devrimi arasındaki ilişki sorunsalında da yeni bir dönemin (beşinci dönem) başlangıcı oldu. Lenin 5 temmuz 1921’de Komünist Enternasyonal’in III. Kongresi’nde RKP(-B)’nin Taktikleri Üzerine yaptığı konuşmada İç savaştan zaferle çıkılmasından sonraki uluslararası duruma değindi, dünya burjuvazisiyle Sovyet Rusya arasında geçici, güvenilmez bir denge oluştuğunu, bunun hem Komintern’in taktiğinde hem de RKP(B)’nin taktiğinde bir değişime yol açtığını belirtti.

Dünya devriminin geri çekilmeye başladığı bu koşullarda Komintern saldırı taktiğinden devrime hazırlık, yani işçi sınıfının aktif çoğunluğunu kazanma taktiğine (Komintern III. Kongre kararları – Birleşik İşçi Cephesi) geçti. Bu taktik Avrupa ve diğer ülkelerde komünist partilerince sonraki döneme yön veren temel taktik olarak benimsendi. Taktikteki bu değişim Komintern partilerinde seslerin çatallaşmasına yol açtı. Komintern içinde sendikal ve parlamenter mücadeleyi, küçük burjuvaziyle her türlü ittifakı reddeden “sol komünist” gruplar oluştu. Komintern partileri, tartışmalar, bölünmeler ve tasfiyeler sürecinde güç kaybetmeye başladı.

Lenin Konuşmasında, RKP(B)’nin izlemesi gereken taktiği ise, her an gerçekleşmesi muhtemel emperyalist saldırıya karşı, Kızıl Orduyu güçlendirmekten vazgeçmeden, köylülükle askeri ittifaktan (iç savaş sırasındaki ittifak) ekonomik ittifaka (NEP) geçiş olarak belirledi. Bu yeni durumda “diktatörlüğün yüce ilkesinin” “*proletarya ile köylülük*

arasındaki ittifakın muhafazası” olduğunu belirtti. Konuşmasının devamında Rus ve Avrupa devrimleri ilişkisini bu yeni duruma göre yeniden değerlendirdi; “Devrim öncesinde ve hatta sonrasında şöyle düşünüyorduk: Ya devrim diğer ileri kapitalist ülkelerde aniden, hiç değilse çok çabuk patlak verir, ya da mahvoluruz. Bu inancımıza rağmen Sovyet sistemini her ne pahasına olursa olsun bütün koşullar altında korumak için elimizden geleni yaptık, çünkü sadece kendimiz için değil, uluslararası devrim için de çalıştığımızı biliyorduk.” (Lenin, III: Enternasyonal Konuşmaları, Pencere yay.-126)

Komintern III. Kongresi Lenin’in tezleri ile birlikte Rus devriminin korunmasını oy birliğiyle onayladı. *“Kongre başından beri tehdit edici tehlikeleri gören ve devrimci Marksizm ilkelerine sadık kalarak bunların üstesinden gelen, şimdi de açık iç savaşın geçici olarak sona ermesinden sonra, önderlik ettiği proletaryanın bütün güçlerini, köylülüğe karşı politikası, imtiyazlar ve sanayinin inşası sorunlarındaki politikası aracılığıyla, Batı Avrupa kardeşleri yardımı gelene kadar Rusya’daki proletarya diktatörlüğünü koruma üzerine yoğunlaştıran RKP’nin politikasını oy birliğiyle onaylar.” (Lenin Döneminde Komünist Enternasyonal, Maya Kitapları, Cilt-II- 176)*

Rus devrimi ile Avrupa devrimi arasında dünya devriminin geri çekilmesiyle birlikte görünür hale gelen bu değişimi Lenin’in birçok konuşmasında da görmek mümkündür. Lenin Kasım 1920’de Moskova Örgütü Hücre Sekreterlerinin Toplantısı’nda yaptığı konuşmada Brest-Litovsk Barışı dönemine işaret ederek Avrupa’da devrim olmadığı müddetçe Sovyet Rusya’nın nihai zafere kadar emperyalist devletlere karşı izlenmesi gerekli taktiğin, kapitalist devletler arasındaki çelişkilerden yararlanmak olduğunu açıkladı; *“...bizim için uzun süre, bütün dünyada sosyalizmin nihai zaferine kadar temel kural olarak kalacak olan kural şudur: İki kapitalizm arasındaki, (kastedilen İngiltere’nin başını çektiği İtilaf ve Almanya’nın başını çektiği İttifak devletleridir. -y) kapitalist devletlerin iki sistemi arasındaki zıtlıklardan yararlanmak ve onları birbirine karşı kıskırtmak. Tüm dünyayı fethetmediğimiz sürece, ekonomik ve askeri olarak diğer dünyadan, kapitalist dünyadan daha güçsüz olduğumuz sürece, emperyalistler arası çelişki ve çatışıklardan yararlanmayı bilmek gerektiği kuralına uymak zorundayız. Bu kurala uymasaydık, hepimiz çoktan kapitalistlerin zevki için çeşitli ağaçlardan sallanıyor olurduk.” (S.E.-VIII-297, benzer düşünceleri “Sol Radikalizm, Komünizmin Çocukluk*

Hastalığı” broşüründe de dile getirdi. S:E: cilt- X- 127)

RKP(B)’nin Mart 1921’de düzenlenen X. Kongresi’nde yaptığı konuşmada da, son üç yıldaki gelişmelere değinerek, Rus devrimiy- le Avrupa devrimi arasındaki ilişkideki değişimle ilgili olarak şunla- rı söyledi; **“Bu üç yıl “uluslararası devrimin nasıl yükseldiğini ve aynı zamanda bununla birlikte Avrupa’da ekonomik krizin nasıl şiddetlendiğini gösteriyor. Fakat yine de buradan, kısa süre içinde Avrupa’dan kalıcı bir proleter devrim biçiminde bir yardım geleceği varsayımını çıkaracak olsaydık deli olurduk.” ... Üç yıl içinde, dün- ya devrimine güvenmenin, belli bir tarihe bel bağlamak anlamına gelmediğini ... öğrendik. Bu nedenle faaliyetimizi ülkemizdeki ve diğer ülkelerdeki sınıf ilişkileriyle öylesine bir uyum içine sokmayı bilmeliyiz ki, uzun süre proletarya diktatörlüğünü koruyabilecek ve kerte kerte de olsa başımıza gelen bütün sıkıntı ve krizleri sağaltabi- lecek durumda olalım. Sorun ancak böyle bulunduğu doğru ve akla uygun olacaktır.”** (S.E. -IX--120)

Yine aynı kongrede Aynı Vergi Üzerine yaptığı konuşmada Lenin, gelişmiş kapitalist ülkelerin aksine, nüfusun ezici çoğunluğunu köy- lülüğün oluşturduğu geri bir ülkede kapitalizmden sosyalizme gicişin birçok aşama ve çok uzun bir süreyi gerektirdiğini belirterek, böyle bir ülkede sosyalist devrimin ancak iki koşulla “nihai” başarı kazana- bileceğini vurguladı. **“Birincisi, bir ya da birçok ileri ülkede sosyalist devrim tarafından zamanında desteklenmesi koşuluyla. ... Diğer ko- şul, diktatörlüğünü uygulamakta olan ya da devlet erkini elinde tutan proletarya ile köylü nüfusun çoğunluğu arasında anlaşmadır....Lenin birinci koşulun “gerçek haline gelmesi için öncesine kıyasla çok daha fazla şey” yaptıklarını, ancak bu çabaların “asla yeterli” olmadığını belirtir ve ekledi “Diğer ülkelerde devrim başlamadıkça, Rusya’da sosyalist devrimi ancak köylülükle bir anlaşmanın kurtarabileceğini biliyoruz. Tüm toplantılarda, tüm basında da dobra dobra böyle ko- nuşmak gerekir.”** (S.E.- IX-134 -RKP(B) X. Parti Kongresinde Aynı Vergi Üzerine Rapor - Mart 1921).

Ekim 1921’de “Ekim Devrimi’nin Dördüncü Yıldönümü Üzerine” yaptığı konuşmada şunları söyledi; **“Bu ilk zafer, nihai zafer değil he- nüz, ... Biz başlangıcı yaptık. Ne kadar zamanda ne zaman, hangi ulusun proleterleri bu eseri sonuna kadar vardırırılar, bunun önemi yok. Önemli olan, buzun kırılmış, yolun açılmış ve gösterilmiş olma- sıdır.”** (S.E. VI-522-)

Bu iki alıntı Lenin'in Rus devrimiyle Avrupa devrimi arasındaki ilişkinin Avrupa devrimin geri çekilmeye başlamasının ardından değişime uğradığını gösteriyor. Lenin hiçbir zaman Sovyet devriminin gelişimini kendi başına sürdüreceği, kapitalist dünya okyanusunda tek başına sosyalizmin inşasını tamamlayıp komünizme varacağını söylemedi. Tam tersine Rus devriminin ancak geleceğinin Avrupa (dünya) devrimiyle birlikte olduğunu savundu. Ama hiçbir durumda Sovyet devrimini yaşatmaktan vaz geçmedi, en zor koşullarda bile Avrupa'da devrim olmaması durumunda Sovyet devrimini yaşatmanın yol ve yöntemlerini aradı.

Dünya devrimi beklentisinin devam ettiği önceki dönemde Rus devrimi ile Avrupa devrimi arasındaki ilişkide vurgu Avrupa devrimine iken, dünya devriminin geri çekilmesiyle birlikte Rus devriminin korunması ön plana çıktı. Rus devriminin korunması sadece Rus devrimiyle sınırlı bir gündem değildi. Dünya devrimi Sovyet devriminin imdadına yetişememişti ama Sovyet sosyalizmi ortaya koyduğu eser ve ekonomik ve askeri gücüyle dünya devriminin bir sonraki dalgası için güçlü bir dayanak noktası olacaktı.

İç savaşın ardından hemen hiçbir hazırlık yapılamadan apar topar NEP uygulamasına geçildi. Çünkü işçi sınıfı ile köylülük arasındaki siyasal ve ekonomik ilişki tümüyle bozulmuştu. Dünya devriminin geri çekildiği mevcut koşullarda Lenin'in de vurguladığı gibi Sovyet Rusya'yı kurtaracak olan işçi sınıfıyla köylülüğün büyük kitlesi arasında kurulacak siyasal ilişkiydi. Bu ilişkinin kurulmasının ilk adımı ise küçük ve orta köylülüğün ekonomik durumunun düzeltilmesiydi. NEP uygulaması böyle başladı. NEP'ten beklenti, verilen tavizlerle işçi sınıfıyla küçük ve orta köylülük arasında ekonomik ilişkinin ve politik ittifakın yeniden kurulması, sosyalist ekonominin üzerinde yükseleceği ağır sanayinin finans sorununun (köylüden toplanan vergiler ve tarımsal ürün ihracatıyla) çözülmesiydi. Öte yandan NEP Sovyet iktidarı için bir tehdidi de içeriyordu. Çünkü NEP uygulamasının kırdaki ayrışmayı büyütürken kulakların güçlenmesine yol açacağı kesindi. Daha da önemlisi bir bütün olarak küçük mülkiyetin güçlenmesi kapitalist ilişkilerin güçlenmesi anlamına geliyordu.

Lenin NEP uygulamasına geçildikten sonra sürekli olarak, biryandan bu uygulamanın devam ettirilmesinin önemine dikkat çekerken, öte yandan da bunun taşıdığı tehditleri dile getirmeden geri durmadı; *"Sovyet Cumhuriyetimizde sosyal düzen elbette iki sınıfın iş birliği*

üzerinde yükselmektedir - işçilerin ve köylülerin; ... Bu sınıflar arasında ciddi sınıf farklılıkları ortaya çıkacak olursa, bir bölünme kaçınılmaz olacaktır, fakat sosyal düzenimiz böyle bir bölünme için nedenleri zorunlu olarak içinde barındırmıyor ve MK'mızla MKK'mızın ve tüm Partimizin ana görevi, bir bölünmenin kaynaklanabileceği koşulları dikkatle izlemek ve onu önlemektir, çünkü son tahlilde cumhuriyetimizin kaderi, köylü kitlesinin işçi sınıfıyla birlikte yürüyüp ve onunla ittifaka sadık mı kalacağına, yoksa "NEP'çiler" in, yani yeni burjuvazinin, işçilerle arasını bozmasına, onlardan bölünmesine izin mi vermesine bağlıdır. Bu ikili sonucu ne kadar net görürsek, işçilerimiz ve köylülerimiz bunu ne kadar net kavarsa, Sovyet Cumhuriyeti için felaket getirici olacak bir bölünmeyi önlemek için şansımız o kadar büyük olur." (S.E. IX -419)

Bu tehlikeyi önlemede sınıfın ve partinin elindeki en etkili silah proleter devlettir. Bu yüzden Lenin özellikle 1922'den sonra bütün dikkatini Yeni Ekonomi Politika koşullarında sosyalist insanın sorunlarına verdi. Tarımla sanayi arasında ilişkiyi gözetken bir sanayileşme politikasının yürütülmesi, sosyalist sanayinin, özellikle ağır sanayinin kurulması, emek verimliliğinin artırılması, tarımda kooperatifleşmenin gerçekleştirilmesi ve en önemlisi de devlet aygıtının iyileştirilmesine verdi.

Kasım 1922'de Moskova Sovyet'i Plenum Oturumunda NEP'in bir buçuk yıllık sonuçlarını değerlendirdiği konuşmasını şöyle tamamladı; ***"Sosyalizm şimdi artık uzak geleceğin bir sorunu ya da herhangi bir soyutlama ya da bir aziz tasviri değildir. ... Sosyalizmi günlük yaşamın içine çektik ve burada yolumuzu bulmak zorundayız. Günümüzün görevi budur, çağımızın görevi budur. Bu görev ne kadar zor olursa olsun, önceki görevimize kıyasla ne kadar yeni de olsa ve bize çok zorluk çıkarsa da -hepimizin, yarın değil ama birkaç yıl içinde, ne pahasına olursa olsun bu görevi yerine getireceğimiz ve böylece NEP Rusya'sının sosyalist Rusya haline geleceği inancını ifade ederek bitirmeme izin verin.*** (S.E. IX -414)

Lenin, tarihe bir kazanımı olarak geçen, Proletarya diktatörlüğünün iyileştirilerek korunmasını sosyalist insanın bütün diğer sorunlarının çözümünün kilit noktası, mevcut koşullarda yakalanması gereken ana halka olduğunu söyledi ve bu konuda, hastalığı nedeniyle katılamayabileceğini düşündüğü partinin XII. Kongresi'ne önerilerde bulundu. Ocak 1923'te kaleme aldığı İşçi Köylü Müfettişliği'ni Nasıl Reorga-

nize Etmeliyiz yazısında, mevcut devret yapısını “üstü hafifçe boyanmış” eski devlet mekanizmasının bir “kalıntısı”na benzeterek, iç savaşta yaptıkları gibi, en iyi parti ve sınıf güçlerinin devletin bu kalıntıdan kurtulmasına hasredilmesi gerektiğini vurguladı. Bunun ilk adımı olarak devlet aygıtını denetlemek üzere kurulan İşçi Köylü Müfettişliği Halk Komiserliği ile parti örgütlerini denetleyen Merkez Kontrol Komisyonu’nun nitelik ve nitelik olarak güçlendirerek birleştirilmesini önerdi. Ayrıca Lenin, bu öneriyi devlette ve partide bürokrasinin oluşumunun engellenmesiyle gerekçelendirdi.

Lenin Mart 1923’te yazdığı “Az Olsun İyi Olsun” makalesinde sorduğu şu soruyu sordu; *“Yani bugün şu soruyla karşı karşıyayız: küçük ve cüce köylü üretimimiz göz önüne alındığında, mahvolmuş durumumuz göz önüne alındığında, Batı Avrupalı kapitalist ülkeler sosyalizme doğru gelişimlerini tamamlayana dek dayanabilecek miyiz?* Lenin’in bu soruya verdiği cevap tekti, proleter devlet aygıtının sağlamlaştırılması. Bu sağlamlaştırma işi için XII. Kongreye önerilerini sıraladı; devlet aygıtının sınıfa yabancı unsurlardan, sabatörlerden arındırılması, işçi ve emekçilerin kültür düzeyinin yükseltilerek devlet aygıtında yer almalarını sağlanması, Marks’ın öngördüğü hantal olmayan, ucuz bir aygıtın yaratılması, vb. Az olsun iyi olsun sloganına uygun olarak *“en iyilerin en büyük dikkatle, düşünceyle, uzmanlıkla kullanılması,”* uzmanlaşmış komünistlerin sorumlu görevlere getirilmesini, İşçi Köylü Müfettişliği’nde görevlendirilecek işçi ve köylülerin titizlikle seçilmesini, devlet aygıtını tanımak konusunda sınavdan geçirilmesini istedi.

Dünya devriminin geri çekilmesinin geçici olduğunu, gelecekte *“... dünya mücadelesinin nihai sonucunun nasıl olacağı konusunda bir kuşku kırıntısı bile”* olamayacağını belirtti. *“Bu anlamda sosyalizmin kesin zaferi tamamen ve kesin olarak güvencede”* olduğunu vurgulayarak devam etti; *“Fakat bizi ilgilendiren sosyalizmin nihai zaferinin bu kaçınılmazlığı değildir. Bizi ilgilendiren, biz Rusya Komünist Partisi’nin, biz Rusya Sovyet iktidarının, karşı-devrimci Batı Avrupa devletleri tarafından ezilmemizi engellemek için izlemek zorunda olduğumuz taktiktir. Karşı-devrimci emperyalist Batı’yla devrimci ve milliyetçi Doğu arasında, ... bir sonraki askeri çatışmaya kadar varlığımızın güvence altında olması için ... Şu taktiği izlemeli ya da kendimizi kurtarmak için şu politikayı benimsemeliyiz. İşçilerin köylüler üzerinde önderliklerini ve köylülerin güvenini koruduk-*

tan ve en büyük tutumlulukla toplumsal ilişkilerinden herhangi bir gereksiz masrafın her türlü izini silip attıkları bir devlet inşa etmeye çalışmalıyız.” (S.E. IX -435)

Tarımda kooperatifleşme üzerinde durduğu ve kooperatif örgütlenmesiyle sosyalist inşa arasındaki ilişkiye değindiği “Kooperatifçilik Üzerine” makalesinde ise, Sovyet Rusya’nın önündeki, çağı oluşturan iki görevden birinin “işe yaramayan bütününü önceki çağdan devralınmış” olan devlet aygıtının “yeniden şekillendirilmesi, ikincisinin ise, o olmadan tarımda sosyalist insanın olamayacağı köylüler arasında kültürel çalışma olduğunu vurguladı. Kooperatifleşme ile sosyalist inşa ve kültür devrimi arasındaki bağı şu sözlerle ortaya koydu; **“Köylülük arasında bu kültürel çalışmanın ekonomik amacının kooperatifleşmededir. Tam kooperatifleşme koşuluyla, iki ayağımızla birlikte sosyalist zemine basardık. ... Tam bir kültür devrimi olmadan bu tam kooperatifleşmenin olanaksızdır”** (S. E. -IX-445)

Sonuç olarak Lenin Marks ve Engels’in yolundan yürüyerek dünya devriminin sadık bir savunucusu oldu. Rus devrimini örgütlemeye başladığında da emperyalizmin eşitsiz gelişmesinden hareketle tek ülkede sosyalizmin inşasının mümkün olabileceğini söylediğinde de, Ekim devriminin zaferinden sonra da, iç savaşın en zorlu döneminde, dünya devriminin geri çekilmesinden sonra, Sovyet Rusya’nın tüm kapitalist dünya karşısında tek başına yoluna devam etmek zorunda kaldığında da, bu görüşünden, proletarya enternasyonalizminden asla taviz vermedi.

Parti içinde Rus ve Avrupa devrimiyle ilgili ilk tartışma Brest -Litovsk Barışı sırasında yaşandı. Devrimci savaşı savunan (Buharın, Zinovyev vb.) “Sol” komünistler, Alman işçi sınıfının ayaklanacağı beklentisi içinde Almanya’yla savaşmayı savunuyordu. Troçki ve ekibi, Almanya’yla savaşılması durumunda Avrupa işçi sınıfının Rus işçilerinin sesini duyacaklarını, yenilgi durumunda ise, bunun gelecek kuşakları yeni kavgalara hazırlayacağını savunarak savaştan yana tavır almıştı. Koşulları ağır olsa da Almanya’yla hemen barışı savunan Lenin bu grubu ise, Buharın grubuna **“Almanya’da devrimin ilk gebelik aylarında olduğunu, oysa bizim nur topu gibi bir çocuğumuz olmuştur, sosyalist cumhuriyetimiz ve biz, tekrar savaş açtığımız takdirde bu yavrumuzu katletmiş olacağız.”** diyerek karşı çıktı. Troçki’nin teklifini ise (ordunun terhisi, barışın imzalanmaması) **“uluslararası bir gösteri olarak”** nitelendirdi. (Lenin’in Troçki ile ilgili Polemikleri, Yay. -212, ayrıca Söz ve Eylem sayı-18- sh.100)

Lenin ve Bolşevik Parti Brest- Litowsk Barışı'ndan sonra ve iç savaşın ateşi içinde bile, elinden gelen her şeyi yaptıklarına rağmen, bir türlü gerçekleşmeyen Avrupa devrimi beklentisinden hiç vaz geçmedi. Bu yolu, sadece ulusal bakış açısıyla, Rus devriminin içinde düştüğü zor durumdan kurtulması için değil, dünya devrinin, yani sosyalizmin nihai zaferi için tek çıkış yolu olarak gördükleri için benimsediler. Lenin'in Dünya devriminin geri çekilmesinin ardından aynı bakış açısıyla Sovyet Rusya'nın gelecek proleter devrimler için bir üs olarak tahkim etmek için tüm olumsuzluklara göğüs gererek sosyalizmin inşasına devam ettiler.

Aşağıdaki alıntı bütün bu sürecin bir özeti gibidir. *“Biz, Sovyet tipi devleti yarattık ve böylece dünya tarihinde yeni bir çağ başlattık, bu çağ burjuvazinin egemenliği çağının yerine geçmeye gelmiş olan proletaryanın siyasi egemenliği çağıdır. Bu da -Sovyet tipi devlet ancak birçok ülkenin işçi sınıfının pratik deneyimleriyle “sonuna götürülecek” olmasına rağmen- artık geri alınamaz.*

Fakat sosyalist ekonominin temelini bile sonuna kadar götüremedik. Can çekişen kapitalizmin düşman güçleri bunu hâlâ elimizden alabilirler. Bunun apaçık bilincinde olmalı ve bunu açıkça kabul etmeliyiz, çünkü hayallerden (ve baş dönmesinden, hele de yükseklerde) daha tehlikeli bir şey yoktur. Ve bu acı gerçeği itiraf etmekte kesinlikle hiçbir “korkunçluk” yoktur, en ufak bir yulğunluğa dahi neden olabilecek hiçbir şey yoktur, çünkü biz daima Marksizmin gerçeğinin ABC'si olan, sosyalizmin zaferi için ancak birçok ileri ülkenin işçilerinin ortak çabasının zorunlu olduğunu söyledik ve yineledik. Biz ise şimdilik hâlâ yalnızız ve geri bir ülkede, diğerlerinden daha fazla harap olmuş bir ülkede inanılmaz çok şey yaptık. Bu kadar da değil: Devrimci proleter güçlerin “ordusu”nu koruduk, onun “manevra yeteneği”ni koruduk, bize nerede, ne zaman ve ne ölçüde geri çekileceğimizi (daha sonra güçlü bir sıçrama yapmak için); sonuna kadar götürülmemiş işe nerede, ne zaman ve nasıl yeniden kolları sıvayacağımızı soğukkanlılıkla hesaplamamızı sağlayan zihin beraklığımızı koruduk. Sosyalist ekonominin temellerini tamamlamak gibi tarihi bir “girişim”in (hem de bir küçük köylüler ülkesinde), hata yapmadan, geri çekilmeden, bitirilmemiş ve yanlış yapılan işlere tekrar tekrar yeniden başlamadan sonuna kadar götürülebileceğini sanan komünistlere kesin yitirilmiş insanlar gözüyle bakmak gerekir. Ne hayallere, ne de yulğunluğa kapılan, bu zorlu göreve girirken

tekrar tekrar “ta baştan başlamak” için organizmanın gücünü ve esnekliğini koruyan komünistler ise yitirilmemiştir (ve büyük ihtimalle hiçbir zaman da yitirilmeyeceklerdir).

Ve yanı başımızda, tüm dünyada, bizden bin kez daha zengin ve askeri olarak güçlü daha ileri ülkeler, övgüler yağdırdıkları. çok iyi bildikleri, yüzyıllardan beri sınanmış “kendi” kapitalist ekonomi alanlarında gerilemeye devam ederken , tüm harap olmuşluk, yoksulluk, gerilik ve açlığımıza rağmen sosyalizmi hazırlayan ekonomi alanında şu ya da bu noktada ilerlemeye başladığımız için, en ufak da olsa herhangi bir yılgınlığa düşmemize bir o kadar az izin vermemiz, bunun için bir o kadar az neden var.” (S.E. -X-338)

Tek Ülkede Sosyalizm Hakkında Zinovyev, Troçki ve Stalin

Brest-Litowsk Barışı sonrası dönemde Lenin, birçok makalesinde Avrupa devrimi beklentisi ve Rus devrimiyle ilgili yazılar yazdı. Dünya devriminin geri çekilmesinden sonra da konuyu, yeni ve beklenmedik koşulların farklı bağlamlarıyla ele aldı ve vurguyu; dünya devriminin gelecek dalgasına kadar Ekim devriminin korunması ve Sovyet Rusya'yı gelecekteki devrimler için bir üs olarak örgütlenmesine yaptı. Bunun için parti ve devletin önüne, devrimi korumayı taviz vermeden, sosyalizmin inşasında yoğunlaşılması hedefini koydu. Bütün bu süre zarfında parti içinde Lenin'in görüşlerine herhangi bir karşı çıkış olmadı. Ta ki, Lenin'in ölümünden sonra Parti içinde iktidar mücadelesinin alevlendiği ana kadar. Böylece tek ülkede sosyalizm konusu genel olarak hem komünist hareketin ve hem de Bolşevik Parti'nin tartışma zemininde önemli bir yer işgal etmiş oldu.

İktidar çatışmasının bir tarafını Stalin-Buharin Bloğu ve bu bloğu izleyen MK çoğunluğu, öteki tarafını ise Troçki, Zinovyev Bloğu oluşturuyordu. Fiilen iki parti görüntüsünün ortaya çıkmasına yol açan ve sonu tasfiye ve ölümlerle biten bu çatışmanın ilk kıvılcımı, partinin Nisan 1925'te düzenlediği XIV. Konferansı'nda, Stalin'in tek ülkede sosyalizmin inşasından söz etmesiyle ateşlendi. Bu konferansta hiç kimse (ne Kamanev ne Zinovyev ne de Troçki ve diğerleri) Stalin'in bu söylemine karşı çıkmadı. 1925 yılı ortalarında Zinovyev-Troçki bloğu-

nun belirginleşmesiyle birlikte bu blok tek ülkede sosyalizm sorununu, iktidar mücadelesini üzerinde kurdukları Stalin eleştirisinin temel argümanlarından başlıcası haline getirdi. Böylece Parti içinde keskin bir tartışma başladı.

Her iki blok da tartışmayı ağırlıklı olarak Lenin'den yaptıkları alıntılar ve bu alıntılardan kendi tezlerini destekleyen kısımları seçerek yürüttü. Bunun kısmen istisnasını Troçki oluşturdu. O Lenin'den yaptığı alıntıları daha çok kendi "Sürekli Devrim Teorisini" ön plana çıkarmak için kullandı. Böylece Troçki, Zinovyevcilerle blok oluştururken reddetmek zorunda kaldığı sürekli devrim teorisine yeniden geri döndü.

Karşı blok tartışmanın konusunu mecrasından kopararak, Stalin'in dünya devriminden vazgeçtiği argümana dayandırdı. Lenin'in bu konuda söylediklerini, bu argümanı güçlendirecek tarzda ele alarak sonuca varmaya çalıştı. Lenin'in konuya nasıl yaklaştığını yukarıda ayrıntılı olarak ele aldık, şimdi de tarafların bu konuda ne söylediklerine bakalıyız.

Tartışma sırasında Zinovyev, Marks ve Engels'ten alıntılarla Stalin'in söylemini boşa çıkarmaya çalıştı. Zinovyev, Kasım 1926'daki "Uzatmalı Komintern Yürütme Komitesi VII. Kongresi'nde (doğrusu Plenum olmalı-y) Marks ve Engels'ten alıntılar yaparak başladığı eleştirisini, Lenin'den yaptığı alıntılarla tamamladı. Marks'ın devrimin bir ülkede başlayabileceğini, bu ülkenin sanayide en ileri ülke olmasının zorunlu olmadığını "sosyalist devrimin" *"tek bir ülkede ilk zaferini sağlayabilir ve sosyalizmin inşasına başlayabilir; ancak bir ülkede tamamen zafere ulaşamaz"* olduğunu söylediğini, hiçbir alıntı yapmadan ileri sürdü. Devamında Ekim 1858'de Engels'e yazdığı mektuba değindi. Marks'ın mektubunda, Kıta Avrupa'sında devrimin eli kulağında olduğunu ve başlar başlamaz sosyalist bir nitelik kazanacağını belirttiğini "burjuva toplumu hareketi henüz yükseliş aşamasındayken, dünyanın bu küçük köşesinde hareket ezilmeye yazgılı değil mi?" diye sorduğunu söyledi. Marks'ın sözü edilen mektupta Engels'e ne yazdığına bakalım; *"Burjuva toplumun, on altıncı yüzyılını yaşadığını yadsıyamayız.-Tıpkı birincisinin burjuvazinin dünyaya gelişini haber vermesi gibi, bu ikinci on altıncı yüzyıl, umarım burjuvazinin kara haberini getirir. ... Bizim için güç soru şu: Kıta Avrupa'sında devrimin eli kulağında ve üstelik başlar başlamaz sosyalist bir nitelik kazanacak. Çok daha geniş bir toprak üzerinde burjuva toplumu hareketi henüz yükseliş durumundayken, dünyanın bu küçük köşesindeki hareket*

ezilmeye yazgılı değil mi?” (Marks, Engels-Seçme Yazışmalar-I-Sol yay-126) Marks’ın yazdıkları bunlar. Zinovyev söz konusu mektupta, Marks’ın yazmadıklarını Marks’ın ağzından söylemeye devam ediyor. Şöyle; *“Bu durumda Marx, Kıta Avrupa’sında işçi sınıfının (tek bir ülkede bile olsa) başa geçmemelidir şeklinde bir “sonuç” çıkarmamıştır. Bu durumda Marx, işçi sınıfı bir tek ülkede iktidarı ele geçirdikten sonra sosyalizmin inşasına başlayamaz diye bir “sonuç” çıkarmamıştır. Fakat Marx aynı zamanda, “karşılaştırılmayacak kadar büyük toprakları kapsayan ve gelişmekte olan burjuva toplumu söz konusu olduğunda”* (Marks’tan alıntı-y) *yaratılabilecek bazı şartlar dahilinde kıtadaki toplumsal devrimin bastırılabilceği tehlikesini görmüştür.”* Zinovyev, Marks’ın 1858’de yazdığı bu mektuba neden değinmek zorunda kalmıştır. Belli ki, Zinovyev hala Nisan 1917’deki, “Rusya’nın sosyalist devrime hazır olmadığı eski” konumunu muhafaza ediyor. Zinovyev “Gotha Programının Eleştirisi” kitabına da değinmeden edemedi, Gotha Programı’nda da Marks’ın tek ülkede zaferin kazanılamayacağını yazdığını, alıntı yapamadan ima etmekle yetindi. (Tek Ülkede Sosyalizm mi Dünya Devrimi mi? -Göçebe yay. 25)

Zinovyev, Marks’tan yaptığı alıntıları yeterli gördükten sonra Engels’e başvurdu. Engels’in “Komünizmin İlkeleri”nde “bu devrim herhangi bir ülkede ilerleyebilir mi?” sorusuna hayır cevabı verdiğini söyledi. Oysa Engels’in cevapladığı soru; *“Bu devrimin (sözü edilen devrim komünist devrimdir-y) yalnızca tek ülkede yer alması olanaklı olacak mıdır?”* sorusuydu. Engels bu soruya büyük sermayenin yer-yüzündeki bütün halkları birbirine bağladığını, bütün uygar ülkelerde burjuvazi ve proletaryanın iki temel sınıf haline geldiğini ve bunlar arasındaki savaşımın günün temel savaşımı olduğunu belirttikten şöyle yanıtladı; *“Komünist devrim, bu yüzden, hiç de salt ulusal devrim olmayacaktır”* (Seçme Yapıtlar -I-111) Zinovyev, Engels’in “komünist devrim” ile başlayan cümlesinden, “komünist” kelimesini çıkarttı, Engels’in “devrim herhangi bir ülkede ilerleyebilir mi?” sorusuna hayır cevabı verdiğini iddia ederek, kendi görüşünü Engelse onaylattı. “Küçük bir hile”. (Zinovyev, age -25-26)

Zinovyev, Engels’ten sonra birbiri ardı sıra Lenin’den birçok alıntı sıraladı. Sıraladığı alıntıların ortak noktası, “tam”, “kesin zaferin tek ülkede olanaksızlığı”, “sermayenin tek bir ülkede kesin yenilgiye uğratılamayacağı” “Rusya’daki devrimin Batı Avrupa’daki işçi sınıfı tarafından desteklenmeden sağlam bir zafere ulaşamayacağı”, vb.

oluşturdu. (Yukarıda Lenin'den yapılan alıntıların hemen hepsine değinildi.) Zinovyev, Lenin'in "Avrupa Birleşik Devletleri Üzerine" makalesindeki "kapitalistleri devirip sosyalist üretimi örgütledikten sonra, Sömürücü sınıfların ve devletlerin karşısında savaş gücüne başvurabilir." sözlerini karşıtlarının yani Stalin'in, ya sosyalist ekonominin örgütlenmesi için yüzyıl bekleme, ya da bu sorunu birkaç haftada çözme gibi yanlış yorumlandığını, bunun, "zamanımızda artık dünya devrimine yer olmadığı", anlamına geldiğini ileri sürdü. Karşıtlarının, Lenin'in bu söyleminden böyle absürt bir akıl yürütmeye böyle bir sonuç çıkartıp çıkartmadığını bilmiyoruz. Ancak kendisi de, sosyalist ekonominin örgütlenmesi için kaç yıl gereklidir, ya da geciken devrimler nasıl hızlandırılacak konularında hiçbir öneri sunmadı.

Stalin'in 1924 yılında gündeme getirdiği bu konuya neden ses çıkarmadığını, XIV. Parti oturumunun sorunu bir sonuca bağlamadan bitmesiyle açıkladı. Konuşmasını şu sonuçları çıkararak tamamladı. "*Gerçi sosyalist inşa için bir hedef gereklidir. Ama neden bu hedef ulusal olabiliyor da uluslararası olamıyor. ...Sovyetler Birliğinde işçi sınıfı ile köylülük arasında anlaşma sağlanabilir, bu bir, diğer ülkelerdeki devrimler gecikmeyle olsa bile, çok geç kalmadan gelecekler, bu da iki.*" (Zinovyev, age-20-24)

Troçki de Zinovyev gibi Stalin'in tek ülkede sosyalizm sorununu gündeme getirmesinden sonra, uzun bir süre sessizliğini korudu. Kamanev ve Zinovyev ile bir blok kurduktan sonra 1926 Ağustos'unda bu konudaki düşüncelerini açıklamaya başladı. Konunun gündeme gelmesini Alman devriminin Ekim 1923'teki yenilgisiyle ilişkilendirdi. Tony Cliff, Troçki kitabının III. cildinde şunları yazdı; "*Nasıl ki Alman Devrimi'nin coşkusu, Rusya'nın işçi kitlelerini sardıysa, onun yenilgisi de bozucu bir etki yarattı. Troçki, birkaç yıl sonra yazdığı şu sözlerinde ne kadar haklıydı*" dedikten sonra Troçki'den şu alıntıyı yaptı; "*Alman Devrimi'nin ezilmesi, bizim işçilerimize en sert darbeydi. Bu onlara ağır geldi; kaderlerini değiştirme umutlarını daha uzak bir geleceğe ertelediler. Yerel işlerle ilgili meselelere ilgisizliği, atomizasyonu ve pasifliği artırdı; şovenizmin ve Kara Yüzcülüğün, vb. hortlamasına neden oldu. Buna cevap olarak (elbette sadece buna değil) tek ülkede sosyalizm teorisi tepeden indi*". (Cliff, cilt- III-78)

Her zamanki Troçki, gelişmeler kendi öngördüğü gibi geliştiğinde, bu onun teorisinin doğrulanmasıdır, yok aksi yöndeysel suçlu olayları kavrayamayan işçilerdir.

“Uzatmalı Komintern Yürütme Komitesi VII. Kongresi’nde konuşan Troçki de tek ülke sorununa değindi. O da Lenin’den alıntılar yaptı. Alıntıların çoğu bizim yazı içinde yaptığımız ya da yukarıda Zinov-yev’in dile getirdiği alıntılar olduğu için yeniden tekrarlamayı gereksiz görüyoruz. Lenin’den yaptığı bir alıntıda o da “küçük bir oynama yaptı, şöyle; *“Kapitalizmin gelişmiş olduğu ülkelerde on yıllar içinde oluşan ve tarımda çalışan bir işçi sınıfı vardır. Yalnız böyle ülkelerde, yani bu sınıfın yeterli derecede gelişmiş olduğu ülkelerde, kapitalizmden sosyalizme geçiş olasıdır”* (Tek Ülkede Sosyalizm mi Dünya Devrimi mi? (Göçebe yay.-79)

Lenin’in söylediği ise şudur; *“Gelişmiş kapitalist ülkelerde, on yılların seyri içinde oluşmuş bir tarımsal ücretli işçiler sınıfı vardır. Sadece böyle bir sınıf sosyal, ekonomik ve politik olarak, sosyalizme doğrudan geçişin dayanağı olabilir. Bu sınıfın yeterince gelişmiş olduğu sadece bu tür ülkelerde kapitalizmden sosyalizme doğrudan geçiş mümkündür ve devletin geneli bakımından özel geçiş önlemleri gerektirmez.”* (S.E.-IX-134) Troçki alıntıdan “doğrudan geçiş” kelimelerini çıkartarak, sanki Lenin Rusya gibi geri bir ülkede sosyalizme geçişin mümkün olamayacağını söylediği kanısını yaratmaya çalıştı.

Troçki, konuşmasına Stalin ve Buharin’den alıntılarla devam etti. Kapitalizmin eşitsiz gelişme yasasına değindi. İngiltere ve Japonya örneğini vererek “İngiltere dünyanın hâkimi iken”, Japonya’nın kendi içinde kapanık bir feodal ülke olduğu örneğinden hareketle kapitalizmin eşitsiz gelişmesinin 19 yy. 20 yy.’dan daha fazla olduğunu ileri sürdü. (*“19’uncu yüzyılda bu eşitsiz gelişme 20. Yüzyıl’a göre daha fazla idi. O zaman 19’uncu yüzyılda, İngiltere dünyanın hakimi iken, bundan bir önceki kuşak Japonya’yı halen kendisi içine kapanık bir feodal devlet olarak hatırlamaktadır”* – Troçki, age- 78) Bu örnek bize, Troçki’nin emperyalizm döneminde kapitalizmin eşitsiz gelişme yasasını, kapitalist sistemin güç-bağımlılık ilişkisi temelinde uluslararası örgütlenmesi olarak değil de ileri ve geri ülkeler arasında bir kalkınma farklılığı olarak gördüğünü ortaya koyuyor.

Troçki 1917 Ağustos’unda, yani henüz Bolşevik Parti’ye yeni katıldığı dönemde, söylediği şu sözleri tekrarladı; *“Devrimci Rusya’nın tutucu Avrupa karşısında yaşamını devam ettireceğini düşünmek ümitsiz bir şeydir.”* ve Aralık 1926’da da (konuşmayı yaptığı tarih) bu görüşün arkasında olduğunu savundu. Stalin’in 1924 ve 1926’da tek ülkede sosyalizm hakkında söylediklerin alıntılanarak (bunlara daha sonra de-

ğınilecek) iki söylem arasındaki farkı vurguladı. Ardından haklı olarak, Buhari'nin "eğer dış müdahale olmazsa, biz sosyalimi hatta teknik bakımdan sefil olan bir temel üzerinden kurabiliriz." söylemini alaylı bir dille eleştirdi.

Troçki eleştirilerine sosyalist ekonominin tam olarak kurulup kurulmadığı noktasından devam etti. Lenin'in *"Biz sosyalist ekonominin temellerini tam anlamıyla atmış değiliz"*, Kooperatiflerin sosyalizmin inşasındaki önemini belirttiği "Kooperatifler Üzerine"deki yazısında Lenin'in *"ancak bu henüz sosyalist toplumun inşası değildir, inşa için gerekli ve yeterli olan her şeydir."* dediğini söyledi. Lenin'in bu sürecin yirmi yıldan fazla süreceğini belirttiğini hatırlatarak, dinleyenlere şöyle seslendi; "Eğer tüm dünyada olup bitenlerden bağımsız olarak sosyalizmin inşasını otuz veya elli yıl içinde sona erdirebilmek için yeterli gücün var olup olmadığını sorarsanız, bu sorunun temelden yanlış olduğunu söylerim. Sosyalizmin inşasını ilerletecek ve böylece uluslararası devrimci işçi sınıfına yardım etmek için yeterli güce sahibiz.

Uluslararası işçi sınıfının on, yirmi, otuz yıl içinde iktidarı ele alma olasılığı bizim sosyalizmi inşa etme olasılığından hiçbir şekilde daha az değildir, hatta fazladır. ... Sosyalizmin inşası için ne kadar zamana ihtiyacımız var? Lenin köylü (tarım) ülkemizin geri kalmışlığından dolayı sosyalizmi yirmi yılda inşa edemeyeceğimizi ifade etmişti. Otuz yıl içinde de sosyalizmi inşa edemeyeceğiz. Asgari otuz yıldan elli yıla kadar süreceğini kabul edelim." Troçki Avrupa'da kurulan dengenin geçici olduğunu belirterek, muhaliflerini kapitalizmin güçlü bir denge kurabileceğine inandığını söyledi. *"Eğer bunun olasılığına inanıyorsanız (ama ben kapitalizmin bu gibi şanslarının olduğuna inanmıyorum) eğer buna kısa bir süre için de olsa teorik olarak olanak verilirse, o zaman demektir ki kapitalizm, Avrupa ve dünya ölçüsünde kendi tarihsel misyonunu henüz yerine getirmemiştir; o zaman bugünkü kapitalizm emperyalist ve çürüyen bir kapitalizm değil, aksine kendini geliştiren, ekonomiyi ve kültürü daha çok ilerleten bir kapitalizmdir. Bu da bizim daha erken dünyaya geldiğimiz anlamına gelir."* Görüldüğü gibi Troçki, eğer on, yirmi, otuz yıl içinde dünya devrimi gerçekleşmezse, o teoriyi ve Ekim Devrimi'ni de inkâr etmeye hazır. Troçki konuşmasını şöyle sürdürdü; *"Bizim sosyalizmi inşa etmek için gereksindiğimiz otuz ila elli yıl süresinde kapitalizmin ileriye doğru bir gelişim göstereceğinden hareket edilirse, o zaman bizim ya boğulacağımız ya da yıkılacağımız sonucuna varmamız gerekiyor."*

Çünkü yükselen kapitalizm, diğer şeylerin dışında ... çok ilerlemiş savaş tekniğine sahip olacaktır. ...Bundan başka biliyoruz ki, kuvvetle tırmanan bir kapitalizm işçi aristokrasisinin yardımıyla kitleleri savaşa sürükleyebilir. Görünüşe göre bu karanlık hedef genel dünya ekonomik durumuna göre alındığında olasılık dışıdır. Her ne olursa olsun ülkemizdeki sosyalizm hedefini (böyle bir hedefe göre) inşa edemeyiz. Geriye ikinci hedef kalıyor. Dağılan ve çürüyen kapitalizm, işte bu temeldir ki, Avrupa işçi sınıfını üzerinde yavaş ama emin olarak devrim yapma sanatını öğrenecektir. O zaman böyle bir şey düşünülebilir mi? Avrupa kapitalizmi otuz ila elli yıl boyunca çürümüşlük sürecini devam ettirsin, ama işçi sınıfı devrimini yapmaya ve sonunu getirmeye yeteneksiz olsun.”

Troçki kendi varsayımını somut gerçek yerine koyarak, devam ediyor. *“Hangi anlamda, Avrupa işçi sınıfının kırk elli yıl içinde iktidarı ele alamayacağı varsayımını kabul etme, bir komünistin teorik ve siyasi görevidir. Eğer Avrupa işçi sınıfı iktidarı ele alacaksa, bu durumda tartışma konusu da ortadan kalkmış demektir. Sosyalizmi Avrupa işçi sınıfının iktidarı alması halinde daha ziyade, köylülükle beraber daha kolay inşa edeceğimize inanmak için teorik ve siyasi hiçbir neden görmediğimi iddia ediyorum.*

Hayır. Bu konuda daha çok şansa sahip olan Avrupa işçi sınıfıdır. ... Neden bu iki unsur karşı karşıya konuluyor da Lenin’in yaptığı gibi “iki koşul” halinde birbirine bağlanmıyor? Neden sosyalizmin tek ülkede inşasının teorik olarak onaylanması istenmektedir. Bu hedef nereden ortaya çıktı? Neden bu hedef 1925 yılına kadar hiç kimse tarafından ön plana getirilmemişti.” (age-86-89)

Troçki taktiğini somut duruma göre değil de kaçınılmaz olan, ama mevcut durumda tarihi saptanamayan Avrupa devrimine bağlayarak, sorunu üstünden atlayarak çözmeyi öneriyor. Bu durumda Sovyet Rusya’ya Avrupa devriminin yeniden ayağa kalkacağı günü beklemek dışında hiçbir yol kalmıyor. Avrupa devrimi ancak yeni bir devrimci durumda harekete geçeceğine göre, Sovyet Rusya bu devrimi nasıl hızlandıracaktır? Troçki’de bu sorusunun cevabını aramak boşunadır. Çünkü Troçki bu konuda, Avrupa devriminin sonuçta geleceğinden başka bir şey söylemiyor.

Dünya devrimi her komünist için uğruna savaşılması gereken bir amaçtır, bunda herhangi bir sorun yok, sorun dünya devriminin geri çekildiği, Sovyet Rusya’nın yakaladığı nefes molasında, sosyalizmin

inşasına yöneldiği mevcut koşullarda RKP(B) ve Komintern'in hangi taktikleri uygulayarak bu amaca ulaşacağıdır. Üstelik RKP(B) bu sorunla ilk kez karşı karşıya gelmiyordu. Mart 1918'de Almanlarla barış imzalanması döneminde Sovyet Rusya bu sorunla karşı karşıya gelmişti. O zaman Troçki ve Buharin Almanya ile barışı savunduğu için Lenin'i dünya devrimine ihanet etmekle suçlamıştı. Ama sonunda Troçki ve Buharin'in beklentisi gerçekleşmedi. Troçki, Brest Litovsk Barışı sırasında olanlardan ders almamışa benziyor, o sırada Alman işçi sınıfının ayaklanacağı bekleniyordu, olmadı. ***Bir Marksist taktiğini belirlerken muhtemel gelişmeleri hesaba katar, ancak muhtemel gelişmeler üzerine taktik kuramaz. Avrupa devriminin gerilemesinin geçici olduğu, yeniden ayağa kalkacağı ne kadar kesin ise, mevcut koşullarda gerilediği de o kadar kesindi. Böylesi koşullarda taktik sanki ortada bir devrimci durum varmış gibi düşünülüp kurulamaz. Brest-Litovsk bu konuda yaşanan en acı deneyimdi.***

O zaman Lenin; Troçki ve Buharin'in izlediği taktiği söyle yanıtlamıştı; ***“Evet, uluslararası dünya devrimini göreceğiz, fakat şimdilik bu henüz çok iyi, çok güzel bir masal. ...Her şeyi bu karta bağlıyorsunuz. (Alman devrimini kastediyor-y) Devrim patlak verirse, her şey kurtulur. Elbette! Fakat devrim istediğimiz gibi gelmezse, hemen yarın muzaffer olmazsa ne olacak? ... Ekim-Kasım aylarında bir ülkede uygulanan devrimin zafer dönemi taktiğini, fantezimizin yardımıyla dünya devriminin gelişimine aktarma çabası -bu çaba başarısızlığa mahkûmdur-. ... Dünya devriminin meydan muhaberesini heyecanla anabilirsiniz, çünkü o gelecek. Her şey zamanı geldiğinde olacak, fakat şimdi öz disiplini yaratmaya, ne pahasına olursa olsun tabii olmaya başlayın ki, örnek bir düzene sahip olalım, işçiler hiç olmazsa günde bir saat savaşmayı öğrensinler. Bu, güzel bir masal anlatmaktan biraz daha zor. Şimdi mesele budur, böylece Alman devrimine, uluslararası devrime yardım etmiş olursunuz.”*** (S.E. VII.-311-314)

Troçki, Brest Litovsk Barışı sırasında yaşananlardan ders almış olmamalı ki yeniden aynı taktik hataya düşüyor. İşçi sınıfının devrimci bir durumla henüz devrimci olmayan bir durumda izleyeceği taktiği birbirinden ayıramıyor. Lenin Mart 1923'de, dünya devriminin geri çekilmesinin ardından Bolşeviklerin izlemesi gerekli taktikle ilgili olarak şunları yazdı. ***“Fakat bizi ilgilendiren sosyalizmin nihai zaferinin bu kaçınılmazlığı değildir. Bizi ilgilendiren, biz Rusya Komünist Partisi'nin, biz Rusya Sovyet iktidarının, karşı-devrimci Batı Avru-***

pa devletleri tarafından ezilmemizi engellemek için izlemek zorunda olduğumuz taktiktir. Karşı-devrimci emperyalist Batı'yla devrimci ve milliyetçi Doğu arasında, ...bir sonraki askeri çatışmaya kadar varlığımızın güvence altında olması için ... Şu taktiği izlemeli ya da kendimizi kurtarmak için şu politikayı benimsemeliyiz. İşçilerin köylüler üzerinde önderliklerini ve köylülerin güvenini koruduktan ve en büyük tutumlulukla toplumsal ilişkilerinden herhangi bir gereksiz masrafın her türlü izini silip attıkları bir devlet inşa etmeye çalışmalıyız.” (Az Olsun İyi Olsun, S.E. IX-435)

Lenin benzer bir cevabı Kautsky'le girdiği polemikte dile getirdi. Kautsky'nin Ağustos 1918'de yazdığı “Proletarya Diktatörlüğü” broşüründe birçok konuda, (Proletarya diktatörlüğü, demokrasi, Sovyetler'in rolü, Kurucu meclis, Enternasyonalizm, Sovyet Anayasası vb.) Bolşevikleri eleştirdi. Lenin, bu eleştirilere “Proleter Devrim ve Dönek Kautsky” broşürüyle karşılık verdi. Broşürde, Kautsky'nin Bolşeviklere yönettiği eleştirilerden bir diğeri de Bolşeviklerin bütün umutlarını ve tüm taktiklerini Avrupa devrimine bağladıklarını, bu gerçekleşmeyince bu kez dönüp Avrupa işçi sınıfını suçladıklarıydı. Lenin bu eleştirilere şu cevabı verdi; *“Birincisi, hasmına önce apaçık bir budalalık isnat etmek, sonra da bunu çürütmek akıllı insanların yöntemi değildir. Bolşevikler taktiklerini, öbür ülkelerde belli bir tarihte patlak verecek devrime göre ayarlamış olsalardı, bu tartışma götürmez bir aptallık olurdu. Fakat Bolşevik Parti bu aptallığı yapmamıştır; ... Az çok yakın, fakat tarihi belli olmayan bir Avrupa devrimini hesaba katan taktikle, Avrupa devriminin belli bir tarihte patlak vermesini bekleyen taktiği aynı kefeye koyuyor. Küçük, çok küçük bir tahrif! ...İkinci taktik budalalıktır. Birinci taktik ise bir Marksist için, her devrimci proleter ve enternasyonalist için görevdir, çünkü sadece bu taktik bütün Avrupa ülkelerinde savaşın yarattığı nesnel durumun doğru Marksist değerlendirmesine dayanır, sadece bu taktik proletaryanın uluslararası görevlerine uygundur.*

İkincisi, Bir devrimci durum mevcutsa, Avrupa devrimine güvenmek bir Marksist'in görevidir. Sosyalist proletaryanın devrimci bir durumdaki taktiğiyle devrimci olmayan bir dutumdaki taktiğinin aynı olamayacağı Marksizmin en basit gerçeğidir. ...Proleter devrim sadece Avrupa'da değil, tüm dünyada herkesin gözü önünde olgunlaşıyor ve Rusya'da proletaryanın zaferi onu geliştirmiş, hızlandırmış ve desteklemiştir. Sosyalizmin tüm zaferi için bütün bunlar az

mıdır? Elbette azdır. Bir tek ülke daha fazlasını yapamaz. Fakat bu tek ülke Sovyet iktidarı sayesinde o kadar çok şey yapmıştır ki, yarın dünya emperyalizmi, Sovyet iktidarını, belki de Alman ve İngiliz-Fransız emperyalizmi arasında bir anlaşma yoluyla boğacak bile olsa, böyle kötülerin en kötüsü durumda bile, Bolşevik taktik sosyalizme muazzam bir yarar sağlamış ve yenilmez dünya devriminin büyümesini ilerletmiş olacak.” (Proleter Devrim ve Dönek Kautsky, S.E. VII-192-198)

Stalin’e gelince, o da kendi tek ülkede sosyalizm savunusunu tıpkı Zinovyev ve Troçki gibi, Lenin’den yaptığı alıntılara dayandırdı. Stalin dünyanın eski durumuyla yeni durumunun (emperyalizm dönemi) bir karşılaştırmasını yaparak, eskiden devrimin gelişmiş kapitalist ülkelerde gerçekleşeceğinden söz edildiğini, kapitalizmin emperyalist aşamasında, gelişmenin eşitsiz karakterine bağlı olarak bu durumun değiştiğini, devrimin koşullarının tüm dünyada olgunlaştığını, Lenin’den alıntı yaparak kapitalizmin en zayıf noktadan kırılacağını bu değişimin Ekim devrimiyle doğrulandığını belirtti. Yine Lenin’e başvurarak sosyalizmin bir tek ülkede bile zafer kazanacağını vurguladı. (Eşitsiz gelişim yasasının emperyalizm öncesi kapitalizm içinde geçerli olduğuna ve aralarındaki farklılığa daha önce değinilmişti.)

Nisan 1924’te “Sverdlov Üniversitesi’nde yaptığı konuşmaları “Leninizm’in Temelleri” broşüründe topladı. Tek ülkede sosyalizm konusundaki görüşlerini ilk kez bu broşürde dile getirdi. Stalin’in Ocak 1926’da yayınlanan “Leninizm’in Sorunları” broşüründe önceki görüşlerini daha da ayrıntılandırdı. Bu broşürde önceki broşürdeki görüşlerinden alıntılar yaparak şunları yazdı; ***“Eskiden (kapitalizmin emperyalizm önceki dönemi, Marks, Engels dönemi kastediliyor-y) devrimin bir tek ülkede başarıya ulaşması olanaksız sayılmaktaydı, çünkü burjuvaziyi yenmek için, bütün ileri ülkelerin, hiç değilse bu ülkelerin çoğunluğunun proletaryasının, ortak eyleminin gerekli olduğuna inanılıyordu. Şimdi bu görüş artık gerçeğe uymamaktadır. Şimdi, devrimin bir tek ülkede zaferini olanak dahilinde görmek gerekir, çünkü emperyalizm koşulları içinde çeşitli kapitalist ülkelerin birbirine eşit olmayan sıçramalı gelişmesi, emperyalizmin bağrında kaçınılmaz savaflara neden olan felaketli çelişkilerin gelişmesi, bütün dünya ülkelerinde devrimci hareketin büyümesi, bütün bunlar, proletaryanın tek tek ülkelerde zaferini yalnız olanaklı değil, hatta zorunlu da kılmaktadır. Bu tez tamamıyla doğrudur ve hiçbir yorum***

gerektirmez. ...Ama Leninizm'in İlkeleri broşüründe bir ikinci formül daha vardır. Bu formülde şöyle denilmektedir: Bir tek ülkelerde burjuvazinin iktidarı devirmek ve proletaryanın iktidarını kurmak demek, henüz sosyalizmin tam zaferini sağlamak demek değildir. Sosyalizmin başlıca görevi-sosyalist üretimin örgütlendirilmesi-henüz geleceğin sorunudur. Bu sorun çözüme bağlanabilir mi? Birçok ileri ülkenin proleterlerinin ortak çabaları olmadan sosyalizmin kesin zaferine ulaşılabilir mi? Hayır, ulaşamaz. Burjuvaziyi devirmek için tek ülkenin çabaları yeter, devrimimizin tarihi buna tanıklık eder. Sosyalizmin kesin zaferi için, sosyalist üretimin örgütlendirilmesi için bir tek ülkenin, özellikle Rusya gibi bir köylü ülkesinin çabaları yetmez; bunun için birçok ileri ülkenin çabaları gerekir.” (Stalin, Leninizm'in Sorunları, Sol yay. – 173-174)

Alıntıdaki “birçok ileri ülkenin çabaları” cümlesinin belirsizliği (devrim mi, dayanışma mı olduğu) bir yana, Stalin'in bu formülasyonu farklı kelimelerle de olsa Lenin'in 1915'de “Avrupa Birleşik Devletleri Üzerine” makalesindeki ilgili bölümle benzerdir. Fakat Stalin daha sonra bu formülasyonun eksik olduğunu söyledi. Eksikliğini şöyle açıkladı; **“Bu formülasyonun eksikliği, farklı iki soruyu tek soru içinde birleştirmesidir: bir tek ülkenin güçleriyle sosyalizmin tam olarak kurulması olanağı sorusu -ki, bu soruyu, evet diye yanıtlanmamalıdır-; başka birkaç ülkede devrim zafere ulaşmadan proletarya diktatörlüğünü kurmuş olan ülkenin müdahalelere karşı ve bunun sonucu olarak da eski düzenin hortlatılmasına karşı kendini tam güven içinde sayıp saymayacağı sorusu- ki bu soru da olumsuz olarak yanıtlanmalıdır.-“**

Stalin sorunu ikiye bölerek düzelttiğini iddia ettiği bu bölünmeye yol açan çelişkileri, biri ülkede “*proletarya ile köylülük arasındaki iç çelişki*” ve diğeri Sovyet Rusya'yla “*tüm kapitalist ülkeler arasındaki dış çelişki*” olmak üzere iki grup çelişki bulunmasıyla açıkladı. Birinci grup çelişkinin “tek ülkede sosyalizmin kuruluşunu” ikinci grup çelişkinin ise “sosyalizmin kesin zaferini” temsil ettiğini ileri sürdü. **“Bir tek ülkenin çabalarıyla kesinlikle üstesinden gelinebilen birinci grup çelişkileri, çözümlenmesi için birçok ülkenin proleterlerinin çabalarını gerektiren ikinci grup çelişkilerle”** karıştırmanın, **“Leninizm'e karşı en kaba hatalardan birine düşmek ya bir şaşkın ya da onmaz bir oportünist olmak”** demek olduğunu söyledi. Devam ederek; **“Sosyalizmi sonuna kadar kurabiliriz ve işçi sınıfının önderliği altında**

köylülükle birlikte sosyalizmi kuracağız ...Çünkü bizde proletarya diktatörlüğü koşulları altında her çeşit iç zorunlulukların tümünün üstesinden gelecek (ve kendi öz güçlerimizle onların üstesinden gelebiliriz) tam bir sosyalist toplumu kurmak için gerekli bütün önkoşullar vardır.” Ve Stalin bu sözlerine kanıt olarak Lenin’in “Kooperatifçilik Üzerine” yazısındaki “*sosyalist toplumu kurmak için gerekli her şeye sahibiz*” sözünü gösterdi. (age-174-176)

Stalin’in Sovyet Rusya’nın karşı karşıya bulunduğu durumu ve bunun içerdiği çelişkileri iki gruba ayırarak çözümlemesi, en hafif deyimiyle doğru, diyalektik bir yöntem değildir. Her şeyden önce kapitalizm tek ülkedeki sosyalizm için sadece bir dış olgu değildir. Kapitalizm ile tek ülkedeki sosyalizm karşıt kutupları temsil etseler de aynı devletler sistemi içinde yer alırlar. Bu nedenle de birbirlerini karşılıklı olarak, ekonomik, politik, askeri ve diplomatik olarak etkilerler. Kapitalist devletler tek ülkede sosyalizmin varlığından etkilense de karşı etki, yani kapitalizmin sosyalist devlet üzerindeki etkisi, kapitalizm dünya çapında egemen ilişki olarak kaldığı müddetçe, daha büyüktür.

Sovyet Rusya’nın Ekim Devrimi’nin zaferinin ardından ve özellikle dünya devriminin geri çekilmesinden sonra kapitalist devletlerle girdiği ekonomik, diplomatik ilişkiler ve yaptığı anlaşmalar, bir devletler sistemi içinde yer alan ve tek ülkede sıkışan devrimin zorunlu sonuçlarıdır. Ekim devriminin zaferinden sonra Sovyet Rusya’nın ilk olarak Almanya’yla yapmak zorunda kaldığı anlaşmayı, daha sonra diğer kapitalist ülkeler, İngiltere, Türkiye, Polonya vb. bir dizi ülkeyle yapılan dostluk ve ticaret anlaşmaları izledi. Bu türden anlaşmaların değişmeyen maddesini, karşılıklı iç işlerine karışmama ve karşı taraf aleyhinde propaganda da bulunmama oluşturdu. Bu madde zaman zaman çiğnense de Sovyet Rusya’nın dünya devrimi karşısındaki sorumluluğunu sınırlandıran bir rol oynadı.

Kapitalist devletlerle kurulan ekonomik ilişkilerin, (ithalat, ihracat) iç olarak tarif edilen çelişkiler üzerindeki etkisi daha da önemlidir. Kapitalist meta ihracatı aynı zamanda kapitalist ilişkilerinde ihracıdır. Sovyet Rusya’nın kapitalist ülkelere yaptığı her ithalat sadece bir meta ithalatı olmanın ötesinde meta ilişkilerinin de ithali anlamına gelir. İçerde geniş bir küçük, orta meta üretiminin (NEP) var olduğu ve kapitalist üretimin küçük meta üretiminden doğduğu hesaba katıldığında bu durumun iç ilişkilerde kapitalizmin güçlenmesi gibi bir sonuca yol açacağı reddedilemez. Ayrıca kapitalizmin sahip olduğu ürün çe-

şitliliğinin sosyalist bir ülkede küçük burjuva alışkanlıkları beslemesi de (sosyalist ülkelerde kapitalist metalara karşı aşırı bir ilginin geliştiğini biliyoruz) kaçınılmazdır. Bu noktada üzerinde durulması gereken başka bir konu da güvenlik sorunudur. Sovyet Rusya, kaynaklarının önemli bir kısmını sosyalizm kuruculuğuna ayırması gerekirken, bu kaynakları güçlü bir orduya sahip olmaya ve silahlanmaya ayırmak zorunda kalmıştır. Bütün bunlar Stalin'in mekanik bir biçimde ayırdığı iç ve dış çelişkilerin süreçte birlikte var olduğunu gösteriyor.

Troçki ve Stalin'in soruna yaklaşımından aşağıdaki sonuçları çıkarmak mümkündür. Troçki'nin bakış açısını özetleyen **“Devrimci Rusya'nın tutucu Avrupa karşısında yaşamını devam ettireceğini düşünmek ümitsiz bir şeydir.”** sözü, ileri kapitalist ülkelerin bir kaçında devrim olmadan geri bir ülkede sosyalizmin inşasının “ümitsiz” olduğuna dayanıyor. Bu bakış açısı tek ülkede sosyalizmin inşasının olabilirliğinin reddidir. Bu aynı zamanda Lenin'in kapitalizmin eşitsiz gelişmesiyle tek ülkede sosyalizmin zaferi arasında kurduğu ilişkinin de reddidir. Troçki bunu daha Lenin bu tezi 1915'te ileri sürdüğünde reddetmişti. Troçki'nin 1915'de yazdığı “Avrupa Birleşik Devletleri” yazısı, Lenin'in “Avrupa Birleşik Devletleri Üzerine” yazısına bir cevap niteliğini taşıyordu. Lenin bu yazıda kapitalizmin eşitsiz gelişmesinden hareketle tek ülkede sosyalizmin zaferinin mümkün olduğu sonucuna varmıştı. Troçki, karşı yazısında Lenin'i **“toplumsal devrim perspektifini ulusal çerçevelerde görmekle”, “sosyal yurtseverlik” ve “ulusal dar görüşlülüğün kurbanı”** olmakla suçladı. Yazısını sonlandırdığı şu cümleler Troçki'nin 1915'ten bu yana tek ülkede sosyalizm konusundaki düşüncesinin değişmeden kaldığını gösteriyor. **“Tek tek ülkelerdeki gidişatı ne olursa olsun, muzaffer Avrupa devrimi, ancak diğer devrimci sınıfların yokluğu nedeniyle iktidarı proletaryaya devredebilir. Yani Avrupa Birleşik Devletleri, Avrupa proletarya diktatörlüğünün biçimini-akla gelebilecek tek biçimi- temsil ediyor.** (Troçki Barış Programı, Marksistlerin İnternet Arşivi için Einde O'Callaghan-sayfa-20)

Stalin'in konuya yaklaşımına gelince, o da iç ve dış çelişki kavramıyla “tek ülkede sosyalizmin kurulabileceğini” söyleyerek, kapitalizmden komünizme geçişin bütünselliği ve sürekliliğini bozmuş ve tek ülkede sosyalizmi fetişleştirmiştir. Stalin'in iç çelişkilerin çözümünden hareketle ortaya çıkan oluşumu “tam sosyalist toplum” olarak nitelemesi, karşımıza yeniden sosyalizmin ne olduğu sorusunu çıkarı-

yor. Kapitalizmden komünizme geçişi Marks'ın Gotha programında alt ve üst evre olarak betimlediğini biliyoruz. Daha sonra alt evre sosyalizm olarak isimlendirildi. Ancak alt evre, ya da sosyalizm, bütünsel bir geçiş sürecinin ilk evresidir. (pratiğe bakıldığında birçok evreden biridir.) Bu evre komünizmden ayrı bir gerçekliğe sahip değildir. **“Tam sosyalist toplum”** (Stalin, cilt-8-65) betimlemesi iki anlamda yorumlanabilir, birincisi sosyalizmin ayrı bir toplumsal formasyon olduğudur ki, Stalin'in bunu kastettiği düşünülemez, ikincisi ise alt evreden üst evreye geçildiğini anlatır ki, bu hem teorik hem de pratik bakımdan sorunludur. Komünizm tek bir ülkede kurulamayacağı için teorik olarak sorunludur, pratik olarak da sorunludur, çünkü işçi sınıfıyla köylülük arasında çelişkinin çözümü ancak sınıfların ortadan kalkmasıyla mümkündür. Sovyetler Birliğinde burjuvaziyi temsil eden kulakların ortadan kaldırılmış olması ve toprağın kullanım hakkı kooperatiflerde olduğu müddetçe, tarımda kooperatif üretim gerçekleşmiş olması küçük meta üretimi ortadan kaldırmaz. Ayrıca emeğin değer ölçüsü olmaya devam ettiği hesaba katılırsa sınıflar değişime uğrasalar da ortadan kalkmazlar. Bunlar ortadayken “sosyalizmin” kurulduğundan söz etmek Marksist devrim teorisinin deformasyonudur.

Başlangıçta “tek ülkeden sosyalizm” dünya devriminden geri kalanı anlatıyordu. Teorik bir öngörü değil, tümüyle pratik, somut bir durumdu, Marksist literatüre teorik bir tespit olarak değil, somut, durumu belirleyen bir kavram olarak girdi. Özellikle Lenin'in ölümünden sonra RKP(B)'deki iktidar savaşının bir aracı haline geldi. İktidar mücadelesinin körleştirici etkisiyle tek ülkede sosyalizmle dünya devrimi arasındaki bağ kopartıldı. Troçki ve Zinovyev, gelecekteki dünya devrimi adına sosyalizm inşasını küçümseyip bir kenara atarken, Stalin de tersine, dünya devriminin geleceğini tek ülkede sosyalizmin kurulmasına ve güçlenmesine endeksledi. O, teorinin pratiğe yansıyan somut bir biçimi olmaktan çıkartılarak, pratiğe yön veren teorik bir belirleyici haline getirildi. Bu, “Tek ülkede sosyalizmin”, Marksizm adına fetişleştirilmesidir. Bu fetişleştirme Marksist teoride sonraki bozulmaların da (Avrupa komünizmi, kardeş sınıflar, tüm halkın devleti, tüm halkın partisi, kapitalizmle sosyalizmin barış içinde rekabeti vb.-yazının sonraki bölümlerde bu konulara değinilecek) temeli oldu.

Sonuç olarak;

Marks ve Engels kapitalizmden komünizme geçişi bütünsel bir süreç olarak ele aldılar ve proletaryanın diktatörlüğünü de bu geçişin siyasal biçimi olarak betimlediler. (Lenin de “Devlet ve Devrim” kitabında Marks ve Engels’in görüşlerini tekrarladı.) Üretici güçlerin gelişmişlik düzeyi ve eski toplumdan devralınan kimi özellikler ki, bunların başında toplumun mevcut kültür düzeyi ve alışkanlıklar gelir, dikkate alarak kapitalizmden sınıfsız topluma, komünizme, bir çırpıda geçilemeyeceğini vurguladılar ve sürecin birbirine bağlı alt ve üst olmak üzere iki evresinden söz ettiler. Marks ve Engels’in süreçle ilgili bu açıklamalarındaki hareket noktaları, tek tek ülkeler değil, sürecin dünya çapında nasıl biçimleneceğiydi.

Tek ya da birkaç ülkede sosyalizmin zaferi sorunu, Lenin tarafından kapitalizmin eşitsiz gelişmesinden hareketle komünist hareketin gündemine girdi. Bu yasa dün olduğu gibi, bugün de, kapitalist-emperyalist sistem varlığını sürdürdüğü müddetçe işleyişini sürdürüyor, sürdürecektir. Birkaç gelişmiş ülkede eş zamanlı devrim olasılığı teorik olarak mümkünse de pratikte çok küçük bir olasılıktır. Ekim devrimi dönemiyle karşılaştırıldığında bu ihtimalin arttığı düşünülebilir, ancak kapitalizmin yüzyıldan fazla süre içinde kat ettiği çok yönlü büyüme dünyanın sömürsünden aldıkları payın sürekli olarak artması, bunun işçi sınıfını teslim almakta burjuvaziye sağladığı olanaklar ve emperyalist müdahaleler bu olasılığı azaltıcı unsurlardır.

Tarihsel deneyim proleter devrimlerin kapitalizmin en çok geliştiği ülkelerde değil de çelişkilerin yoğunlaştığı ve keskinleştiği zayıf halkalarda ortaya çıktıklarını kanıtıyor. Gelişmiş ülkeler çelişkilerin yoğunluğu ve keskinliğinden muaf değildir. Burada kastedilen daha çok geri ülkelerde devletlerin daha güçsüz oluşu ve kapitalizm öncesi çelişkilerin de işin içine karışmasıdır. Gerek 1848 devrimleri, gerek 1871 Paris komünü ve gerekse 1917 Ekim devrimi bu tespiti doğruluyor. 1848 ve 1871’de İngiltere kapitalizmin en gelişmiş olduğu ülkeydi ama devrim daha az gelişmiş olan Fransa’da patlak verdi. 1917 Ekim Devrimi ise Avrupa’nın en geri ülkesi olan Rusya’da zafere ulaştı. Ekim devrimini daha önceki devrim girişimlerinden ayıran en önemli özelliklerinden biri onun kapitalizmin emperyalist döneminde, emperyalist savaş koşullarında ortaya çıkması ve bu yanı sıra diğer ülkeleri de etki alanı içine çekerek bir dünya devrimine dönüşmesiydi. Ekim dev-

rimi, Avrupa'nın birçok ülkesinde devrimleri ateşlemiştir. Bunlar içinde en önemlisi şüphesiz Alman devrimiydi. 1918- 1923 arası dönemde Alman proletaryası birden fazla kez aya kalktı, ama bu kalkışlar Avrupa burjuvazisi ve ona eklemlenen Avrupa sosyal demokrasisinin ortak eylemiyle ezildi. Avrupa devrimi karşısında kurulan bu ittifak yaşanan yenilgilerde, Komintern ve Alman Komünist Partisi'nin önemli hataları olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz. Yaşadığı yenilgiyi sadece karşı tarafın gücü, aynı anlama gelmek üzere kendi güçsüzlüğüyle açıklama girişimi, bir komünist parti için en acınacak durumdur.

Sermaye hareketinin yol açtığı bunalımlar, işçi sınıfı ve emekçilerin nispi yoksullaşmasındaki artış, çelişkilerin yoğunlaşıp keskinleşmesi dün olduğu gibi bugünde proleter devrimin maddi zeminini oluşturuyor. Üstelik bu zemin kapitalizmin dünya çapında kat ettiği büyümeyle daha da olgunlaşıyor, devrim sürecini besliyor. Ama bu zemin otomatik sonuçlar doğurmuyor, doğuramaz! Nesnel olanakların artışı otomatik olarak öznel bir güce dönüşmediği gibi, bu olanaklar karşı gücün çok yönlü eylemiyle etkisizleşebiliyor. *Nesnelle öznel olan arasındaki bu uyumsuzluk, bugün, komünist hareketin çözmesi gerek en acil sorunlardan birini oluşturuyor.*

Lenin, Rus devrimi ile Avrupa devrimi arasındaki ilişkileri ele aldığı birçok yazısında ***“Rusya’da devrime başlamanın Avrupa’dakine kıyasla daha kolay, sürdürmenin ise daha zor olduğunu” yazdı. Şöyle; “Rus devriminin bütün zorluğu, Rus devrimci işçi sınıfının devrime Batı Avrupa işçi sınıfından çok daha kolay başlayabilmesi, fakat onu sürdürmenin bizim için çok daha zor olmasında yatmaktadır. Orada, Batı Avrupa ülkelerinde devrime başlamak daha zordur, çünkü orada proletaryanın karşısında daha yüksek bir kültür vardır ve işçi sınıfı bir kültür köleliği içinde bulunmaktadır.”*** (S.E. -VII-415)

Bugün bu zorluklar daha büyümüştür. Kapitalist devletlerin proletaryayı, bölme etkisizleştirme olanakları artı. Devletler arasında ekonomik, politik, istihbarı ilişkiler gelişti. Bu da aralarındaki çelişkilere rağmen burjuva devletlerin proleter devrime karşı birlikte hareket etme kabiliyetlerini güçlendiriyor.

Kapitalizmin dünya çapındaki gelişmesi ve ülkeler arasındaki ekonomik ve politik ilişkilerin iç içe geçmesine bağlı olarak, bugün tek ülkede zafer kazanan proleter devrimin diğer ülkelere yayılması olasılığı daha fazladır. Ama bu durumda bile devrimlerin tek ya da birkaç geri ülkede sıkışıp kalma olasılığı az değildir. Başka bir deyişle kapitaliz-

min dünya egemenliği sarsılmadığı müddetçe ki, bu ancak gelişmiş bir ya da birkaç ülkede devrimin zafer kazanmasıyla mümkündür, tek ülkede proleter devrim sorunu komünist hareketin gündeminde kalamazdır.

Dünya devrimi çağını başlatan Ekim Devrimi komünist partilerin gündemine o güne kadar üzerinde düşünülemeyen sorunların gündeme gelmesine de yol açtı. Marks ve Engels'in alt ve üst evre olarak öngördüğü süreç Rusya'nın geri koşullarına çarparak değişime uğradı. Lenin bu değişikliği kapitalizmden sosyalizme geçme olarak kavramlaştırdı. Moskova RKP(B) hücre sekreterleri toplantısında yaptığı konuşmada (Nisan 1921) Sovyet Rusya'da, küçük köylü ekonomisi-pedersahi ekonomi-, pazar için üretim yapan küçük meta ekonomisi, kapitalist ekonomi, devlet kapitalizmi ve sosyalist ekonomi olmak üzere beş ekonomi biçiminin olduğunu belirtti. Ekonomik çeşitliliğe sahip böyle geri bir ülkede doğrudan komünizmin inşasına başlanamazdı. Nitekim bu görüldü ve kapitalizme belirli sınırlar içinde olanak tanıyan NEP benimsendi.

Lenin Ekim 1921'de "Ekim Devriminin Dördüncü Yıldönümü Üzerine" yaptığı konuşmada konuyla ilgili şunları söyledi; *"Bir küçük-köylüler ülkesinde, proleter devletin dolaysız emirleriyle, devlet üretimini ve ürünlerin devlet eliyle dağıtımını komünistçe düzenleyebileceğimiz!"* hesaplıyorduk. ... Hayat hatalarımızı bize gösterdi. Birtakım geçiş aşamaları gerekiyordu: komünizme geçişi hazırlamak için, yıllar sürecektir bir çalışma ile hazırlamak için, devlet kapitalizmi ve sosyalizm. Sadece duyulan coşku temelinde değil, fakat büyük devrimin yarattığı coşkunun yardımıyla, kişisel çıkarı, kişisel atılımı ve iş ilkelerine dayalı bir iktisadi kullanarak, bir küçük-köylüler ülkesinde devlet kapitalizminden sosyalizme geçmek için önce sağlam taşlar koyma işine girişmeliyiz; aksi takdirde komünizme varamayız, aksi takdirde milyonlarca ve on milyonlarca insanı komünizme götüremeyiz. İşte hayat bize bunu öğretti. İşte devrimin nesnel gelişme doğrultusu bize bunu öğretti." (S.E.-VI-523)

Lenin'in Rusya'nın özel koşullarında kapitalizmden sosyalizme geçiş olarak adlandırdığı süreç daha sonra tek ülkede sosyalizmin inşası, sosyalizmin kurulması vb. kavramlaştırmalarla teori düzeyine yükseltildi. Bu nitelendirmeler tarih içinde birçok yanlışlamayı da besledi. Böylece Kapitalizmden komünizme geçiş süreci kendi bağlamından, bütünlüğünden kopartıldı.

Eni sonu dünya çapında yeni bir devrimci dalganın geleceği kesin olsa da önümüzdeki dönemde proleter devrimlerin nerede başlayacağı, dünya politik haritasında nasıl değişmelere yol açacağını bugünden saptamak olanaksızdır. Ekim Devrimi'nin zafer kazanmasından sonra yaşanan ve taktiğin teoriyi gölgelediği sorunların yeniden tekrarlanmaması için bu deneyimin özümсенmesi hata ve eksiklerin saptanması komünist hareketin üzerinde durması gereken sorunlardan bir diğeridir.

Artık şeyler kendi isimleriyle çağrılmalıdır. Başta, kendisi bilimsel olmayan ve kullanıldığı biçimiyle bir ara aşama imajı yaratan “sosyalizm” kavramı olmak üzere “sosyalizmin inşası”, “tek ülkede sosyalizm” kavramları eskimiş ve yıpranmıştır. Bu kavramlar Marksist teorinin bilimselliğine, Marks'ın Gotha Programının Eleştirisi'nde ortaya koyduğu geçiş sürecine gölge düşürüyor. Dünya işçi sınıfının devrimci hedefini, strateji ve taktiğini bulanıklaştırıyor. Bu nedenlerle, Marks, Engels ve Lenin'in kullandığı biçimiyle kapitalizmden komünizme geçiş ve bu geçişi ifade eden komünizmin inşası kavramlarına, tek ya da birkaç ülkede proletarya diktatörlüğü ile diğer ülkelerdeki devrimlerin zaferi ve dünya devrimi arasındaki doğru teorik ilişkiye geri dönülmelidir.

Bu bölümü önce Marks ve Engels'ten parti ile ilgili, sonrada Lenin'den partinin strateji ve taktiğiyle ilgili iki alıntıyla tamamlayalım. Marks ve Engels'ten yapacağımız alıntı, Komün'ün yenilgisinin ardından Eylül 1871'de I. Enternasyonal'in Lahey Kongresi'nin aldığı kararların 7. Maddesidir. *“Proletaryanın siyasal bir parti haline gelmesi, toplumsal devrimin ve onun nihai hedefinin, sınıfların kaldırılmasının, zaferin güvence altına alınması için vazgeçilmezdir.”* (S.Y. II-347)

Lenin'den alıntı ise “Sol Komünizm” Komünizmin Çocukluk Hastalığı'ndan *“Proletaryanın ilk sosyalist devriminden sonra, burjuvazinin bir ülkede yıkılmasından sonra, bu ülkenin proletaryası, burjuvazinin muazzam uluslararası ilişkilerinden dolayı, sonra da burjuvaziyi devirmiş olan ülkenin küçük meta üreticilerinin kendiliğinden ve sürekli olarak kapitalizmi ve burjuvaziyi yeniden doğurması ve yeniden canlandırmasından dolayı, uzun süre burjuvaziden daha güçsüz kalır. Daha güçlü bir düşman, ancak bütün güçler harekete geçirilerek ve ancak, gerek düşmanlar arasındaki en küçük “çatlaktan, çeşitli ülkelerin burjuvazileri arasındaki ve tek tek ül-*

kelerin burjuvazisinin çeşitli grupları ve kesimleri arasındaki çıkar çelişkilerinden, gerekse de, geçici, yalpalayan, kararsız, güvenilmez ve koşullu bir müttefik de olsa kitleleri bir müttefik olarak kazanma olanağından mutlaka büyük bir özen, uyanıklık, ustalık ve akıllılıkla yararlanıldığında yenilgiye uğratılabilir. Bunu kavramayan, Marksizm'den ve bir bütün olarak bilimsel, modern sosyalizmden de hiçbir şey anlamamıştır. Oldukça önemli bir zaman dilimi içinde, oldukça farklı siyasal durumlarda bu gerçeği hayata geçirebileceğini pratikte kanıtlamamış olan biri, tüm emekçi insanlığı sömürücülerden kurtarmak uğruna savaşında devrimci sınıfa yardımcı olmayı henüz öğrenememiş demektir. Ve bu söylenenler, aynı şekilde, iktidarın proletarya tarafından ele geçirilmesinden önce ve sonra da geçerlidir.” (S.E. X-127)

Not: (yazının pek çok yerinde -alıntıların dışında da sosyalizm, sosyalizmin inşası, tek ülkede sosyalizm kavramları çokça kullanıldı. Bu kullanma zorunluluğu yazının bütünlüğünü bozmama kaygısından kaynaklıdır.)

Bir Yoldaşa Mektup

Celal Özkan

Bizim toplantılarımız, birbirimizi görerek, biraz da yaptıklarımızı dinleyerek moral kazanma aracı olmalı biraz da. Kısır döngüye geçtiğimiz zamanlardan beri böyle olmuyor ne yazık. Çünkü olmalı, yapılmalı dışında fazlaca ürettiğimiz bir şey olmadığı için, söylenen her sözden alınıyoruz. Zaten insanın doğasında da bu var. Normal yaşamında da böyle, evinde de. Eşinle konuşacak bir şeyin kalmamışsa söylediğin her söz acıtır! Çalıştığın işyerinde bir şey üretme azmin kalmamışsa, yetkiliye söyleyecek sözün yoktur; patronun seni ezmeyi göze almışsa her sözü hançer gibidir...

Güzel şeyler yapmıyor muyuz? Yapmaz olur muyuz, kimsenin akıl etmediği şeyleri yapıyoruz. Şu anda bizimle uzaktan bile iletişime geçen birini, koy bir oluşumun başına sırtmaz. İşçi sınıfı bilimini didik didik ediyoruz. Çıkardığımız dergi dillere destan, gazete ise herkesin takdirini topluyor. İşçi Sınıfı ve sosyalizmi dert edinen ender gruplardanız, asıl olması gereken de bu. Gerçekten her birimiz, yeterince donanımlıyız. En az donanımlı olanımız, ortalama devrimci oluşumların önünde.

Ama bu donanımları yaşama geçiremiyoruz. Çünkü yaşama geçirecek ortam eksikliğini kendimize şiar edindik, ne yazık. Yani, şu eğitim çalışmalarımızda edindiğimiz bilgileri, harmanlayarak birilerine ulaştıramıyoruz. Ama bu eğitim çalışmalarını, meydana boy gösteren bilmişlere anlatıp, hatta onları şaşkına çevirebiliyoruz. Yani bilimsel verileri öğreniyor ama sadeleştirip veya tercüme edip en alttakilere ulaştıramıyoruz. Sosyalist bir grubun liderine bile, devrim nasıl yollar izlenirse, daha doğru rotaya girip gerçekleşiri anlatıyor, kabul etmese bile aklında soru işaretleri bırakabiliyoruz ama yaşamı boyu eline kitap

almamış, yanımızda yöremizde bulunan, akraba ve dostlarımız olan, hatta iş arkadaşlarımıza anlatacak tercümanlık kabiliyetini edinemedik henüz!

Kadro yetersizliği derken bundan bahsediliyor. Münir ve ben sizlerin yaşça belki en yaşlılarınızdanız. Haliyle yaşanmışlıklarımız var. Olması gerekenleri bilimsel veriler eşliğinde öğrenmekten de öte, pratiğini yaşayarak öğrenmişiz. Onun için bazen söylenen söyler maksadını da aşılıyor olabilir. Ama bizim gençliğimiz de kıyasıya tartışıp, tartışmalar sonucunda olması gerekeni yapanlar olmaktan gurur duyardık. Bazen yanlış olduğunu bile bile alınan karara katılır, ondan bile onur duyardık! Çünkü öyle bir disiplin olmayınca işler sarpa sarıyor. Olmayacak şeyi, madem öyle istendiyse yaparım diyerek yapmaya kalkışmanın insanı nasıl bir disiplinle çelikleştirdiğini düşün!

Ama bugün öylemi? En basit şeyi, yaparım deyip yapmamak kadar sıradanlaşmak geriletıyor grup ve örgütleri! Bugün bu yeterliliğe sahip kimsenin olduğunu sanmıyorum. Olsa zaten bugünler olmaz. Açlıktan savrulan, hatta devrime hazır yığınlar bir tarafa angaje olur. Ama olmuyor işte. Çünkü her şeyini verecek kadro yok, bunu kabul etmeliyiz.

Kadro demek, her şeyi bilip, İşçi sınıfı bilimine ve devrime inanmakla olmuyor. Bu, belki de en önemli yanı ama yirmi dört saatini verecek kaç kişi var bizde; kaç kişi var, ülkedeki tüm oluşumlarda?

Elbette bu koşullarında oluşmasıyla doğru orantılı. Ekonomik gücünüz olacak, yarını düşünmeyeceksiniz. Oysa her birimiz, bugün çalışsak yarın açlıkla burun buruna geleceğimizi düşünüyor, ona göre hareket ediyoruz. İşimiz ve konforumuzdan ayırdığımız zamanları, devrimci çalışmalarımıza ayırabiliyoruz! Sen veya o, değil, hepimiz. Böyle bakınca kadro sorunu var. Sıradan bir demokratik kitle örgütü için kadro sorunu yok aslında. İçimizden herhangi birini, işçi veya yoksul derneklerinin başına getirelim, bir iki denemeden sonra dört başı mamur bir yönetici olur. Biliyorsun, parti kadrosu böyle bir şey değil. Parti kadrosu örnek olmalı. Olmayınca en nitelikli örgütler bile çöküyor. 12 Eylül öncesi örgütlerinin tüm yöneticilerine bakın, her şeyi iyi biliyorlar, o günün koşullarında örnek bile teşkil ediyorlardı belki ama koşullar değişince çoğu ördek bile olamadı da bu günlere geldik!

Ben 12 Eylül öncesi örgütlülükler içerisinde hiçbir zaman yönetmelik kadro içinde olmadım. Yani kadro değildim. Okulumda öğrencilere seminer veriyordum. Köyümde köylülere komünizmi anlatıyordum, komünizm sözünü söylemenin beş yıldan başlayan cezalara karşılık

geldiğini bile bile. Orman işçilerini, babam ormancı olmasına rağmen kışkırtıyordum. Partimin kitle örgütlerinde yönetsel kadroya girmişliğim vardır ama asıl örgütte yalnızca, birkaç kişiyle sınırlı olan üyeler topluluğundan biriydim.

Buna rağmen, yazları okulda olduğum kentten ayrılmamam söylenildiğinde, ayrılmıyordum. Nasıl yaşarım, ailem ne der diye düşünmüyör, onları bir şekilde ikna ediyordum. 12 Eylül'e gelinirken, Samsun'da gencimiz vuruldu, aynı zamanda Ordu'da kardeşim. Ben Samsun'dakinin yanında kalıp Ordu'dakine "geçmiş olsun"a bile gitmedim, çünkü Ordu'da o işi yapacak çok kişiler vardı, Samsun'da az!

12 Eylül'e iki gün kala, yapılması gereken eylemin karşısında olma- ma rağmen, karar verilince eylemi birkaç arkadaşım ile gerçekleştirdiğim için, 12 Eylül'ü Samsun Emniyet Müdürlüğü'nde karşıladım. 12 Eylül akşamını orada karşılamayı kimse hayal edemez! Ama ben kadro değildim...

Sonra içeriden çıktım, dün akşamki vurguladığın gibi partim "nere- de bir komünist varsa TKP oradadır" dediği için, tekrar işkencelere ve infazların yanmasına varan koşullara varacağımı düşünmeden köy köy, işyeri işyeri ortalıkta görünüp, radyo dinletmek için elimden geleni yaptım. Sonuç hüsrana oldu ama olsun. O anlamlı sözcüğü söyleyenler aslında, "başınızın çaresine bakın, hatta bu işler bitti artık" diyorlarmış ama olsun, gereğini yapmakta anlamlı. Ama buna rağmen ben kendime kadro diyemiyordum, kimse de bana kadro demedi. Hatta ben şimdi- lerde diyorum ki "ben olsam o yıllarda kendimi partiye almanın erken olduğunu söyleyerek almazdım!"

Elbette şimdi koşullar değişti. Büyük bir inkıta yaşadı devrimci mücadele. İşçi Sınıfı ve örgütleri olmadığı kadar pespayelikler içinde. Sendikasıız işçiler, sendikalılardan daha çok başkaldırı eylemleri yapı- yor! Hal böyle olunca, kadro veya donanımlı insanda az olacak mut- laka! Donanımlı olunsa bile kadro olmanın gereğini yerine getirmeye- cek bu saydığımız nedenlerden dolayı. Bakın burada sizlerin de yoğun desteği ile bir oluşum gerçekleştirdik. Bu oluşuma önceki katkılarımın on katı zaman harcamalıyım ki, işe yarasın. Ama bunun maliyeti var. Ekonomik maliyeti var. Önceden yoktu, yarım ekmeği bölüştün mü iş tamamı. Şimdi var işte. Geçindirmek üzere olduğun bir aile var. İki çayın bile hesabını yaptığın bir ortamda nasıl yürüyecek? Ama kara verdin mi yürüyecek.

Ben, pasif bir şekilde de olsa oluşturduğum çalışmaların meyvesini

yıyorum. Belki de ne olursa yaparım tarzı işlerde çalışmak zorunda oluşum sayesinde. Çalıştığım kurumlara destursuz giriyor, oradaki işçilerden tepki toplamıyorum. Geçmişte edindiklerimden dolayı, yönetici olduğum yerlerdeki işçiler bile sevgi ve saygıyla karşılıyor. Defom olmamış koca bölgede, bu çok önemli! Ama hala ben Komünist bir partide nasıl kadro olurumu düşünüyorum. Nereye kadar? Yirmi dört saati bırak, on iki saatin ne kadarını veririm? Herkes düşünmeli aslında. Ona göre konumlanmalı ki, çapımızı bilelim. Her şeyi bilmek yetmiyor, dediğini yapmak daha anlamlı. Yapmalı etmeli ise başkalarına akıl vermek veya işi başkalarına havale etmekten öte bir şey değil!

Kadrosuzluk bu işte. Yarın bir parti oluşturup işin içine girince bunları düşünemezsin. Düşünürsen de benzerleri gibi olur, hayal kırıklığı yaşarsın.

Ben bir araya geldiğimizde sana anlatabileceğim, sıkıntıları yaşadığım dönemleri özlüyorum, biliyor musun? Neden? Koşulsuz bağlandığım için! Şimdi şapkayı indirip düşünmemiz lazım. Bu koşulsuz bağlılığa var mıyız yok muyuz? Varsak nereye kadar varız? Ne zaman bu duruma gelebiliriz, birey olarak veya örgüt olarak. “Tamam, biz olduk” demeden iyi düşünmemiz gerekir. Bu donanımına rağmen, on küsur yıldır, bilinçlenme dışında, sosyalist çevrelerle baş edebilme dışında bir şey yapamamışsak bir sorun vardır. Onu saptayıp gereğini yaptığımızda hiçbir sorun kalmadığını göreceğiz! Çünkü bu kadar ileri atılamama yoksunluğu yaşayıp da bu kadar uzun soluklu olan belki de tek oluşumuz.

Kadro deyince bunlardan bahsettik, kırıp üzdüysek kusura bakma. Sevgilerimle...

Yusuf Hoca ile Söyleşi

Yusuf Hoca: Söz ve Eylem Dergisi'nin bu sayısındaki "Yaşamı On Yıla Sığdıranlar" bölümünde



kim olacak? Farklı politik geleceklerden önemli figürleri tanıtıyorsun, zevkle okuyor, okutuyorum. İsmet Öztürk, Fikri Sönmez gibi toplumun bildiği, Efraim Elvan gibi bizim yakinen bildiğimiz devrimcileri anlatıyorsun güzel de Ayşe Makar, Adem Tok, Osman Dinçer gibi herkesin az bildiği, fakat devrimci mücadeleler tarihi içinde en çok bilinesi devrimcileri gün yüzüne çıkarıyorsun, çok hoşuma gidiyor ibretle okuyor, öğreniyorum. Bu sayıda yine böyle biri var mı?

Celal: Hocam bu sayı biraz gecikti ama bizim bölgede, "Birlik Dayanışma" hareketi içinde, önemli bir devrimci olan Ali Yavuz'u yazacağım. Özellikle Ordu'da tanınır Ali Yavuz. Ordu Liseliler iyi tanır. Hem öğretmenleri hem de yoldaşları olmuştur Liseli Gençlerin.

Yusuf Hoca: Ali Yavuz'u, Gönül Yavuz'u iyi tanırım. Çok güzel olmuş. Yoldaşlarım, dostlarım onlar benim. Çok güzel anlatacağını biliyorum. Ama dergide çıktıktan sonra, kendi sayfanda da yayınla o yazıyı. Dergiye ulaşamayanlarda okusunlar. Merakla bekleyeceğim, dergiyi ve Ali Yavuz hakkında yazdıklarını. Dergi gecikti evet, ama bir nedeni vardır mutlaka. Koşullar iyi değil. Çok azız, çok olamıyoruz! Koşullar bizden yana değil. Buna rağmen sizin gibi inat edenleri kucaklıyorum. Sizlere omuz verecek gücümün yavaş yavaş azaldığını biliyorum ama yine de umutla bakıyorum yarınlara. Doktorlarıma çok güveniyorum ama onların bir sınırı var. Bunu bile bile bir şeyler bırakarak gitmenin hazzını yaşıyorum.

Celal: Hocam eğer çok merak ediyorsan, sana Ali Yavuz ile ilgili yazıyı göndereyim, oku.

Yusuf Hoca: Yok olmaz. Gizemi bozulur. Şöyle kapağını açarak okumak istiyorum arkadaşşıma dair yazdıklarını. Önceden okumak olmaz. Ben sana paylaş diyorsam, başkaları için paylaş diyorum. Ben o yazıyı dergimizden okumak istiyorum. Hem kim bilir, günün birinde benim içinde yazarsın!

Celal: Hocam olur mu? Sen yine dijital platformlarda sazı ele alıp karşımızda, konuşacak... konuşacaksın. Sonrada uzun ettim galiba diye bize sesleneceksin. Daha çok zamanlarımız olacak, buna sende inanıyorsun.

Yusuf Hoca: Doğru da Celal, artık yavaş yavaş gücümün eksildiğini hissediyorum. Elimden geleni yapıyorum ama bu böyle. Tek isteğim bilincimi yitirmeden bu dünyadan gitmek!

Yusuf Hoca ile bu dünyadan gitmeden önceki telefonla son görüşmemiz bu. Buna benzer bir görüşmeyi de hasta yatağında Alaaddin Kahya ile yaşamıştık. O zamanda dergi gecikmiş, geciktiği için okuyamadığından yakınıyor, beni azarlıyordu hasta yağına Alaaddin Kahya'da, birkaç gün sonra ölüm haberini alınca kötü olmuşum.

Benzerini ikinci kez yaşıyorum. Ali Yavuz'la ilgili yazıyı mezarının başucuna koysak ne derece yeterli olur? Bilemiyorum. "Hayatını On Yıla Sığdırırlar" bölümüne uygun bir yazı olur mu bu yazı Yusuf Hoca için de isteği yerine gelmiş olur mu? Onu da bilemiyorum.

Yusuf Erdem Yoldaş, naif olduğu kadar aslan yürekli bir devrimci idi. Yaşarken hiç ödün vermedi devrimciliğinden. Giderken bile bir şeyler yapabilir miyim diyerek bu dünyadan göçüp gidenlerden. Bizlere düşen onu kavgamızda yaşatmak... Onun için, kavgamızı biraz daha yükseltilere çıkarmaya çalışmak en doğru devrimci tavır olacak belki de!

Yusuf Hoca, hep devrime inandı. İşçi sınıfına hep güvendi Yusuf Erdem. Bizlere sonsuz güveni vardı, koşullar ne olursa olsun. Görev bizde. Bayrağı yükseltilere çıkarma sözü verme sırası bizde. Söz vermekte yetmez verilen sözlerin azamisini yerine getirme sırası bizde...

Bir daha, bir başka yoldaşı, Söz ve Eylem ve benzeri propaganda silahının özlemiyle göndermeyiz bu dünyadan umarım...

Yaşamı On yıla Sığdıranlar

Ali Yavuz



————— **Celal Özkan**

Ali Yavuz, 1952 yılında Elazığ'da muhafazakâr bir ailenin 5. çocuğu olarak dünyaya gelir. İlk, orta ve liseyi Elazığ'da tamamlar. İlk gençlik yıllarında yetiştiği ailenin etkisiyle muhafazakâr çizgidedir. Yine o yıllarda 68 kuşağının mücadelelerinin ilk kıvılcımları oluşmaktadır. Devrimci fikirleri yanlış fikirler olarak benimsediği için lise yıllarında, “solcu olacaksam Üniversite okumak bana nasip olmasın” diye dualar edenlerdendir. Ama Ali Yavuz'un dualarının tersi olur. Hem üniversite okumak nasip olur, hem solcu, hatta devrimci olur, hem de “Yolumuz İşçi Sınıfının Yoludur” diyenlerden...

Dönemin ve ailenin sorunlarından dolayı kendine el yordamıyla yollar açarak 1969 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne kayıt yaptırır ve okumaya başlar. Sınavda aldığı puan daha yüksek yerlere girmeye yeterli olmasına rağmen arkadaşlarıyla birlikte tarih bölümünde karar kılar.

Anadolu'dan kopup geldiği İstanbul, İstanbul Üniversitesi'nde öğrenci olmak ve zamanın ruhu onun sol hareket içinde yer bulmasına neden olur. Okumayı çok sevişi hızla yenilenmesine katkı sağlar. Öğrencilik yıllarının koşulları ve heyecanlı yapısı ise sol hareket içinde ayağını sağlam zeminlere taşıyacak arayışlar içine girmesine neden olur. 12 Mart darbesi sonrası, antiemperyalist ve sosyalist solun tırpan-

lanması yıllarında, hem politik öğrenimini tamamlar, hem de okulunu bitirir. Öğretmenliğe başlamak için gerekli olan başvuru belgesini almak için, pedagojik formasyon sertifikası programını da tamamlayarak 1973 yılında mezun olur.

Öğretmenliğe ilk kez, Elazığ Ticaret Lisesi'nde ücretli öğretmen olarak başlar. Daha sonraları kadrolu öğretmen olarak Karakoçan Lisesi'nde görev yapar. Artık TÖB-DER üyesi bir öğretmendir Ali Yavuz.

12 Mart'ın kargaşasından toparlanmaya çalışan sol hareketlerden biri olan ve 12 Mart'tan sonra ilk olarak 16 Haziran 1974 yılında kurulan sosyalist parti TSİP içinde yer alma yılları başlar böylece. Devlet memuru olduğu için meslek örgütü içinde, yani TÖB-DER'de çalışmalarını sürdürür.

1.Ecevi hükümeti, 1974 yılında Karakoçan Lisesi'nde meydana gelen çatışmalar sonrasında Ali Yavuz'u Elazığ Lisesi'ne tarih öğretmeni olarak tayin eder. Karakoçan Lisesi'nde yaşananlar, sağ-sol çatışması olarak adlandırılrsa da sağ görüşlü öğrencilerin kışkırtılarak Lisede olay çıkarmaları ve sol görüşlü öğrencilerin savunma konuma geçmesi ile başlamıştır. Çatışmalar Lise Müdürü'nün sağduyulu müdahalesi ile kısa zamanda önlenir ama huzursuzlukların temeli atılmıştır bir kere! O zamana kadar, yani 1974 yılına kadar Karakoçan, etnik veya politik çatışma yaşanmayan bir ilçedir. Bu ufak çaplı olay gelecekte ülkemizde yaşanan Çorum gibi, Maraş gibi kanlı katliamların bir bakıma provası olmuştur. Karakoçan'da görev yapan devrimci demokrat öğretmenlerin tamamının, hiçbir dahilleri olmamasına rağmen, bu saldırılar bahane edilerek yerleri değiştirilir!

1975 yılında kurulan 1.Milliyetçi Cephe Hükümeti, devrimci, demokrat, yurtsever kim varsa hedefine koymuş yıldırma sindirmek için kolları sıvamıştır. 1.M.C hükümetinin kurulmasından kısa bir süre sonra Ali Yavuz ve eşi Gönül Yavuz, Elazığ-Maden Lisesine sürülürler. Sürgün de yetmemiş olacak ki, 1976 yazında Ali Yavuz, dişe dokunur bir gerekçe gösterilmeden öğretmenlikten ihraç edilir. Gerekçe bilinçli olarak hazırlanmış uyduruk bir gerekçedir. Gerekçe, stajyerliğinin süresinde kaldırılmamış olmasıdır. Dönemin prosedürü gereği; Stajyer öğretmenin stajyerliğinin kaldırılması, öğretmenler kurulunda görüşülür, kurul kararı idari işlemler tamamlandıktan sonra Bakanlığa bildirilir. Bu bildirimde mülki amir imzası da gereklidir ama olup olmamasının fazlaca bir önemi yoktur. O imza atılmadan işlem yapıldığı için Ali Yavuz'un stajyerliği kaldırıldığı halde mülki amir imzası eksikliği

nedeniyle bilinçli olarak sumen altına itilip stajyerliği kalkmadığı gerekçe gösterilerek meslekten alınma bilgisi Ali Yavuz'a, kısa dönem askerliğine başladığı sırada bildirilir. Ali Yavuz bu haksızlığa karşı yargıya başvurur. Danıştay süreci başlar. Günün koşullarında zorlu bir yaşam mücadelesi içinde işsiz kalmak önemli bir sivrulmadır. Maden'de yaşamı devam ettirme olanakları kalmayınca, Vedat DALOKAY'IN belediye başkanı olduğu Ankara Belediyesi'ne iş başvurusunda bulunur. Aralık 1976'da EGO'da göreve başlar. Ankara'ya bir uçtan giren beyaz güvercinin diğer yandan simsiyah çıktığı hava kirliliğinin dorukta olduğu yıllardır, o yıllar. Kalp hastası olan Ali Yavuz bu havaya bir türlü alışamayıp sağlık sorunları yaşamasına rağmen orada görev yapmak zorunda kalır.

Bu yıllarda TSİP içinde dalgalanmalar sürmektedir. Ali Yavuz ve eşi Gönül Yavuz, TÖB-DER'de Birlik Dayanışma hareketi içinde yer alırlar ve İKD'li, İGD'li yıllar başlar.

1977 seçimleri sonrası ülkedeki gel-gitli gerilim yılları; Güvenoyu alamayan 2.Ecevit Hükümeti, ardından 2.Milliyetçi Cephe ve ardından 3.Ecevit Hükümeti göreve başlar. 3.Ecevit Hükümeti sırasında verilen mücadeleler dikkate alınarak Milli Eğitim Bakanlığı, Danıştay'da açılmış davaların sonucunu beklemeden davacıların haklarının iadesini kararlaştırarak Ali Yavuz'un öğretmenliğe dönüşünün yolunu açar.

Atama için yer talep etmeleri istenmektedir. Sağlık sorunları nedeni ile Ankara'da kalması olanaksız olan Ali Yavuz, İzmir, Antalya, Ordu olarak üç tercihte bulunur. Bu üç yerden biri olan Ordu Lisesi'ne 1978 yılında ataması yapılır. 1978-79-80 ve 1982 yılında sekiz ay olmak üzere Ordu Lisesi'nde görev yapar.

Ali Yavuz'u o yıllarda tanıdım. Ordu Lisesi'ndeki ilerici-devrimci öğrencilere karşı saldırıları karşılamak için öğrencileriyle birlikte mücadele ediyordu. Sırılsıklam terlemiş gömleğinin kolları dirseğe kadar sıvanmış olarak İGD binasına güle oynaya öğrencileriyle birlikte mücadele alanlarından, haftada birkaç kez gelmelerine tanıklık etmeyen yoktur. Artık okul yolları mücadele alanı olmuştur. Saldırganların, saldırdıkça azalacağını sandığı ilerici-devrimci öğrenciler, aksine daha dirençli ve inançlı bir şekilde sayıları daha çok artmaktadır. Bunda, öğrencileriyle birlikte mücadele etmenin yanında, okul yönetimlerinin öğrencilere uygulamak istediği cezaları da engellemeye çalışma konusundaki gösterdiği gayretin büyük payı vardır, Ali Yavuz'un.

Gerici güçlerin hedefindeydi artık Ali Yavuz. Ellerinden gelse so-

kak ortasında linç ederlerdi ama öğrencileri onu çok seviyorlar, aynı zamanda mücadele yoldaşı olarak gördükleri için koruma altına alıyorlardı. Ordu'daki İlerici-Devrimci güçlerin de sevgisini kazanmıştı Ali Yavuz. Herkesin ailesiydi adeta. Mahalle arasındaki kadından, köprübaşındaki satıcılara kadar herkesin sevgilisi olmuştu.

Ama eşi Gönül Yavuz'unda söylediği gibi, “Türkiye zorlu geçitleri yaşamaya başlamış, özellikle 1979'un ikinci yarısı ve 1980 yıllarında. Kendisini ilerici, devrimci, demokrat diye tanımlayanların sınav yıllarıydı, o yıllar. Oyun büyük oynanmaya başlamıştı. 12 Eylül'ün karanlık taşları döşeniyordu yollara. Yol temizliği adı altında, insanlar kâh öldürülerek, kâh oradan oraya sürülerek yok edilmeye çalışılıyordu! İnsanlar öğütülüyor, yetmiyor, sıradakiler isteniyordu! Bu sahnede Ali Yavuz ve Gönül Yavuz'a da roller biçilmişti kara gömlekliler tarafından...”

1980 yılının mayıs ayında Amasya'nın Suluova ilçesine sürgün edilirler. Gitmesen olmaz, yaşamak gerek bir şekilde. Daha oraya yerleşmeden 12 Eylül karabasanı kendini gösterir! İşkence haberleri gelmeye başlar tutsak hanelerden. Ölüm haberleri gelir, Fatsa ve Vezirköprü dağlarından! Zaten sağlıklı olmayan kalbi, öğrencilerinin dağ başlarından gelecek kara haberine nasıl tepki verecektir? Çoğu yoldaşları esir edilmiştir 12 Eylül diktatörlerinin uşakları tarafından; kimileri de sıralarını beklemektedir, kendileri gibi!

Ses gelmez olmuştur artık, anlı şanlı örgütlerden! Onlarinkinden, halk tabiriyle “saldım çayıra Allah kayıra” anlamına gelen “Nerede Bir Komünist Varsa TKP Oradadır” sesi gelmektedir taa uzaklardan! Başkalarınınkinin de pek farkı yoktur onunkinden! Sesler kısıkta olsa gelse bile ne seslerini duyan kalmış, ne de seslerini duyuracak yetenek kalmıştır, anlı şanlı örgütler ve yöneticilerinde!

“O zamanlar, azda olsa onurlu yargıçlar, en azında yasaları tanıyanlar vardı” diyor Gönül Yavuz. 1982 öğretim yılı başında danıştay kararıyla tekrar Ordu Lisesi'ne dönüyorlar. Ama döndükleri gün, yeni sürgün kararnameleleri çoktan hazırlanmış, beklemektedir.

12 Eylül diktatörlerinin uşakları, hep gece gelirdi evlere. Pis işlerini hep geceleri icra ederlerdi. İşkencelerin dozajı gece yarısından sonra artırılır, gözaltılar gece yarısı yapıldı, harala gürele. Korku salıyorlardı geride kalan yakın ve dostlarına “bunları alıyoruz, kalanlara selam verirsiniz yandınız” dercesine çoğunlukla başarılı oldular!

1982 yılının nisan ayının bir gece yarısında kitaplarıyla birlikte alır-

lar Ali Yavuz'u, birkaç ay misafir etmek üzere! 12 Eylül misafirliklerini yaşayanlar bilir, yaşamayanların büyük bölümü de öğrendi bir şekilde!

12 Eylül Maşalarının fiziki işkencelerini uzun uzun anlatamaya gerek yok. O yıllarda bir şekilde yolu oralara düşenin neler yaşadığını anlatmak psikolojik rahatsızlıklara yol açıyor artık. Psikolojik saldırılar ayrı bir işkenceydi o zamanlar. İnsanları sevdikleriyle sınamak işin en zor yanı! “Eşini veya çocuğunu aldık” diyerek korku salmalar fiziki işkencelerden daha zordu!

Ali Yavuz'un tutuklu kaldığı zamanlarda sıkıyönetim komutanı Cemal Eruş, nasihat ederek bilgi almak umuduyla koğuşa gider. Sohbeti açmak için “sen Atatürkçü değil misin?” Diye sorduğunda Ali Yavuz, ben devrimciyim der. Babacan tavır takınan komutan “kardeşim Atatürkçü ol” deyince Ali Yavuz, “Komutan, ben de isterim Atatürkçü olmak, çünkü girdin mi gölgesine her şey aklanıyor! Ama bir türlü bu işi nasıl başaracağımı çözemedim. Tarihi kişilerden İsmet İnönü gibi mi, yoksa Celal Bayar gibi mi Atatürkçü olunur? Gazetecilerden Nadir Nadi gibi mi yoksa, Kemal Ilıcak gibi mi? Köşe yazarlarından İlhan Selçuk gibi mi, Nazlı Ilıcak gibi mi? Siyasilerden, Bülent Ecevit gibi mi, Süleyman Demirel gibi mi? Kim gibi ve nasıl Atatürkçü olayım?” Diye karşılık verince Komutan Cemal Eruş, diyecek söz bulamaz ve işi kurtarmak için “sen tarih öğretmenisin, kendin bilirsin” diyerek koğuştan ayrılır.

Çıktıktan sonra tekrar sürgün cezaları... Sürgünlerde yetmiyor, başta il ve ilçe Milli Eğitim Müdürleri ve Milli Eğitim Bakanları olmak üzere, kaymakam ve valiler iradeni satın almak için memur edilmişler sanki. Sanki, Kenan Maşa'nın emir erleri! Dışarısının içeriden daha zor olduğu yıllar, o yıllar. Yeteneksiz ve kişiliksiz insanların el üstünde tutulduğu yıllar, bugünlerde olduğu gibi!

Onlardan biri olan Milli Eğitim Bakanı Hasan Sağlam, öğretmenlerin lokalini ziyaret edecektir Gemerek'te. Hazırlıklar yapılmaktadır. Nasıl durulup, nasıl saygı gösterileceği en ince ayrıntılarına kadar hesaplanmaktadır. İçeri girer girmez, asker gibi ayağa kalkıp dimdik ayakta durma en doğru saygı gösterme figürü! Bakan içeri girer, herkes ayağa kalkar. Bir tek Ali Yavuz, bacak bacak üzerine atmış, üsteki ayağının ucuna da bir çay bardağı koymuş oturmaktadır. Bakan Sağlam, “herkes ayağa kalkıp saygı gösteriyor sen niye kalkmıyorsun?” Diye sorunca Ali Yavuz, “kalkarsam bardak yere düşer kırılır, çay da dökülür, hem çaya hem bardağa yazık değil mi?” der. Bunun üzerine bakan “seni sür-

gün edeceğim” diye tehdit savurunca Ali Yavuz, “buradan daha kötü yer varsa sür” der ama bu olaydan sonra sürgüne gönderilmez.

Daha sonra o günün medyasında da yer alan bir olaydan dolayı sürülür Ali Yavuz. Bu sefer yalnızca sürgün değil, parçalanmış aile cezası da yemiş olur. Gönül Yavuz, Gemerek’te kalır, Ali Yavuz, Hafik İmam Hatip Lisesine!

O zamanlar kişilik bozukluğu olan biri de Gemerek Kaymakamıdır. Komplekslerini gereksiz dayatmalarla herkese yansıtmaktadır. Yalakaları dışında seven tek kişi yoktur, onlarında sevgisi yararlandıkları sürece! Sevmeyenlerin sevmediğini söylemek bir yana belli etmek bile yürek ister! Milli Bayramlarda, öğretmenlerinde öğrencilerle birlikte protokol önünden uygun adım vaziyetinde geçmesi için okullara yazı gönderir, şarlatan ve kişiliksiz kaymakam. Bir 29 Ekim’de, Ali Yavuz ve Gönül Yavuz, talimata uymayarak öğrencileriyle kol kola girerek yürürler. Hatta Ali Yavuz eline bir tesbih almış sallamaktadır. Bunu gören kaymakam yanındakilere “şu eşek oğlu eşeği kortejden çıkarın” diye hakaretle karışık talimat verir. Okul müdürü, tarafsız ve mülayim biri olduğu için gelir yanlarına, durumu kurtarmaya çalışır ama Ali Yavuz ve Gönül Yavuz istiflerini bozmadan devam ederler.

Bunun üzerine soruşturma başlatılır; ertesi gün kararname hazırlanır ve sürgün onaylanır...

Kaymakam hakaret ederken o zamanın kişilik sahibi Hâkimi de yanındadır. Ali Yavuz’a “sana eşek oğlu eşek diye hakaret etti, ver mahkemeye ben tanığım” der ve kaymakamla mahkemelik olurlar. Ali Yavuz tazminat davası açınca Kaymakam, Halk Eğitim Müdürü ve Milli Eğitim Müdürünü yalancı şahit yazdırır. Mahkeme hâkimi olayın tanığı olduğu için, şahitlerin yalancı olduğu anlaşılır ve tutuklanırlar. Çünkü doğrucu şahit hâkimin ta kendisidir. Kaymakam ise o günün parası ile beş yüz lira para ödemeye mahkûm edilir!

Bu tutuklama ilçede büyük yankı yapar ve tüm ülke genelinde duyulur. Gelişmeleri bir gazete, Günaydın Gazetesi olabilir, “eşek oğlu eşek dedi, cezayı yedi” başlığı ile okurlarına duyurur...

Gönül Yavuz “sosyal medyadan tanıştığım biri, bizim o yıllar, Gemerek’te öğretmenlik yaptığımızı duyunca, ‘sizlere zor olmuştur ama iyi ki sizleri oralara sürmüşler, çünkü o yıllarda orada öğrenim gören çocukların hepsi üniversite kazandı, şimdi görseniz içler acısı’ dedi” diyerek idealist ve devrimci öğretmenlerin en kötü koşullarda bile nasıl halk arasında değer gördüklerini anlatıyordu ve “bizlere de buradan

çıkardığımız mutluluklar kaldı işte. Zor günlerden çıkardığımız mutluluklar bunlar, daha ne olsun” diyerek sürdürüyordu..

Gönül Yavuz’un 1986 yılında İstanbul Üniversitesi hukuk Fakültesini kazanıp kayıt yaptırmasıyla, İstanbul’a atanırlar ve sürgünler sona erer. Aslında yaşamının en zor olduğu kente, kendi istekleriyle, kendilerini sürgün etmiş olurlar.

İkisi de 1994 yılında emekli olmalarına rağmen bir dersane de çalışmak zorunda kalır Ali Yavuz. Büyük kentlerde yaşamak kolay mı? 1986 ila 2001 yılları arasında bir yılı Çorlu olmak üzere İstanbul’da yaşarlar. 2001’den, yaşama veda ettiği 15 Mayıs 2012 yılına kadar yine çalışarak yaşamını İzmir’de sürdürmüştür, Ali Yavuz.

Belki binlercesi var, Ali Yavuz gibi; hem öğrenerek, hem de öğreterek onurlu bir yaşam süren. O binlercelere örnek teşkil etsin diye yaşamından alıntıları paylaşmak istedik Ali Yavuz’un. Her şeye rağmen onurlu bir yaşam sürdürüp, zorluklara göğüs gererek sosyalizme inancından taviz vermeyenler, gelecek kuşaklara örnek teşkil etsin istedik. Anılarda yaşasın Ali Yavuz ve onun gibiler dedik. Bir de, yoldaşlarımızı unutmak olmazdı, çünkü onların yaşamı, bugünkülerde okutulması gereken ders notları aslında...